

Nr 203.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om personundersökning i brottmål, m. m.; given Stockholms slott den 27 mars 1954.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

- 1) lag om personundersökning i brottmål;
- 2) lag angående ändrad lydelse av 2 § 1 mom. lagen den 17 oktober 1900 (nr 82 s. 1) om straffregister; samt
- 3) lag om ändring i sinnessjuklagen den 19 september 1929 (nr 321).

GUSTAF ADOLF.

Herman Zetterberg.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen föreslås vissa lagändringar i syfte att nedbringa väntetiderna vid sinnesundersökning i brottmål. Enligt förslaget skall s. k. kort läkarundersökning kunna i enkla och klara fall ersätta undersökning enligt sinnessjuklagen. Därjämte avses att få till stånd en differentiering av de egentliga sinnesundersökningarnas omfattning allt efter fallens krävande beskaffenhet. Utlåtandena över undersökningarna skall ej göras vidlyftigare än som erfordras för att lämna domstolen ledning för fallets bedömande. Prövningen av fråga om anstånd med avgivande av utlåtande skall enligt förslaget ankomma på medicinalstyrelsen i stället för domstolen. Den obligatoriska granskningen av utlåtandena i medicinalstyrelsen slopas.

I samband med de sålunda föreslagna lagändringarna beträffande sinnesundersökning i brottmål har lagen den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål ersatts med en ny lag om personundersökning i brottmål.

Lagändringarna skall träda i kraft den 1 juli 1954.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

F ö r s l a g

till

Lag den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål.**Lag om personundersökning i brottmål.**

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

I brottmål må, där det prövas erforderligt, *särskild förundersökning* äga rum för vinnande av utredning rörande den misstänktes personliga förhållanden samt angående de åtgärder som må anses lämpligast för hans rättande.

1 §.

I brottmål må, där det prövas erforderligt, *personundersökning* äga rum för vinnande av utredning rörande den misstänktes personliga förhållanden samt angående de åtgärder som må anses lämpligast för hans rättande.

2 §.

Har någon som ej fyllt tjuguetta år häktats för brott, skall *särskild förundersökning* äga rum, där ej anledning är att antaga, att utredning som i 1 § sägs kommer att därför utan vara för domstolen tillgänglig. Vad nu sagts gälle ock, då någon som fyllt tjuguetta år häktats, såframt ej laga hinder mot villkorlig dom föreligger eller sådant fall är för handen som avses i 3 § lagen om villkorlig dom eller fråga är om brott av krigsman mot 25—27 kap. strafflagen.

2 §.

Har någon som ej fyllt tjuguetta år häktats för brott, skall *personundersökning* äga rum, där ej anledning är att antaga, att utredning som i 1 § sägs kommer att därför utan vara för domstolen tillgänglig. Vad nu sagts gälle ock, då någon som fyllt tjuguetta år häktats, såframt ej laga hinder mot villkorlig dom föreligger eller sådant fall är för handen som avses i 3 § lagen om villkorlig dom eller fråga är om brott av krigsman mot 25—27 kap. strafflagen.

Ej må till straffarbete i sex månader eller däröver eller till fängelse under tid som nu sagts eller till *tvångsuppföstran* eller ungdomsfängelse dömas eller anstånd enligt 1 § lagen om villkorlig dom beviljas, utan att

Ej må till straffarbete i sex månader eller däröver eller till fängelse under tid som nu sagts eller till ungdomsfängelse dömas eller anstånd enligt 1 § lagen om villkorlig dom beviljas, utan att *personundersökning*

*(Gällande lydelse.)**(Föreslagen lydelse.)*

särskild förundersökning ägt rum eller därmed avsedd utredning ändock är tillgänglig.

ägt rum eller därmed avsedd utredning ändock är tillgänglig.

3 §.

Om *särskild förundersökning* förordnar domstolen, så snart det finnes lämpligen kunna ske. Vill åklagaren, den misstänkte eller hans försvarare att beslut om sådan undersökning skall meddelas före åtalet, må han hos domstolen göra framställning därom. Häktas den misstänkte, bör beslutet meddelas sist i samband med häktningen.

Till *förundersökare* förordnas lämplig och villig person.

4 §.

Domstolen må, när skäl därtill äro, besluta att läkarintyg angående misstänkt skall anskaffas. Att avgiva sådant intyg, vilket skall avfattas enligt av Konungen meddelade anvisningar, förordnas, *därest den misstänkte är häktad, läkare vid anstalten och eljest annan läkare, om möjligt en psykiater.*

*Där utlåtande enligt sinnessjuklagen ej inhämtats, skall läkarintyg som ovan sägs vara införskaffat, innan någon dömes till tvångsuppfost-
ran eller ungdomsfängelse.*

Misstänkt, som ej är häktad, är pliktig att för läkarundersökningen

3 §.

Om *personundersökning* förordnar domstolen, så snart det finnes lämpligen kunna ske. Vill åklagaren, den misstänkte eller hans försvarare att beslut om sådan undersökning skall meddelas före åtalet, må han hos domstolen göra framställning därom. Häktas den misstänkte, bör beslutet meddelas sist i samband med häktningen.

Till *personundersökare* förordnas lämplig och villig person.

4 §.

Domstolen må, när skäl därtill äro, besluta att läkarintyg angående misstänkt skall anskaffas. Att avgiva sådant intyg, vilket skall avfattas enligt av Konungen meddelade anvisningar, förordnas om möjligt en psykiater.

I brottmål, där anledning föreligger till antagande, att den misstänkte begått brottet under inflytande av sådan själslig abnormitet eller tillfälligt rubbad själsverksamhet som avses i 5 kap. 5 § strafflagen, skall läkarintyg som ovan sägs av domstolen anskaffas, såframt omständigheterna göra sannolikt, att målet därigenom kan avgöras utan inhämtande av utlåtande enligt sinnessjuklagen. Läkarintyg skall, där utlåtande enligt sinnessjuklagen ej inhämtats, vara införskaffat innan någon dömes till ungdomsfängelse.

Misstänkt, som ej är häktad, är pliktig att för läkarundersökningen

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

inställa sig å tid och ort som läkaren bestämmer. Uteblir den misstänkte, må polismyndighet lämna handräckning för hans inställande.

5 §.

Förundersökaren äger taga del av anteckningar och andra handlingar från *den av åklagaren ledda förundersökningen* samt närvara vid förhör, som hålles med den misstänkte.

Barnavårdsnämnd och nykterhetsnämnd skola på begäran av *förundersökaren*, åklagaren eller domstolen meddela upplysningar beträffande misstänkt, med vilken nämnden har att taga befattning, och föreslå de åtgärder, som nämnden må finna erforderliga för hans rättande.

6 §.

Finner domstolen det vara till avsevärt men för den tilltalade eller annan, att kännedom om personliga förhållanden, vilka inför domstolen framkomma i anledning av utredning som avses i denna lag, i följd av rättegångens offentlighet vinner spridning, må domstolen kunna förordna att målet i vad angår dylik utredning skall handläggas inom stängda dörrar.

Utän hinder av sådant beslut må domstolen medgiva tilltalads anhöriga ävensom annan, vilkens närvaro kan väntas bliva till nytta, rätt att övervara handläggningen.

7 §.

Förundersökare ävensom läkare, vilken förordnats jämlikt 4 §, åtnjuta efter domstolens prövning av allmänna medel skäligt arvode för utfört ar-

inställa sig å tid och ort som läkaren bestämmer. Uteblir den misstänkte, må polismyndighet lämna handräckning för hans inställande.

5 §.

Personundersökaren äger taga del av anteckningar och andra handlingar från förundersökningen samt närvara vid förhör, som hålles med den misstänkte.

Barnavårdsnämnd och nykterhetsnämnd skola på begäran av *personundersökaren*, åklagaren eller domstolen meddela upplysningar beträffande misstänkt, med vilken nämnden har att taga befattning, och föreslå de åtgärder, som nämnden må finna erforderliga för hans rättande.

6 §.

Finner domstolen det vara till avsevärt men för den tilltalade eller annan, att kännedom om personliga förhållanden, vilka inför domstolen framkomma i anledning av utredning som avses i denna lag, i följd av rättegångens offentlighet vinner spridning, må domstolen kunna förordna att målet i vad angår dylik utredning skall handläggas inom stängda dörrar.

Utän hinder av sådant beslut må domstolen medgiva tilltalads anhöriga ävensom annan, vilkens närvaro kan väntas bliva till nytta, rätt att övervara handläggningen.

7 §.

Personundersökare ävensom läkare, vilken förordnats jämlikt 4 §, åtnjuta efter domstolens prövning av allmänna medel skäligt arvode för utfört ar-

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

bete samt ersättning för nödvändiga utgifter. Beslut härom skall gå i verkställighet ändå att det ej vunnit laga kraft. Skriftligt besked om beslutet skall, där det begäres, tillhandahållas utan avgift. Ersättning som avses i denna paragraf skall gäldas av statsverket.

8 §.

Konungen äger meddela de närmare bestämmelser som erfordras för tillämpningen av denna lag.

bete samt ersättning för nödvändiga utgifter. Beslut härom skall gå i verkställighet ändå att det ej vunnit laga kraft. Skriftligt besked om beslutet skall, där det begäres, tillhandahållas utan avgift. Ersättning som avses i denna paragraf skall gäldas av statsverket.

8 §.

Konungen äger meddela de närmare bestämmelser som erfordras för tillämpningen av denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

Genom lagen upphäves lagen den 22 juni 1939 (nr 315) om särskild förundersökning i brottmål.

Förekommer i lag eller författning hänvisning till eller avses däri eljest lagrum, som ersatts genom bestämmelse i nya lagen, skall den bestämmelsen i stället tillämpas.

Förslag

till

Lag

**angående ändrad lydelse av 2 § 1 mom. lagen den 17 oktober 1900]
(nr 82 s. 1) om straffregister.**

Härigenom förordnas, att 2 § 1 mom. lagen den 17 oktober 1900 om straffregister¹ skall erhålla följande ändrade lydelse.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

2 §.

1 mom. För envar, om vilken blivit så dömt, som i 1 § sägs, skall från domstolen eller myndigheten till registret lämnas särskild uppgift, innefattande upplysning om hans namn och vad i övrigt må erfordras till hans betecknande, om förbrytelsen eller, då tvångsarbete ådömts, anledningen därtill samt om domen; uppgift om villkorlig dom å förvandlingsstraff för böter skall dock härjämte innehålla upplysning om bötesbeslutet.

1 mom. För envar, om vilken blivit så dömt, som i 1 § sägs, skall från domstolen eller myndigheten till registret lämnas särskild uppgift, innefattande upplysning om hans namn och vad i övrigt må erfordras till hans betecknande, om förbrytelsen eller, då tvångsarbete ådömts, anledningen därtill, *om verkställd personutredning* samt om domen; uppgift om villkorlig dom å förvandlingsstraff för böter skall dock härjämte innehålla upplysning om bötesbeslutet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

¹ Senaste lydelse av 2 § 1 mom. se SFS 1937: 123.

Förslag

till

Lag**om ändring i sinnessjuklagen den 19 september 1929 (nr 321).**

Härigenom förordnas, att 41, 41 a, 42, 43, 44, 46 och 46 a §§ samt 47 § 2 mom. sinnessjuklagen den 19 september 1929¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

*(Gällande lydelse.)**(Föreslagen lydelse.)***41 §.**

Föreligger anledning till antagande att den, som är misstänkt för brott, begått brottet under inflytande av sådan själslig abnormitet eller tillfälligt rubbad själsverksamhet som avses i 5 kap. 5 § strafflagen, skall domstolen förordna om sinnesundersökning enligt vad nedan sägs, där ej av särskilda skäl *sådan undersökning* finnes obehövlig. Sinnesundersökning skall ock ske, där domstolen finner särskild utredning om den misstänktes sinnesbeskaffenhet vara av betydelse för bestämmande av påföljd för brottet eller eljest för målets avgörande.

Föreligger anledning till antagande att den, som är misstänkt för brott, begått brottet under inflytande av sådan själslig abnormitet eller tillfälligt rubbad själsverksamhet som avses i 5 kap. 5 § strafflagen, skall domstolen förordna om sinnesundersökning enligt vad nedan sägs, där ej *på grund av läkarintyg, som jämlikt lagen om personundersökning i brottmål avgivits av psykiater, framstår såsom uppenbart, att brottet begåtts under sådant inflytande, eller sinnesundersökningen eljest* av särskilda skäl finnes obehövlig. Sinnesundersökning skall ock ske, där domstolen finner särskild utredning om den misstänktes sinnesbeskaffenhet vara av betydelse för bestämmande av påföljd för brottet eller eljest för målets avgörande.

Finnes brottet — — — — — därtill äro.

¹ Senaste lydelse, se beträffande 41, 41 a, 42, 43, 46 och 46 a §§ SFS 1945: 467 samt beträffande 44 § 1953: 340.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

41 a §.

Uppkommer fråga om sinnesundersökning av den som är misstänkt för brott, skall domstolen, i den mån det lämpligen kan ske, från myndigheter, som tidigare tagit befattning med den misstänkte, infordra sådana handlingar, som kunna antagas vara av betydelse för bedömandet av hans sinnesbeskaffenhet.

Beslut om — — — — — begått densamma.
 Har beslut — — — — — därtill äro.
 Där rätten — — — — — stängda dörrar.

42 §.

Sinnesundersökning av den, som förvaras i häkte, skall verkställas å sinnessjukavdelning vid fångvården av där anställd läkare. För undersökningen skall den häktade överföras till den sinnessjukavdelning, som enligt fångvårdsstyrelsens bestämmande skall mottaga för sinnessjukdom misstänkta från det häkte, där han förvaras. Domstol, som förordnat om undersökningen, skall skyndsamt översända samtliga handlingar i målet till nämnda avdelning.

Undersökningsläkaren må hos polismyndighet begära utredning angående omständigheter av betydelse för undersökningen, så ock hos domstolen göra framställning om att förhör i målet hålles med personer, som kunna antagas äga kännedom om sådana omständigheter. Därvid bör angivas vad utredningen eller förhöret skall avse. Skall förhör äga rum, ankomme på domstolen att föranstalta om att förhöret varder hållet samt att underrätta undersökningsläkaren om förhöret. Angående ersättning åt den,

1. Sinnesundersökning av den, som förvaras i häkte, skall verkställas å sinnessjukavdelning vid fångvården av där anställd läkare. För undersökningen skall den häktade överföras till den sinnessjukavdelning, som enligt fångvårdsstyrelsens bestämmande skall mottaga för sinnessjukdom misstänkta från det häkte, där han förvaras. Domstol, som förordnat om undersökningen, skall skyndsamt översända samtliga handlingar i målet till nämnda avdelning.

Undersökningsläkaren må hos polismyndighet begära utredning angående omständigheter av betydelse för undersökningen, så ock hos domstolen göra framställning om att förhör i målet hålles med personer, som kunna antagas äga kännedom om sådana omständigheter. Därvid bör angivas vad utredningen eller förhöret skall avse. Skall förhör äga rum, ankomme på domstolen att föranstalta om att förhöret varder hållet samt att underrätta undersökningsläkaren om förhöret. Angående ersättning åt den,

*(Gällande lydelse.)**(Föreslagen lydelse.)*

som inkallats till förhöret för att höras, gälle vad angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål finnes stadgat; dock skall ersättningen alltid stanna å statsverket.

Sinnesundersökning skall verkställas utan dröjsmål och utlåtande däröver avgivas sist inom sex veckor från det handlingarna inkommo till sinnessjukavdelningen, i den mån ej domstolen i särskilt fall på framställning av undersökningsläkaren medger anstånd. Beslut om anstånd må meddelas utan parternas hörande. Vid utlåtandet skola fogas de av domstolen till sinnessjukavdelningen överlämnade handlingarna.

I utlåtandet skall undersökningsläkaren ange den undersöktes sinnessillstånd vid gärningens begående, så ock huruvida han är i behov av vård å sinnessjukhus. Finnes den undersökte eljest böra på grund av sin sinnesbeskaffenhet bliva föremål för särskild åtgärd, bör sådant anmärkas. I utlåtandet skola ock angivas de skäl och omständigheter, på vilka däri givet omdöme grundas. Förklaras någon, som ej är sinnessjuk eller sinnesslö, vid gärningens begående hava lidit av annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämförd med sinnessjukdom, skall utlåtandet tillika innehålla skälen till att sådan jämfördhet anses föreligga.

som inkallats till förhöret för att höras, gälle vad angående ersättning av allmänna medel till vittnen finnes stadgat; dock skall ersättningen alltid stanna å statsverket.

2. Sinnesundersökning skall verkställas med största möjliga skyndsamt och till sin omfattning anpassas efter undersökningsfallets beskaffenhet.

Utlåtande över undersökningen skall avgivas sist inom sex veckor från det handlingarna inkommo till sinnessjukavdelningen, i den mån ej medicinalstyrelsen i särskilt fall på framställning av undersökningsläkaren medger anstånd. Vid utlåtandet skola fogas de av domstolen till sinnessjukavdelningen överlämnade handlingarna.

3. I utlåtandet skall undersökningsläkaren ange den undersöktes sinnessillstånd vid gärningens begående, så ock huruvida han är i behov av vård å sinnessjukhus. Finnes den undersökte eljest böra på grund av sin sinnesbeskaffenhet bliva föremål för särskild åtgärd, bör sådant anmärkas. I utlåtandet skola ock angivas de skäl och omständigheter, på vilka däri givet omdöme grundas. Förklaras någon, som ej är sinnessjuk eller sinnesslö, vid gärningens begående hava lidit av annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämförd med sinnessjukdom, skall utlåtandet tillika innehålla skälen till att sådan jämfördhet anses föreligga.

Utlåtandet skall ej avfattas vidlyftigare än som erfordras för att lämna domstolen ledning för fallets bedömande.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

Då utlåtande avgives, skall undersökningsläkaren samtidigt insända en avskrift därav till medicinalstyrelsen; finner styrelsen anledning föreligga till ytterligare psykiatrisk granskning, har styrelsen att ofördröjligen underrätta domstolen där-
om.

4. De närmare anvisningar som må finnas påkallade beträffande tillämpningen av vad i 2 och 3 mom. är stadgat meddelas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av medicinalstyrelsen.

43 §.

Sinnesundersökning av — — — — — undersökningen hör.

Den, som — — — — — allvarlig olägenhet.

Finnes det — — — — — viss tid.

I fall, som avses i denna paragraf, skola föreskrifterna i 42 § andra, tredje, fjärde och femte styckena i tillämpliga delar lända till efterrättelse med iakttagande av att tiden för utlåtandes avgivande skall räknas från det handlingarna inkommo till sjukhuset.

I fall, som avses i denna paragraf, skola föreskrifterna i 42 § 1 mom. andra stycket och 2—4 mom. i tillämpliga delar lända till efterrättelse med iakttagande av att den i 2 mom. andra stycket stadgade tiden för utlåtandes avgivande skall räknas från det handlingarna inkommo till sjukhuset.

44 §.

Prövar domstol — — — — — i målet.

Vad i 42 § fjärde stycket stadgas om utlåtande av undersökningsläkare skall äga motsvarande tillämpning beträffande medicinalstyrelsens utlåtande.

Vad i 42 § 3 mom. stadgas om utlåtande av undersökningsläkare skall äga motsvarande tillämpning beträffande medicinalstyrelsens utlåtande.

Medicinalstyrelsen äge — — — — — följande iakttagas:

1) Det åligger — — — — — i målet.

2) Undersökning av — — — — — dit överförs.

3) Jämväl medicinalstyrelsen äger begära utredning eller göra framställning om förhör, som i 42 § andra stycket sägs, och för undersökning-

3) Jämväl medicinalstyrelsen äger begära utredning eller göra framställning om förhör, som i 42 § 1 mom. andra stycket sägs, och för under-

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

en påkalla intagning å sinnessjukhus av den, som vistas å fri fot. Var der förhör utsatt, åligge domstolen att underrätta medicinalstyrelsen därom.

sökningen påkalla intagning å sinnessjukhus av den, som vistas å fri fot. Var der förhör utsatt, åligge domstolen att underrätta medicinalstyrelsen därom.

4) Vederbörande läkares — — — — — med avgivandet.

46 §.

Ej må — — — — — ägt rum.

Å sådan undersökning skola bestämmelserna i 42 och 43 §§ i tillämpliga delar lända till efterrättelse med iakttagande av att vad där stadgas om domstolen i stället skall gälla om myndighet, som påkallat undersökningen; dock att, om läkare hos myndigheten gjort framställning om förhör, det skall ankomma på myndigheten att förordna om sådant förhör vid lämplig underrätt och på rätten att lämna myndigheten meddelande om förhöret och vidtaga de åtgärder, som i 42 § andra stycket omförmälas. Prövar myndigheten erforderligt, att jämväl medicinalstyrelsens utlåtande inhämtas, skola stadgandena i 44 § därvid lända till efterrättelse med enahanda avvikelser, som nyss angående läkarundersökningen sagts.

Å sådan undersökning skola bestämmelserna i 42 och 43 §§ i tillämpliga delar lända till efterrättelse med iakttagande av att vad där stadgas om domstolen i stället skall gälla om myndighet, som påkallat undersökningen; dock att, om läkare hos myndigheten gjort framställning om förhör, det skall ankomma på myndigheten att förordna om sådant förhör vid lämplig underrätt och på rätten att lämna myndigheten meddelande om förhöret och vidtaga de åtgärder, som i 42 § 1 mom. andra stycket omförmälas. Prövar myndigheten erforderligt, att jämväl medicinalstyrelsens utlåtande inhämtas, skola stadgandena i 44 § därvid lända till efterrättelse med enahanda avvikelser, som nyss angående läkarundersökningen sagts.

46 a §.

Finner fångvårdsstyrelsen anledning förekomma därtill att någon, som undergår straff, underkastas förvaring, skall styrelsen, innan interneringsnämndens yttrande i frågan inhämtas, föranstalta om undersökning av hans sinnesbeskaffenhet och beträffande frågan huruvida han efter frigivningen kan antagas bliva vådlig för annans säkerhet till person eller egen-

Finner fångvårdsstyrelsen anledning förekomma därtill att någon, som undergår straff, underkastas förvaring, skall styrelsen, innan interneringsnämndens yttrande i frågan inhämtas, föranstalta om undersökning av hans sinnesbeskaffenhet och beträffande frågan huruvida han efter frigivningen kan antagas bliva vådlig för annans säkerhet till per-

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

dom, där ej av särskilda skäl sådan undersökning finnes obehövlig. *Samma lag vare, om styrelse för allmän uppfostringsanstalt finner anledning förekomma därtill att någon, som undergår tvångsuppfostran, underkastas förvaring.*

Beträffande undersökningen skola bestämmelserna i 42 § i tillämpliga delar lända till efterrättelse, med iakttagande av att vad där stadgas om domstolen i stället skall gälla om styrelsen; dock att, om läkare hos styrelsen gjort framställning om förhör, det skall ankomma på styrelsen att föranstalta om sådant förhör vid lämplig underrätt och på rätten att lämna styrelsen meddelande om förhöret och vidtaga de åtgärder, som i 42 § andra stycket omförmälas. Prövar styrelsen erforderligt, att jämväl medicinalstyrelsens utlåtande inhämtas, skola stadgandena i 44 § i vad de avse häktad äga motsvarande tillämpning med enahanda avvikelser, som nyss angående läkarundersökningen sagts.

son eller egendom, där ej av särskilda skäl sådan undersökning finnes obehövlig.

Beträffande undersökningen skola bestämmelserna i 42 § i tillämpliga delar lända till efterrättelse, med iakttagande av att vad där stadgas om domstolen i stället skall gälla om styrelsen; dock att, om läkare hos styrelsen gjort framställning om förhör, det skall ankomma på styrelsen att föranstalta om sådant förhör vid lämplig underrätt och på rätten att lämna styrelsen meddelande om förhöret och vidtaga de åtgärder, som i 42 § 1 mom. andra stycket omförmälas. Prövar styrelsen erforderligt, att jämväl medicinalstyrelsens utlåtande inhämtas, skola stadgandena i 44 § i vad de avse häktad äga motsvarande tillämpning med enahanda avvikelser, som nyss angående läkarundersökningen sagts.

47 §.

2. *Har domstol meddelat utslag, vari häktad, som icke jämlikt 1 mom. kvarhålles å sinnessjukhus eller å sinnessjukavdelning vid fångvården, förklarats på grund av sin sinnesbeskaffenhet från ansvar fri, och är den häktade enligt infordrat utlåtande i behov av vård å sinnessjukhus eller i fall, då utlåtande infordrats från såväl läkare som medicinalstyrelsen och styrelsens utlåtande lagts till grund för straffriförklarandet, enligt sistnämnda utlåtande i behov av*

2. *Har domstol på grundval av utlåtande, som jämlikt detta kapitel avgivits av undersökningsläkare eller medicinalstyrelsen, eller på grundval av läkarintyg, som jämlikt lagen om personundersökning i brottmål avgivits av psykiater, förklarat häktad, som icke jämlikt 1 mom. kvarhålles å sinnessjukhus eller å sinnessjukavdelning vid fångvården, på grund av sin sinnesbeskaffenhet från ansvar fri, och är den häktade enligt utlåtandet eller intyget i behov av vård*

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

sådan vård, skall han därefter förvaras å sinnessjukavdelning vid fångvården; och vare om honom lag som i 1 mom sägs.

å sinnessjukhus, skall han därefter förvaras å sinnessjukavdelning vid fångvården; och skall beträffande honom vad i 1 mom. stadgas äga motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 26 februari 1954.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, STRÄNG, ERICSSON, LINGMAN, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med chefen för inrikesdepartementet anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, fråga om *vissa åtgärder för att nedbringa väntetiderna vid sinnesundersökning i brottmål m. m.* samt anför därvid följande.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndiganden den 14 november och den 30 december 1952 tillkallade jag sistnämnda dag särskilda sakkunniga för att inom justitiedepartementet utreda frågan om åtgärder för att nedbringa väntetiderna vid sinnesundersökning i brottmål m. m. I direktiven för de sakkunniga framhölls, att organisationerna för sinnesundersökning och psykiatriskt biträde inom fångvården vore otillräckliga för sina uppgifter men att det icke vore möjligt att genomföra en snabb utbyggnad av dessa organisationer. Ett hinder härför vore den för närvarande stora bristen på utbildade psykiatrer, vilken medfört ett mycket svårt läge även inom den egentliga sinnessjukvården. Under dessa förhållanden måste andra utvägar sökas för att komma till rätta med arbetsbelastningen inom det rättspsykiatriska undersökningsväsendet. Såsom en tänkbar utväg antyddes i direktiven att noggrannare och mera tidskrävande undersökningar förbehölls sådana allvarliga och svårbedömda fall, där sådan undersökning vore mest behövlig, under det att i andra fall undersökningen skedde på det sätt som tillgängliga arbetskrafter medgäve. I viss utsträckning borde kortare läkarundersökning i samband med särskild förundersökning kunna ersätta sinnesundersökning. Vidare borde bl. a. beaktas, om den nuvarande obligatoriska granskningen av utlåtandena i medicinalstyrelsen kunde upphöra.

De sakkunniga utgjordes till en början av borgmästaren Erik Bendz, tillika ordförande, överläkaren docenten Torsten Sondén och numera borgmästaren Nils Rappe, varjämte överläkaren Carl-Erik Uddenberg tillkallades för att såsom expert stå till de sakkunnigas förfogande. Sedan Sondén

avlidit tillkallade jag den 6 mars 1953 med stöd av Kunql. Maj:ts bemyndigande samma dag Uddenberg och överläkaren Lars-Ingemar Lundström att jämte Bendz och Rappe vara sakkunniga. De sakkunniga, vilka antog benämningen 1953 års utredning om sinnesundersökningar m. m., avgav den 30 juni 1953 en promemoria med förslag till vissa åtgärder för att nedbringa väntetiderna vid sinnesundersökning i brottmål (SOU 1953: 21).

Över promemorian har efter remiss yttranden avgivits av samtliga hovrätter, riksåklagarämbetet — som inhämtat yttranden från statsåklagarna i Stockholm, Göteborg och Malmö samt föreningarna Sveriges landsfogdar, Sveriges stadsfiskaler och Sveriges landsfiskaler —, fångvårdsstyrelsen — efter hörande av överläkarna vid sinnessjukavdelningarna vid följande fångvårdsanstalter, nämligen Långholmen, Håga, Malmö och Västervik samt förste läkaren vid fångvårdsanstalten Hårlanda —, medicinalstyrelsen — efter hörande av överläkarna vid de rättspsykiatriska avdelningarna vid följande sjukhus, nämligen Psykiatriska sjukhuset, Ulleråkers sjukhus, Ryhovs sjukhus, S:t Lars sjukhus, S:t Jörgens sjukhus, Sidsjöns sjukhus och Umedalens sjukhus —, statskontoret, Stockholms rådhusrätt, rådhusrätten i Göteborg, rådhusrätten i Malmö, strafflagberedningen (med särskilt yttrande av ledamoten av beredningen professorn Olof Kinberg), fångvårdens organisationskommitté, svenska psykiatriska föreningen, rättspsykiatriska föreningen (med särskilt yttrande av föreningens vice ordförande Helge Knöös), föreningen Sveriges häradshövdingar, föreningen Sveriges stadsdomare och Sveriges advokatsamfund.

Sedan ärendet härefter ytterligare beretts inom justitiedepartementet, anhåller jag nu att få upptaga detsamma till behandling.

I. Allmänna synpunkter.

Den nuvarande undersökningsorganisationen och dess krisläge. Enligt 41 § sinnessjuklagen är det i brottmål domstolen som har att fatta beslut om att misstänkt skall underkastas sinnesundersökning. Detta skall ske, om det föreligger anledning till antagande att den misstänkte begått brottet under inflytande av sådan själslig abnormitet eller tillfälligt rubbad självverksamhet som avses i 5 kap. 5 § strafflagen, där ej undersökning av särskilda skäl finnes obehövligen. I samma lagrum stadgas vidare att sinnesundersökning skall ske, där domstolen finner särskild utredning om den misstänktes sinnesbeskaffenhet vara av betydelse för bestämmande av påföljd för brottet eller eljest för målets avgörande. Som allmän begränsning av domstolens möjlighet att förordna om sinnesundersökning gäller, att för sådan erfordras särskilda skäl, om brottet ej förskyller svårare straff än böter.

Nuvarande organisation av undersökningsväsendet tillkom genom beslut av 1945 års riksdag. Den trädde i kraft den 1 januari 1946 och har sedan dess i stort sett varit oförändrad. Organisationen består av två helt skilda delar,

den ena avsedd för undersökning av misstänkt som är häktad och den andra för undersökning av misstänkt på fri fot.

Sinnesundersökning av häktad skall enligt 42 § sinnessjuklagen verkställas å sinnessjukavdelning vid fångvården av där anställd läkare. Nämnda lagrum innehåller närmare föreskrifter om undersökningen, varav här blott skall anmärkas föreskriften i tredje stycket, att undersökningen skall verkställas utan dröjsmål och utlåtande däröver avgivas sist inom sex veckor från det handlingarna inkom till sinnessjukavdelningen, såvida ej domstolen i särskilt fall på framställning av undersökningsläkaren medger anstånd.

Sinnessjukavdelningar finns vid sex fångvårdsanstalter. Dessutom verkställs sinnesundersökning av kvinnor vid fångvårdsanstalten i Växjö, där det finns en arvodesanställd sinnessjukläkare.

Sinnesundersökning av den som är på fri fot skall enligt 43 § sinnessjuklagen verkställas av läkare, som för dylikt ändamål är anställd vid statligt sinnessjukhus. Bestämmelserna om dylika undersökningar överensstämmer i allt väsentligt med bestämmelserna om undersökning av häktade. Den lagstadgade normala undersökningstiden är även densamma eller sex veckor.

Undersökningsavdelningar finns vid åtta statliga sinnessjukhus. Härtill kommer att på Gotland undersökningar av både häktade och icke häktade utföres av överläkaren vid S:t Olofs sjukhus mot särskild ersättning för varje fall.

Utvecklingen i fråga om sinnesundersökningar belyses av tabell 1, som upptager antalet undersökningar, angående vilka utlåtande inkommit till medicinalstyrelsen.

Tabell 1.

År	Antal utlåtanden	År	Antal utlåtanden
1931	221	1942	1 255
1932	328	1943	1 531
1933	316	1944	1 750
1934	433	1945	1 677
1935	501	1946	1 493
1936	617	1947	1 303
1937	643	1948	1 045
1938	680	1949	1 023
1939	677	1950	1 033
1940	739	1951	1 039
1941	998	1952	1 041
		1953	1 013

Antalet undersökningar av häktade framgår av tabell 2 över varje år till medicinalstyrelsen inkomna utlåtanden över dylika undersökningar.

Tabell 2.

År	Antal utlåtanden	År	Antal utlåtanden
1931	160	1942	588
1932	232	1943	704
1933	202	1944	683
1934	265	1945	734
1935	272	1946	536
1936	324	1947	577
1937	367	1948	460
1938	344	1949	550
1939	355	1950	499
1940	380	1951	503
1941	503	1952	517
		1953	501

Här må anmärkas, att jämlikt beslut av Kungl. Maj:t även läkare utanför undersökningsorganisationen förordnats att verkställa sinnesundersökning av häktade. Arvode för dylik undersökning utgår med 300 kronor. Kapaciteten hos de å sinnessjukavdelningarna anställda läkarna motsvarar sålunda icke ovanstående siffror. Antalet av utomstående läkare verkställda undersökningar utgjorde under 1949 cirka 260, under 1950 286, under 1951 284, under 1952 299 och under 1953 251. Av antalet 1949 hade 88 undersökningar utförts av läkare tillhörande de rättspsykiatriska stationerna för undersökning av misstänkta på fri fot. Dessa läkare hade anlåtats för att övervinna en akut krissituation beträffande undersökning av häktade.

Väntetidernas längd och antalet häktade, som vid vissa tidpunkter under de senaste åren väntat på undersökning, framgår av tabell 3. Väntetider överstigande fyra månader har även förekommit, men det har endast rört sig om enstaka fall. Därest den stadgade undersökningstiden av 6 veckor ej skall överskridas bör antalet väntande vid undersökning av 500 fall om året eller 10 per vecka lämpligen ej överstiga 60.

Tabell 3.

Tidpunkt	Häktade, väntande på undersökning	Därav väntande sedan mera än två månader
1	2	3
1949 1/1	133	28
1/7	105	34
1950 1/1	77	4
1/7	83	3
1951 1/1	88	13
1/7	80	1

1		2	3
1952	1/1	108	21
	1/2	95	24
	1/3	84	18
	1/4	104	24
	1/5	101	13
	1/6	91	13
	1/7	98	12
	1/8	115	27
	1/9	129	39
	1/10	135	34
	1/11	130	24
	1/12	136	28
1953	1/1	146	37
	1/2	140	43
	1/3	129	58
	1/4	123	44
	1/5	117	37
	1/6	107	31
	1/7	102	24
	1/8	104	24
	1/9	109	39
	1/10	111	34
	1/11	116	32
	1/12	113	31
1954	1/1	116	34
	1/2	114	42

Antalet undersökningar av *icke häktade* framgår av tabell 4 avseende till medicinalstyrelsen inkomna utlåtanden.

Tabell 4.

År	Antal utlåtanden	År	Antal utlåtanden
1931	61	1942	667
1932	96	1943	827
1933	114	1944	1 067
1934	168	1945	943
1935	229	1946	957
1936	293	1947	726
1937	276	1948	585
1938	336	1949	473
1939	322	1950	534
1940	359	1951	536
1941	495	1952	524
		1953	512

Vid bedömandet av kapaciteten hos undersökningsväsendet för icke häktade bör siffran för 1949 ökas med 88, motsvarande det antal undersökningar av häktade, som nämnda år utfördes av läkare å sinnessjukhusens undersökningsavdelningar. Å andra sidan har från och med 1952 utomstående läkare anlitats även för undersökning av icke häktade. Antalet av

sådana läkare utförda undersökningar uppgick under 1952 till 76 och under 1953 till 84.

Väntetidernas längd och antalet väntande icke häktade framgår av tabell 5. Undersökningstider för icke häktade på upp till ett år har även förekommit. Bland de väntande den 1 december 1953 fanns 27 som väntat mera än 8 månader, 9 som väntat mera än 10 månader och 5 som väntat i över ett år. I de ovan upptagna siffrorna angående väntetidens längd har icke medtagits exceptionella fall, såsom då den misstänkte ej kunnat anträffas eller beslutet om sinnesundersökning överklagats. Det lämpliga antalet väntande synes vid ett årligt antal undersökningsfall av 600 ej böra överstiga 70.

Tabell 5.

Tidpunkt	Icke häktade, väntande på undersökning	Därav väntande sedan mera än två månader	Därav väntande sedan mera än fyra månader	Därav väntande sedan mera än sex månader
1947 1/1	139			
1/7	102			
1948 1/1	115			
1/7	81			
1949 15/1	142			
1/7	158			
1950 1/8	198	101	34	16
1951 1/1	228	104	36	19
1/7	267	147	67	25
1952 1/1	278	172	89	63
1/2	266	178	101	57
1/3	255	174	106	48
1/4	256	160	97	46
1/5	250	160	100	54
1/6	234	154	84	49
1/7	246	134	69	32
1/8	254	147	90	34
1/9	258	175	96	42
1/10	261	171	99	57
1/11	260	151	98	48
1/12	258	153	84	42
1953 1/1	271	166	84	43
1/2	251	163	87	37
1/3	260	181	98	41
1/4	264	164	100	47
1/5	259	166	109	48
1/6	249	178	104	52
1/7	268	176	103	59
1/8	262	174	117	54
1/9	262	203	124	63
1/10	264	190	119	74
1/11	243	163	114	62
1/12	246	160	100	51
1954 1/1	241	149	87	54
1/2	226	147	81	50

Utredningen. Utredningen framhåller till en början, att den nuvarande situationen i fråga om sinnesundersökning i brottmål inger allvarliga betänkligheter. Krissituationen är icke tillfällig. Även om tidvis viss förbättring kunnat skönjas, har undersökningsorganisationen varit otillräcklig för sina uppgifter under större delen av den tid som förflutit sedan den i nuvarande omfattning tillkommit den 1 januari 1946. Den närmast till hands liggande lösningen, nämligen att utbygga organisationen, har i utredningens direktiv avvisats under hänvisning till nu rådande brist på utbildade psykiatrer. Utredningens uppdrag har därför i stället gått ut på att finna andra utvägar för att komma till rätta med överbelastningen inom det rättspsykiatriska undersökningsväsendet.

När det gäller att nedbringa den inom undersökningsväsendet förefintliga överbelastningen utan att öka antalet inom organisationen anställda psykiatrer, står enligt utredningen ingen annan utväg öppen än att minska arbetet för psykiatrerna. Det ligger då närmast till hands att låta detta ske genom att införa legala begränsningar i fråga om domstolarnas möjligheter att förordna om sinnesundersökning och därigenom nedbringa antalet undersökningsfall. Efter att närmare ha diskuterat denna fråga uttalar utredningen sammanfattningsvis, att domstolarna redan nu är så återhållsamma, när det gäller att förordna om sinnesundersökning, att det icke utan allvarliga vådor för straffrättsskipningen torde vara möjligt att minska antalet undersökningar. Tvärtom torde på många håll föreligga ett önskemål att rättspsykiatrisk sakkunskap anlitas i större utsträckning än vad nuvarande förhållanden medger. Ett nedbringande av väntetiderna kommer därför sannolikt att leda till ett ökat antal förordnanden om sinnesundersökning.

Utredningen påpekar att en viss avlastning av psykiaternas arbetsbörda kan ernås genom ökning av antalet socialassistenter och skrivbiträden samt förstärkning av den maskinella utrustningen (diktafoner, skrivmaskiner m. m.). Ehuru spørsmålet icke ingått i utredningsuppdraget, redovisas vissa önskemål i förevarande avseende från de olika undersökningsavdelningarna och tillstyrkes av utredningen.

För att man skall uppnå den åsyftade minskningen av rättspsykiaternas arbete anvisar utredningen tre utvägar. Den *första* utvägen är den nyss antydda att förstärka den icke-medicinska delen av personalen och införa moderna arbetsmetoder i fråga om undersökningarna. Utredningen understryker emellertid att dylika åtgärder endast kan ha begränsad verkan. Den *andra* utvägen är att underlätta det arbete, som föregår själva undersökningen, främst genom att det material som erfordras för undersökningarna ställes till psykiaternas förfogande på ett för dem mindre arbetskrävande sätt. Slutligen ifrågasätter utredningen såsom *tredje* utväg att ställa lägre krav på omfattningen av undersökningarna och utförligheten hos utlåtandena.

Utredningen framlägger vissa förslag i de nu angivna avseendena och anser att alla de föreslagna utvägarna samtidigt bör anlitas för att man såsom helhet skall nå ett effektivt resultat. I fråga om förstärkning av den

icke-medicinska personalen och införande av moderna arbetsmetoder inskränker utredningen sig som nämnts till att med tillstyrkande redovisa vissa önskemål från de olika undersökningsavdelningarna. Vad beträffar frågan om underlättande av det arbete som föregår själva undersökningen föreslår utredningen föreskrift om att domstolen i fall då fråga uppkommer om undersökning av misstänkts sinnesbeskaffenhet bör, om den misstänkte tidigare varit föremål för sinnesundersökning, införskaffa utlåtande däröver ävensom från myndighet, som tidigare tagit befattning med den misstänkte, infordra handlingar, som kan antagas vara av betydelse vid bedömandet av den misstänktes sinnesbeskaffenhet. Den största betydelsen tillmäter emellertid utredningen utvägen att ställa lägre krav på omfattningen av undersökningarna och utförligheten hos utlåtandena. Beträffande detta spörsmål anför utredningen följande allmänna synpunkter:

Det är givet att denna väg icke kan beträdas utan viss risk för sänkning av sinnesundersökningarnas kvalitet. En avgörande synpunkt vid utformandet av vårt förslag måste därför vara att såvitt möjligt söka eliminera denna risk. Det är tydligt att risken blir mindre, om förenklingen av undersökningarna sker på det i direktiven angivna sättet att noggrannare och mera tidskrävande undersökningar förbehålles de allvarliga och svårbedömda fallen, under det att andra fall undersökes på det sätt tillgängliga arbetskrafter medgiver. Hur riktig en sådan differentiering av undersökningarna i princip än kan synas vara, är det dock uppenbart att i praktiken många tveksamma fall kommer att uppstå. Det blir därför av stor vikt att taga ställning till frågorna vem som skall fatta detta avgörande — domstolen eller undersökningsläkaren — och på vilket stadium av rättegången detta avgörande skall ske. — — —

Även om vi lägger stor vikt vid differentieringen av undersökningarna, tror vi dock icke att denna åtgärd är tillräcklig för att uppnå balans mellan undersökningarnas antal och tillgängliga arbetskrafter, än mindre att bemästra den ökning av antalet undersökningsfall, som torde vara att förvänta. Vi har därför ansett oss böra undersöka möjligheten att förenkla och förkorta utlåtandena över verkställda undersökningar även i sådana fall då det saknas anledning att inskränka själva undersökningen. Det hade uppenbarligen varit önskvärt att en sådan ändring genomförts samtidigt med inrättandet av en kriminaljournal. Trots att så ej kunnat ske, har vi ansett det nödvändigt att redan nu framlägga förslag om utlåtandenas förenkling.

Det förslag som utredningen framlägger i fråga om undersökningarnas differentiering och avfattningen av utlåtandena går i huvudsak ut på att sinnesundersökning såvitt möjligt skall ersättas med kort läkarundersökning i samband med särskild förundersökning enligt lagen den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål. Vidare skall, där undersökningsläkaren så finner lämpligt, utlåtande över sinnesundersökning kunna avfattas i huvudsaklig överensstämmelse med formuläret för läkarundersökning enligt nämnda lag. Utlåtande över sådan sinnesundersökning (av utredningen benämnd B-undersökning) skall enligt förslaget avgivas med största skyndsamhet och sist inom tre veckor från det handlingarna inkommo till avdelningen. Beträffande annan sinnesundersökning (A-undersökning) föreslås föreskrift om att utlåtandet ej bör avfattas vidlyftigare än

som erfordras för att lämna nödig ledning för fallets bedömande. Särskild undersökningsjournal skall ej vara erforderlig.

Utredningen föreslår därjämte avskaffande av den obligatoriska granskningen av utlåtandena i medicinalstyrelsen.

I utredningens förslag ingår även ett utkast till cirkulär till läkarna vid fångvårdens sinnessjukavdelningar och de statliga sinnessjukhusens undersökningsavdelningar angående vissa särskilda åtgärder för avarbetande av rådande balans i fråga om sinnesundersökning i brottmål.

Yttrandena. Vid remissbehandlingen av utredningens förslag har tämligen enhälligt givits uttryck åt den uppfattningen, att den nuvarande situationen i fråga om sinnesundersökningar är mycket allvarlig och att det är alldeles nödvändigt att vidtaga åtgärder för att nedbringa väntetiderna. Sålunda må anföras följande uttalande av *föreningen Sveriges häradshövdingar*:

De rådande förhållandena måste enligt föreningens uppfattning utan tvekan betecknas såsom ohållbara. Detta gäller kanske icke minst beträffande de icke häktade exploranderna, för vilka väntetider överstigande ett halvår äro mycket vanliga. Väntetider på omkring ett år förekomma undantagsvis. Särskilt betänkligt är, att det icke rör sig om en tillfällig krissituation utan att man, därest icke lämpliga åtgärder vidtagas, såsom i promemorian framhävts, synes hava att förvänta en snabbt fortskridande försämring av läget. Föreningen hälsar därför med tillfredsställelse alla åtgärder, som kunna vara ägnade att medföra en förbättring.

Ehuru utredningen enligt sina direktiv ej närmare behandlat frågan om undersökningsväsendets organisation, har detta spörsmål ganska ingående berörts i en del remissyttranden. Från flera håll har betonats att den nuvarande organisationen icke är tillräcklig för att på ett tillfredsställande sätt fullgöra sina funktioner. *Föreningen Sveriges stadsdomare* uttalar sålunda, att det på lång sikt uppenbart förhåller sig så, att det enda botemedlet för att uppnå minskade väntetider och samtidigt icke ge alltför mycket avkall på sinnesutlåtandenas kvalitet samt rättssäkerheten är att på alla sätt söka stimulera utbildandet av rättspsykiatrer. *Föreningen Sveriges häradshövdingar* understryker, att utvecklingen går i den riktningen att allt större krav kommer att ställas på det rättspsykiatriska undersökningsväsendet. Det är därför oundgängligen nödvändigt att den för sinnesundersökningarna avsedda organisationen förstärkes och att effektiva åtgärder vidtages för att trygga rekryteringen av psykiatrer för denna organisation, så att den icke blott blir en organisation på papperet. Det sistnämnda är till följd av bristen på personer som med nuvarande löne- och arbetsförhållanden vill ägna sig åt rättspsykiatriska undersökningar en reformfråga, som icke kan föras till en tillfredsställande lösning på kort tid. Det framstår alltså såsom en trängande angelägenhet, att statsmakterna utan att avvakta verkningarna av de nu föreslagna palliativa åtgärderna snabbt griper sig an med uppgiften.

Emellertid betonar *medicinalstyrelsen* — såvitt angår den till styrelsens verksamhetsområde knutna delen av undersökningsorganisationen, d. v. s. sinnessjukhusens undersökningsavdelningar — att arbetskapaciteten inom den nuvarande organisationens ram borde kunna ökas. Enligt styrelsens beräkningar skulle organisationen ha en kapacitet av 650 utlåtanden om året. Styrelsen anför:

Det ökande antalet exspektanter beror dels på att vissa undersökningsavdelningar icke uppnår samma antal utlåtanden per år som tidigare, dels på att organisationen 1949 belastades med undersökning av ett 90-tal häktade. Medicinalstyrelsen kan i detta sammanhang icke underlåta att framhålla, att den ej kan finna bärande skäl för de stora skillnader, som föreligga i fråga om antalet avgivna utlåtanden vid de olika avdelningarna. Man bör kunna räkna med en bättre omsättning av undersökningsfall än vad som nu är fallet och styrelsen deklarerar som sin uppfattning, att ett utlåtande per läkare och arbetsvecka kan anses vara ordinär prestation.

Fångvårdsstyrelsen framhåller vikten av att dugliga personundersökare finnes och understryker i samband därmed nödvändigheten av att skyddskonsulentorganisationen bygges ut. *Fångvårdens organisationskommitté* vänder sig mot att utredningen icke upptagit frågan om anlåtande av särskild psykologisk expertis. Kommittén anser, att mycket skulle kunna vinnas genom psykologers medverkan vid sinnesundersökningar i brottmål, och föreslår, att förutsättningarna för dylik medverkan närmare utredes.

Det må anmärkas att icke i något yttrande förordas, att man för att nå en effektivisering av undersökningsväsendet skall införa legala begränsningar av domstolarnas möjlighet att förordna om sinnesundersökning. Spörsmålet behandlas av *strafflagberedningen* och *föreningen Sveriges häradshövdingar*, vilka uttryckligen ansluter sig till utredningens ståndpunkt, att man bör undvika dylika legala begränsningar. Föreningen framhåller, att man i stället borde eftersträva att för framtiden möjliggöra anlåtande av sinnesundersökningar i större utsträckning än vad nu är fallet, och påpekar i samband härmed, att domstolarna framdeles torde få taga ställning till alltmera differentierade behandlingsmetoder beträffande lagöverträdare.

Vad härefter angår de av utredningen föreslagna åtgärderna för väntetidernas nedbringande må till en början nämnas att följande remissinstanser utan närmare motivering tillstyrkt eller lämnat utan erinran samtliga utredningens förslag, nämligen *Göta hovrätt*, *hovrätten för Övre Norrland*, *föreningen Sveriges landsfogdar*, *föreningen Sveriges landsfiskaler*, *överläkaren vid sinnessjukavdelningen vid fångvårdsanstalten i Malmö* (ledamot av utredningen), *fångvårdens organisationskommitté* och *Sveriges advokatsamfund*.

I princip eller i väsentliga delar tillstyrkes förslagen av *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *hovrätten för Västra Sverige*, *hovrätten för Nedre Norr-*

land, riksåklagarämbetet, statsåklagaren i Stockholm, statsåklagaren i Malmö, överläkarna vid de rättspsykiatriska avdelningarna vid Ryhovs, S:t Lars och Sidsjöns sjukhus, statskontoret, rådhusrätten i Malmö, strafflagberedningen, föreningen Sveriges häradshövdingar och föreningen Sveriges stadsdomare.

Ett par remissmyndigheter, nämligen *Stockholms rådhusrätt* samt *överläkarna vid sinnessjukavdelningarna vid fångvårdsanstalterna Långholmen och Håga*, ger uttryck åt den uppfattningen, att förslagen helt eller delvis bör kunna genomföras på försök såsom ett provisorium.

En tveksam hållning till utredningens förslag intages av *Svea hovrätt*, som ifrågasätter, om åtgärderna är ägnade att medföra åsyftat resultat utan åsidosättande av de rättsvårdssynpunkter, som med nödvändighet gör sig gällande. Detta utesluter dock enligt hovrättens uppfattning icke, att en viss och lämplig sovring bland undersökningsfallen måhända kunde åvägabringas genom en än mera noggrann förhandsprövning från domstolens sida.

En kritisk inställning till de av utredningen framlagda förslagen kommer vidare till uttryck hos *fångvårdsstyrelsen, överläkarna vid sinnessjukavdelningarna vid fångvårdsanstalterna Långholmen och Västervik, förste läkaren vid fångvårdsanstalten Härlanda, medicinalstyrelsen, överläkarna vid rättspsykiatriska avdelningarna vid psykiatriska sjukhuset samt Ulleråkers och S:t Jörgens sjukhus, rådhusrätten i Göteborg, statsåklagaren i Göteborg, svenska psykiatriska föreningen och rättspsykiatriska föreningen. Föreningen Sveriges stadsfiskaler* och professorn *Kinberg* avstyrker uttryckligen utredningens förslag.

I kritiken mot utredningsförslaget understrykes framför allt de risker ur olika synpunkter som en sänkning av utlåtandenas kvalitet kan befaras medföra. Enligt *fångvårdsstyrelsens* mening möter det allvarliga betänkligheter att acceptera något slag av standardsänkning i fråga om de fullständiga sinnesundersökningarna. *Överläkaren vid sinnessjukavdelningen vid fångvårdsanstalten i Västervik* påpekar, att det skulle vara olyckligt, om läkarna skulle tvingas avge utlåtande efter en mycket kort observationstid och utan att ha fått tillfälle att fundera på fallet mer än någon dag. Det är enligt hans mening inte helt och hållet till förfång för rättssäkerheten med nuvarande långa undersökningstider; ju längre observationstid desto säkrare bedömning.

Överläkaren vid rättspsykiatriska avdelningen vid S:t Lars sjukhus framhåller, att de föreslagna åtgärderna till stor del måste tänkas få endast palliativ effekt, och *överläkaren vid rättspsykiatriska avdelningen vid Ulleråkers sjukhus* säger, att avdelningen icke tror sig om att kunna prestera flera utlåtanden än tidigare till följd av de föreslagna åtgärderna. *Föreningen Sveriges stadsfiskaler* anser, att den tidsvinst, som kan uppstå genom utredningens förslag mer än väl uppväges av de påtagliga nackdelar, som vidlåder förslagen. *Rådhusrätten i Göteborg* förmenar, att åtgärderna icke kommer att avhjälpa de föreliggande missförhållandena; möjligen kan de medföra en relativt obetydlig förbättring. *Rådhusrätten* anför:

För att verkligen komma till rätta med föreliggande missförhållanden hade det enligt rådhusrättens mening varit i hög grad önskvärt, att utredningen fått i uppdrag att inkomma med förslag till åtgärder för att möjliggöra ett *utbyggande* och förbättrande av undersökningsorganisationen. Sålunda hade i all synnerhet frågan om rättspsykiaterkårens rekrytering bort upptagas till övervägande. De av utredningen föreslagna åtgärderna innebära — vilket utredningsmännen själva synas ha insett — endast halvmesyrer: ett resignerat bättre något än intet. I visst avseende kan befaras, att föreslagen åtgärd snarare kommer att förlänga än förkorta väntetiderna. Vidare konstateras, att utredningen i sina förslag i stor utsträckning byggt på en alltför optimistisk beräkning av antalet lämpliga psykiatrer *utom* undersökningsväsendet.

Slutligen kan anmärkas, att *strafflagberedningen* framför ett förslag om att öppna möjlighet att genom mellandom pröva skuldfrågan och förlägga sinnesundersökningen till tiden efter sakerförklaringen. Beredningen anför härom:

Undersökning av en tilltalads sinnesbeskaffenhet hade ursprungligen sin väsentliga betydelse för domstolens avgörande av frågan om hans straffrihet enligt SL 5: 5. Numera har undersökningens betydelse alltmera förskjutits till frågan om hans behandling. Domstolen har fått fler behandlingsformer att välja emellan, och för träffande av valet mellan dem har en noggrann kännedom om den tilltalades psyke stor betydelse. När, såsom de sakkunniga upplyser, i Danmark antalet undersökningsfall är dubbelt så stort som i Sverige, är det tydligt att icke heller där tyngdpunkten längre ligger på frågan om straffbarhet eller straffrihet. I själva verket har sinnesundersökningarnas betydelse för domstolarnas sakerförklaring trätt i bakgrunden. Med hänsyn härtill och då de nuvarande väntetiderna är ytterst deprimerande för de tilltalade, synes det böra övervägas om det icke borde öppnas möjlighet att — när en omfattande person- eller sinnesundersökning erfordras — genom mellandom pröva skuldfrågan och förlägga undersökningen till tiden efter sakerförklaringen. I ett fåtal fall erfordras hörande av psykiater för bedömning av fråga som hör till sakerförklaringen. Här för behövs regelmässigt inte någon större sinnesundersökning. Det kan ofta räcka med läkarens hörande inför domstolen efter en helt kort observation av den tilltalade.

Departementschefen. Strafflagens tillräknelighetsbestämmelser fick sin nuvarande avfattning år 1945. Samtidigt genomfördes nya regler beträffande sinnesundersökning, varjämte det rättspsykiatriska undersökningsväsendet omorganiserades. Såsom framgår av den föregående redogörelsen är den nya organisationen så uppbyggd, att sinnesundersökning av misstänkta som är häktade skall verkställas vid särskilda sinnessjukavdelningar vid fångvårdsanstalterna, medan undersökning av misstänkta som är på fri fot utföres vid statligt sinnessjukhus av där för ändamålet anställd läkare. Särskilda sinnessjukavdelningar finns vid sex fångvårdsanstalter. Vid åtta sinnessjukhus har undersökningsavdelningar, s. k. rättspsykiatriska stationer, inrättats. Dessutom verkställs sinnesundersökning av häktade kvinnor vid fångvårdsanstalten i Växjö av arvodesanställd sinnessjukläkare, och på

Gotland utföres undersökningar beträffande såväl häktade som icke häktade av överläkaren vid S:t Olofs sjukhus.

Tiden för avgivande av utlåtande över sinnesundersökning bestämdes år 1945 till högst sex veckor, med möjlighet för domstolen att i särskilt fall på framställning av undersökningsläkaren medgiva anstånd.

Vid tillkomsten av den nya organisationen underströks, bl. a. från riksdagens sida, att det närmast rörde sig om en provisorisk lösning och att det var angeläget att frågan om sinnesundersökningsväsendets organisation upptogs till förnyad prövning så snart förhållandena det medgav. Avsikten var att i avbidan på en definitiv lösning av frågan få till stånd en organisation som var kapabel att nedbringa de långa väntetiderna. Förhoppningarna om en väsentlig förbättring har dock icke gått i uppfyllelse. Under de första åren efter organisationens tillkomst höll arbetsbalansen sig åtminstone i stort sett på en godtagbar nivå. Sedermera har emellertid läget åter försämrats. Försök har gjorts att genom provisoriska åtgärder av olika slag bemästra svårigheterna. Dessa åtgärder har emellertid endast kunnat bringa tillfällig lättnad. Jag vill nämna att man år 1949 lyckades få ned arbetsbalansen beträffande häktade till en normal nivå genom att ett stort antal undersökningsfall överlämnades till undersökningsavdelningarna vid sinnessjukhusen. Denna åtgärd medförde dock som naturligt var en kraftig stegring av balansen beträffande icke häktade. Under senare tid har avsevärd hjälp erhållits genom att ett icke obetydligt antal undersökningar överlämnats till läkare utanför undersökningsorganisationen mot arvode för varje särskilt fall. Likväl är balansen nu oroväckande såväl beträffande häktade som icke häktade. Väntetiderna är för närvarande, såsom framgår av de förut lämnade statistiska uppgifterna, ofta mycket långa. Antalet häktade, som den 1 februari 1954 väntade på undersökning, var 114. Av dessa hade 42 väntat mer än två månader. Vid samma tidpunkt väntade 226 icke häktade på undersökning, varav 147 väntat mer än två månader, 81 mer än fyra månader och 50 mer än sex månader. Undantagsvis har väntetider på över ett år förekommit.

En undersökning har även visat att arbetsresultatet vid undersökningsstationerna är mycket ojämnt. Medan vissa av dem åstadkommer ett betydande arbetsresultat, kommer andra icke på långt när upp till det antal utlåtanden per år som vid organisationens tillkomst betraktades som det normala. Enligt strafflagberedningens beräkningar (SOU 1942: 59 s. 152) borde man räkna med att en heltidsanställd läkare skulle per år medhinna ett 50-tal undersökningar. Det förekommer exempel på att läkare kan medhinna och även överskrida denna arbetsprestation, under det att andra läkare icke kommer upp till hälften därav. Medicinalstyrelsen har i anledning härav framhållit, att den ej kan finna bärande skäl för de stora skillnader i fråga om antalet avgivna utlåtanden vid de olika avdelningarna.

Det är uppenbart att de onormalt långa väntetiderna kan tillskynda de misstänkta stora olägenheter och ett svårt personligt lidande, och man kan ej acceptera att det blir regel i stället för undantag att den i lagen stadgade

tiden för undersökningens verkställande överskrides. En ändring måste komma till stånd.

Såsom nyss antyddes är den nuvarande organisationen av undersökningsväsendet i viss mån av provisorisk karaktär. Naturligtvis är den mest rationella lösningen att tillföra organisationen ett större antal psykiatrer. Med den stora brist, som nu råder på läkare med dylik utbildning, är detta emellertid icke någon omedelbart framkomlig väg. En utökning av antalet läkartjänster inom undersökningsväsendet skulle — i den mån åtgärden över huvud taget fick någon effekt — medföra att ett antal läkare lämnade de redan svårt underbemannade sinnessjukhusen. På längre sikt är det emellertid nödvändigt att främja en utökning av psykiaterkåren. Utbyggnaden av de medicinska högskolorna utgör ett första led i denna strävan. Även andra spörsmål rörande organisationen, såsom uppdelningen av undersökningsväsendet i skilda delar för häktade och icke häktade, kan behöva omprövas.

Organisationsfrågan är emellertid ett spörsmål på längre sikt. För att man snabbt skall komma till rätta med missförhållandena inom det rättspsykiatriska undersökningsväsendet måste därför andra utvägar anlitas. En inventering av de olika möjligheter som härvid står till buds har nu verkställts av en för ändamålet tillsatt utredning. Vid fullgörandet av sitt uppdrag har utredningen inriktat sig på åtgärder ägnade att såvitt möjligt begränsa arbetet för psykiaterna. Utredningen har dock från början avvisat den måhända nära till hands liggande utvägen att låta detta ske genom att man söker nedbringa antalet undersökningsfall. På denna punkt är jag fullt ense med utredningen. Att genom lagstiftningsåtgärder begränsa domstolarnas möjligheter att förordna om sinnesundersökning strider uppenbarligen mot de aktuella strävandena att i möjligaste mån anpassa kriminalvården efter lagöverträdarens person. Utredningen har i stället framlagt ett förslag, innefattande flera olika åtgärder, vilka var för sig icke antages få någon större effekt men som enligt utredningens mening tillsammans efter någon tid bör kunna medföra återvunnen balans inom undersökningsväsendet.

Det är väsentligen tre olika utvägar som av utredningen anvisas för att man — utan reformering av själva läkarorganisationen — skall kunna nedbringa de långa väntetiderna. Den första utvägen är förstärkning av den icke-medicinska delen av personalen och ökat införande av moderna arbetsmetoder i fråga om undersökningarna. I detta avseende har utredningen med tillstyrkande återgivit vissa önskemål från de olika undersökningsavdelningarna beträffande förstärkning med nya socialassistenter och skrivbiträden samt komplettering av den maskinella utrustningen. Jag skall icke i detta sammanhang ingå på frågan om tillsättande av ytterligare socialassistenttjänster, då denna fråga nära sammanhänger med spörsmålet om läkarorganisationens uppbyggnad. Vad beträffar skrivpersonalen och den maskinella utrustningen bör det givetvis tillses att icke undersökningsavdelningarnas arbetskapacitet nedsättes på grund av brister i sådant hänseende. Såsom tidigare skett kan emellertid erforderliga förstärkningar göras inom

ramen för tillgängliga anslag, varför jag icke här behöver uppehålla mig vid denna fråga.

Den andra utvägen som anvisas av utredningen är att underlätta det arbete som föregår själva undersökningen, främst genom att det material som erfordras för undersökningarna ställes till psykiatrernas förfogande på ett för dem mindre arbetskrävande sätt, och såsom en tredje utväg förordas slutligen att ställa lägre krav på undersökningarna och utförligheten hos utlåtandena. De olika förslag som utredningen framlagt i de nu angivna hänseendena har i stort sett vunnit gillande vid remissbehandlingen, ehuru kritiska synpunkter framförts särskilt med hänsyn till riskerna för försämring av undersökningarnas och utlåtandenas kvalitet. Jag anser att utredningens förslag med vissa modifikationer kan tjäna såsom grundval för åtgärder till väntetidernas nedbringande. I det följande kommer jag sålunda att med ledning av utredningens promemoria framlägga vissa förslag rörande differentiering av sinnesundersökningarna och beträffande utlåtandenas avfattning. Vidare kommer spørsmålet om avskaffande av den obligatoriska granskningen av utlåtandena i medicinalstyrelsen att behandlas, och såsom ett sista avsnitt upptages vissa frågor rörande utredningen om den misstänktes person.

Strafflagberedningen har vid remissbehandlingen av utredningens förslag framfört det uppslaget, att domstolen skulle få möjlighet att genom melldom pröva skuldfrågan och förlägga sinnesundersökningen till tiden efter sakerförklaringen. Beredningen har till stöd för förslaget påpekat att sinnesundersökningarnas betydelse alltmåra förskjutits till frågan om den tilltalades behandling. Vad beredningen anfört kan väl förtjäna beaktande, men det torde icke i någon väsentlig grad innebära en lösning av det nu aktuella spørsmålet att nedbringa väntetiderna. Dessa skulle, även om sinnesundersökning mera allmänt förlades till tiden efter huvudförhandling i skuldfrågan och dennas avgörande genom melldom, utgöra en lika allvarlig belastning för rättsskipningen som för närvarande. Jag är ej beredd att i detta sammanhang och utan närmare utredning taga ställning till strafflagberedningens förslag.

II. Förslag till olika åtgärder för väntetidernas nedbringande.

1. Differentiering av undersökningarna.

Gällande bestämmelser m. m. Redan för närvarande äger en viss differentiering av sinnesundersökningarna rum. Det förekommer sålunda dels egentliga sinnesundersökningar enligt 6 kap. sinnessjuklagen och dels s. k. korta läkarundersökningar enligt 4 § lagen den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål.

Vad först beträffar sinnesundersökning enligt sinnessjuklagen har i den föregående framställningen redogjorts för bestämmelserna i 41 § nämnda

lag om de fall, då sådan sinnesundersökning skall äga rum. Här må endast tilläggas att i 41 a § stadgas, att beslut om sinnesundersökning ej må meddelas, med mindre den misstänkte erkänt gärningen eller övertygande bevisning förebragts att han begått densamma.

Enligt 42 § tredje stycket och 43 § fjärde stycket skall undersökningen verkställas utan dröjsmål och utlåtande däröver avgivas sist inom sex veckor från det handlingarna inkommit till sinnessjukavdelningen, såvida ej domstolen i särskilt fall på framställning av undersökningsläkaren medger anstånd.

I 43 § andra stycket stadgas, att det åligger misstänkt som vistas på fri fot att för undersökningen inställa sig å tid och ort, som av undersökningsläkaren bestämmes. Såvitt möjligt skall tillses, att för den som skall undersökas ej uppkommer hinder i hans förvärvsverksamhet eller annan allvarlig olägenhet. Om det finnes erforderligt för undersökningens verkställande, kan domstolen enligt tredje stycket i nämnda paragraf i vissa fall förordna att den som skall undersökas skall intagas å det sinnessjukhus, där läkaren är anställd.

Beslut om sinnesundersökning går jämlikt 45 § i verkställighet utan hinder av att det icke vunnit laga kraft.

I 47 § har upptagits bestämmelser om beredande av vård åt straffriförklarade. Där stadgas i 1 mom. som huvudregel, att misstänkt, som för undersökning intagits å sinnessjukhus eller å sinnessjukavdelning vid fångvården, tills vidare skall kvarbli där. Om den intagne sedermera i infordrat utlåtande förklaras icke vara i behov av vård å sinnessjukhus, må han ej vidare på grund av nyssnämnda stadgande kvarhållas å sinnessjukhuset eller sinnessjukavdelningen. Är han häktad skall han återföras till häktet. Vad nu sagts skall också gälla om förundersökningen nedlägges eller avslutas utan att åtal väckes eller domstol meddelar slutligt utslag, vari han icke förklaras på grund av sin sinnesbeskaffenhet från ansvar fri. — Om domstol meddelat dom, vari häktad, som icke jämlikt 1 mom. kvarhållas å sinnessjukhus eller sinnessjukavdelning vid fångvården, förklarats på grund av sin sinnesbeskaffenhet från ansvar fri, och den häktade enligt infordrat utlåtande är i behov av vård å sinnessjukhus, skall han enligt 2 mom. därefter förvaras å sinnessjukavdelning vid fångvården. — I 3 mom. sägs, att om någon, som enligt ovannämnda bestämmelser förvaras å sinnessjukhus eller å sinnessjukavdelning vid fångvården, genom laga kraftägande utslag förklarats på grund av sin sinnesbeskaffenhet från ansvar fri, skall han, om han är intagen å sinnessjukhus, anses för vård där intagen samt, om han förvaras å sinnessjukavdelning vid fångvården, för vård där förbli, intill dess plats kan beredas honom å något statens sinnessjukhus. Föreligger beträffande någon, som icke är häktad, sådant fall, som avses i 2 mom., åligger det vederbörande länsstyrelse att, om domstolens utslag vinner laga kraft, genast förordna om den straffriförklarades intagande å sinnessjukhus för vård.

Till jämförelse med de regler som sålunda gäller beträffande vård av straffriförklarade må en kort redogörelse lämnas för föreskrifterna i 2 kap.

sinnessjuklagen om intagning å sinnessjukhus utan samband med brottmål. I 8 § sinnessjuklagen stadgas, att ansökning om intagning må göras av den sjuke eller av hans förmyndare, gode man, make eller anförvant eller av vissa myndigheter, däribland polismyndigheten i den ort, där den sjuke vistas. Ansökan skall jämlikt 9 § göras skriftligen hos sjukvårdsläkaren och vara av sökanden egenhändigt undertecknad. Då ansökan göres av annan än den sjuke skall enligt 10 § vid ansökningen fogas 1) av läkare utfärdat utlåtande, grundat på personlig undersökning, som verkställts högst en månad före den dag, då ansökningen göres, samt innefattande förklaring, att den sjuke är i behov av vård å sinnessjukhus (vårdattest); samt 2) av någon eller några trovärdiga personer meddelade uppgifter angående sådana den sjukes förhållanden, som är av betydelse för bedömande av hans sinnessjuk tillstånd (levnadsberättelse). I 10 § gives vidare föreskrifter om vilka läkare som äger utfärda vårdattest. Av dessa bestämmelser må här endast nämnas, att vårdattest i regel ej må meddelas av läkare vid det sinnessjukhus, varest intagning begäres. Göres ansökning om omyndigs intagande å sinnessjukhus skall, om ej ansökningen göres av någon som jämlikt i lagen intagna bestämmelser har att föranstalta om erforderlig vård åt den omyndige, eller av den, som enligt lag har att sörja för hans person, vid ansökningen vara fogat skriftligt medgivande till åtgärden av den sistnämnde. Vid ansökning om intagande bör vidare fogas prästbevis angående den sjuke.

Vid sidan av de egentliga sinnessjukundersökningarna enligt sinnessjuklagen förekommer som nämnts kort läkarundersökning enligt 1939 års lag om särskild förundersökning i brottmål. Enligt 1 § nämnda lag må i brottmål, där det prövas erforderligt, särskild förundersökning äga rum för vinnande av utredning rörande den misstänktes personliga förhållanden samt angående de åtgärder som må anses lämpligast för hans rättande. I vissa fall är sådan förundersökning obligatorisk. Vidare stadgas i 4 §, att domstolen må, när skäl därtill föreligger, besluta att läkarintyg angående misstänkt skall anskaffas. Till att avgiva sådant intyg, vilket skall avfattas enligt av Konungen meddelade anvisningar, skall förordnas, om den misstänkte är häktad, läkare vid anstalten och eljest annan läkare, om möjligt en psykiater. Om utlåtande enligt sinnessjuklagen ej inhämtats, skall sådant läkarintyg vara införskaffat, innan någon dömes till ungdomsfängelse. Misstänkt som ej är häktad, är pliktig att för läkarundersökningen inställa sig å tid och ort som läkaren bestämmer. Om den misstänkte uteblir, må polismyndighet lämna handräckning för hans inställande. I kungörelse den 1 oktober 1943 (med lydelse enligt kungörelse den 21 mars 1952) har förordnats, att läkarintyget skall vara avfattat enligt visst formulär samt att för intyget jämte föregående undersökning tjänsteläkare ej äger tillgodoräkna sig högre arvode än 75 kronor.

Avsikten med den korta läkarundersökningen angavs i förarbetena till 1939 års lag vara att giva upplysning om den tilltalades fysiska och psykiska konstitution och hans hälsotillstånd samt att ådagalägga, huruvida det funnes anledning misstänka att den tilltalade lede av sjuklig rubbning av

själsverksamheten eller psykisk abnormitet. Det tillades, att om efter sådan undersökning anledning finnes att antaga, att den tilltalade fölle under 5 kap. 5 eller 6 § strafflagen, det stode domstolen öppet att förordna om undersökning enligt sinnessjuklagen samt att intyget sålunda icke vore avsett att göra utlåtande enligt sinnessjuklagen överflödigt. Dessa uttalanden torde böra ses mot bakgrunden av den vid tiden för uttalandena gällande lydelsen av 41 § sinnessjuklagen, vilken innebar att undersökning enligt nämnda lag *måste* ske, om domstolen ville tillämpa 5 kap. 5 eller 6 § strafflagen. Genom 1945 års lagstiftning skedde en uppmjukning av denna regel, i det att undersökning kan underlåtas, där »av särskilda skäl sådan undersökning finnes obehövlig». Strafflagberedningen nämnde som exempel på fall, då undersökning var överflödig, att brottet begåtts av en notoriskt sinnessjuk person, t. ex. en förrymd sinnessjukhuspatient, i vilket fall nödig utredning om den tilltalades sinnesbeskaffenhet torde vara för domstolen tillgänglig eller kunde införskaffas utan den omgång och tidsutdräkt som ett förordnande om sinnesundersökning innebär. Ett annat av strafflagberedningen nämnt fall är att den tilltalade tidigare, kanske flera gånger, varit föremål för sinnesundersökning och därvid befunnits lida av en konstitutionell psykisk abnormitet, som ej kan antagas ha undergått någon förändring under den tid som förflutit efter undersökningen.

Utredningen. Enligt utredningen bör en differentiering av sinnesundersökningarna kunna ske på två olika vägar. Den ena är att väsentligt utvidga användningen av den korta undersökningen och låta denna i ett ej alltför ringa antal fall ersätta den fullständiga undersökningen. Utlåtandet över undersökningen skulle emellertid bibehålla sin karaktär av intyg jämlikt 4 § lagen om särskild förundersökning i brottmål. Den andra vägen är att i en del fall inskränka undersökning jämlikt sinnessjuklagen till att ungefärligen motsvara den nuvarande korta undersökningen. Denna begränsade undersökning skulle emellertid bibehålla sin karaktär av undersökning jämlikt sinnessjuklagen och sålunda icke kunna utföras av andra än i sinnessjuklagen angivna läkare.

Fördelarna med en utvidgad användning av intyget jämlikt 4 § lagen om särskild förundersökning i brottmål är enligt utredningens mening uppenbara. Den korta undersökningen bör i allmänhet kunna ske i anslutning till personundersökningen och särskilt dröjsmål därigenom undvikas. För kort undersökning gäller ej regeln i 41 a § sinnessjuklagen, att beslut om sinnesundersökning ej må meddelas, med mindre den misstänkte erkänt gärningen eller övertygande bevisning förebragts att han begått densamma. Den korta undersökningen skulle därför även i mål, vari åtalet bestrides, alltid kunna äga rum under målets förberedande till huvudförhandling och de nu understundom förekommande, mycket kritiserade dubbla huvudförhandlingarna därigenom undvikas.

Gentemot de nu antydda fördelarna bör enligt utredningen beaktas, att ett ersättande av undersökning jämlikt sinnessjuklagen med kort undersökning i vissa fall kan medföra komplikationer som följd av att den korta

undersökningen icke utgör sinnesundersökning i sinnessjuklagens mening. Bestämmelserna i 47 § sinnessjuklagen angående intagning för vård å sinnessjukhus blir nämligen icke tillämpliga om den tilltalade straffrifyklarar på grund av intyg över kort undersökning. Intagning måste då ske i enlighet med det i 2 kap. sinnessjuklagen reglerade förfarandet.

En förutsättning för att en uppdelning av sinnesundersökningarna skall kunna ske i en begränsad undersökning för enklare fall och en fullständig undersökning för mera svårbedömda fall är enligt utredningen, att även den begränsade undersökningen i allmänhet utföres av utbildade rättspsykiatrer. För närvarande utföres korta undersökningar i ej ringa omfattning av läkare utan rättspsykiatrisk utbildning och ej sällan av läkare, som saknar även allmän psykiatrisk erfarenhet. Ett tillräckligt antal läkare med rättspsykiatrisk utbildning finns ej utanför det rättspsykiatriska undersökningsväsendet. Utredningen har därför undersökt om det är möjligt, att ålägga de inom undersökningsorganisationen anställda rättspsykiatrerna att såsom tjänsteåliggande utföra alla eller i varje fall huvudparten av de begränsade undersökningarna, men kommit till det resultatet, att detta i varje fall under den nu rådande krissituationen är uteslutet.

Utredningen sammanfattar sina synpunkter på frågan sålunda:

Av det ovan anförda framgår att båda de diskuterade systemen är behäftade med vissa olägenheter. En utvidgad användning av den korta undersökningen leder till komplikationer i de fall där den undersökte befinnes vara i behov av vård på sinnessjukhus. Att lägga utförandet av den begränsade undersökningen på läkarna inom det rättspsykiatriska undersökningsväsendet medför enligt båda systemen risk för att den vinst för undersökningsväsendet som en differentiering av undersökningarna kan medföra åter går förlorad. För utförande av korta undersökningar enligt lagen om särskild förundersökning i brottmål är det dock möjligt att — såsom för närvarande sker — anlita psykiatrer utom undersökningsväsendet, t. ex. privatpraktiserande psykiatrer och läkare anställda vid de psykiatriska klinikerna eller sinnessjukhusen. Denna utväg att avlasta undersökningsväsendet synes i nuvarande läge icke kunna undvaras. Nu anförda skäl har föranlett oss att föreslå att båda de diskuterade systemen komma till användning trots att undersökningsförfarandet därigenom i viss mån blir oenhetligt.

En differentiering av undersökningarna med hjälp av den korta undersökningen bör enligt utredningen ske på sådana orter där lämplig psykiater utom undersökningsväsendet finnes att tillgå. I dylika fall bör som regel kort undersökning ske, innan beslut meddelas om undersökning jämlikt sinnessjuklagen. Denna regel kan dock icke vara undantagslös. Det kan nämligen ofta redan på ett tidigt stadium vara klart att undersökning jämlikt sinnessjuklagen ändock kommer att ske, t. ex. vid mycket grova brott eller då det är fråga om förvaring eller internering av någon som ej förut varit föremål för sinnesundersökning. Utredningen föreslår därför en bestämmelse av innehåll att, där lämplig psykiater utanför det rättspsykiatriska undersökningsväsendet finnes att tillgå, läkarintyg jämlikt 4 § lagen om särskild förundersökning i brottmål bör

anskaffas, för såvitt det icke kan antagas, att beslut om sinnesundersökning likväl kommer att meddelas.

Utredningen anför vidare:

Den korta undersökningens viktigaste uppgift bör — förutom att komplettera personundersökningen — vara att tjäna till vägledning för domstolen vid bedömandet av frågan huruvida beslut skall meddelas om undersökning jämlikt sinnessjuklagen. Därest den korta undersökningen utförts av psykiater, synes dock den korta undersökningen i viss utsträckning kunna ersätta undersökning jämlikt sinnessjuklagen. Det bör sålunda vara möjligt att straffriförklara på grundval av kort undersökning. Härvid måste dock, såsom förut framhållits, iakttagas att, om den straffriförklarade är i behov av vård å sinnessjukhus, intagning måste ske enligt bestämmelserna i 2 kap. sinnessjuklagen. I dessa fall, som torde bli tämligen fåtaliga, synes domstolen böra tillse att vederbörliga intagningshandlingar föreligger innan domen meddelas. I undantagsfall bör det även vara möjligt att döma till förvaring på grundval av kort undersökning. Så bör i vart fall kunna ske, om den misstänkte relativt kort tid innan varit föremål för fullständig undersökning jämlikt sinnessjuklagen.

Läkarintyg över kort undersökning skall vara avfattat enligt av Konungen fastställt formulär. Detta formulär har icke utformats med tanke på att den korta undersökningen skall kunna ersätta undersökning enligt sinnessjuklagen. Utredningen har därför funnit en omarbetning av formuläret erforderlig. Enligt den föreslagna lydelsen kan slutsatserna i intyget avfattas enligt två alternativ, betecknade I och II. Utfärdas intyget av läkare, som icke är psykiater, må slutsatserna avfattas endast enligt alternativ I. En psykiater kan däremot välja mellan de båda alternativen. Alternativ II är avfattat för sådana klara fall, i vilka psykiatern kan lämna ett bestämt besked, huruvida den misstänkte är att hänföra till 5 kap. 5 § strafflagen eller icke. Läkaren har i så fall att i slutsatserna besvara samma frågor, som i ett utlåtande enligt sinnessjuklagen.

Utredningen har härefter upptagit frågan, hur en differentiering av undersökningarna skall kunna ske på de orter, där vägen över den korta undersökningen icke är framkomlig, enär psykiater utom undersökningsväsendet icke finns att tillgå. Här blir det enligt utredningen nödvändigt att söka få till stånd en differentiering inom den nuvarande sinnesundersökningens ram. Det är angeläget, framhåller utredningen, att anpassa sinnesundersökningarna efter fallens svårbedömbart, även om en del enklare fall kan avverkas med hjälp av kort undersökning. Det torde dessutom understundom komma att inträffa att domstolen uppfattar ett fall som svårbedömbart och därför ej förordnar om kort undersökning, men undersökningsläkaren sedan visar sig vara av annan uppfattning. Det bör då finnas möjlighet att verkställa även en undersökning enligt sinnessjuklagen i mera förenklad form.

Till närmare utveckling av sina synpunkter på förevarande spörsmål anför utredningen:

Enligt vår mening bör ett stort antal fall kunna undersökas med anlitande av en betydligt enklare undersökningsapparat än vad nu sker och åtskilligt arbete härigenom kunna besparas undersökningsläkaren. Vi syftar härvidlag i första hand på sådana fall där undersökning redan förut skett och det därför i huvudsak gäller att undersöka om vederbörande undergått någon psykisk förändring efter den senaste undersökningen. Värdet av att i dessa fall kunna förenkla undersökningen framgår därav att vart fjärde eller femte fall, som nu remitteras till sinnesundersökning, tidigare varit föremål för sådan undersökning, omkring vart tionde fall mer än en gång förut. Men även i åtskilliga andra grupper av fall torde det vara möjligt att förenkla undersökningen. Som exempel härpå kan nämnas uppenbart sinnesslöa, djupt senildementa och klart psykotiska personer.

För ovannämnda fall torde det vara tillräckligt med en undersökning av ungefär samma omfattning som alternativ II av den korta undersökningen. Sinnessjuklagens bestämmelser om undersökningens omfattning synes icke utgöra hinder för en sådan begränsning. Eftersom nu ifrågavarande undersökningar kommer att utföras av rättspsykiatrer saknas anledning att fastställa något formulär för utlåtandet. Det bör emellertid i administrativ ordning föreskrivas, att utlåtande över på detta sätt begränsad undersökning (*B-undersökning*) skall avfattas i huvudsaklig överensstämmelse med alternativ II av formuläret för den korta undersökningen. *B-undersökningar* synes böra behandlas med förtur framför fullständiga undersökningar (*A-undersökningar*). Vi föreslår därför en föreskrift, att utlåtande över *B-undersökning* skall avgivas inom tre veckor från det rättegångshandlingarna inkom till avdelningen. Detta innebär icke någon ändring i sinnessjuklagens bestämmelse om en undersökningstid av sex veckor. Verkan av att treveckorsfristen utlupit blir emellertid, att möjligheten att verkställa *B-undersökning* därmed försuttits.

Beträffande frågan vem som skall fatta avgörandet om undersökningens omfattning — domstolen eller undersökningsläkaren — förklarar utredningen, att det utan tvekan bör tillkomma undersökningsläkaren att fatta detta avgörande. Domstolen bör sålunda, enligt utredningens mening, icke äga att ge undersökningsläkaren några anvisningar, huruvida den önskar en fullständig undersökning eller en *B-undersökning* och ej heller bör domstolen äga att, sedan ett *B-utlåtande* inkommit, återremittera detsamma till läkaren för fullständig undersökning. Därest domstolen finner det erforderligt med ytterligare upplysningar, bör den såsom för närvarande kunna inkalla undersökningsläkaren att muntligen höras i målet eller inhämta yttrande av medicinalstyrelsen eller möjligen vidtaga båda dessa åtgärder.

Här må slutligen nämnas, att utredningen upptagit till prövning ett av medicinalstyrelsen framlagt förslag om höjning av arvodet till läkare utanför undersökningsorganisationen för utförd sinnesundersökning. Emot skäligheten av nuvarande arvode, 300 kronor per undersökningsfall, synes enligt utredningen icke någon berättigad anmärkning kunna framställas. Utredningen är icke heller övertygad om att en ökning av arvodet skulle möjliggöra anlitande av utomstående läkare i nämnvärt större utsträckning än vad nu är fallet. Utredningen har därför icke velat förorda medicinalstyrelsens förslag.

Yttrandena. Det av utredningen framlagda förslaget om en differentiering av undersökningarna med hjälp av den korta undersökningen har tillstyrkts i princip eller lämnats utan erinran i det stora flertalet remissyttranden. Majoriteten av remissinstanserna har sålunda intet att erinra mot att den korta läkarundersökningen i vissa fall får ersätta sinnesundersökning enligt sinnessjuklagen. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser emellertid att en uttrycklig föreskrift härom i 41 § sinnessjuklagen är erforderlig.

En kritisk eller direkt avvisande inställning till förslaget om vidgad tillämpning av den korta undersökningen intages av *Svea hovrätt, fångvårdsstyrelsen, överläkarna vid sinnessjukavdelningarna vid fångvårdsanstalten Långholmen och vid rättspsykiatriska avdelningen vid Sidsjöns sjukhus, svenska psykiatriska föreningen, rättspsykiatriska föreningen och professor Kinberg.*

Svea hovrätt anser sig i rättssäkerhetens intresse böra avråda från en utvidgad användning av kort undersökning såsom grundval för straffrifyrkning. Utan föregående undersökning enligt sinnessjuklagen synes straffrifyrkning liksom hitills böra ske endast i uppenbara fall. Det vore önskvärdt, framhåller hovrätten vidare, att på något sätt få närmare preciserat, i vilka situationer domstolen bör underlåta att förordna om kort undersökning och i stället direkt besluta om sinnesundersökning. För undvikande av onödiga sinnesundersökningar synes det hovrätten angeläget, att domstolarna i tveksamma fall alltid förordnar om kort undersökning.

Fångvårdsstyrelsen ger uttryck åt den uppfattningen, att den korta undersökningen i förening med personundersökning bör ersätta sinnesundersökning företrädesvis i sådana fall, där undersökningens huvudsakliga syfte är att ge domstolen ledning vid valet av olika reaktionsformer av mera ordinär typ: olika slag av villkorlig dom, ungdomsfängelse och tidsbestämt straff. Den korta undersökningen har utformats som ett komplement till personundersökningen. I vad mån den korta undersökningen blir av verkligt värde är därför mycket beroende av den omsorg och kunnighet med vilken den egentliga personundersökningen utföres. Om man vill förstärka den korta läkarundersökningen, kan detta icke ske utan att organisationen för personundersökning samtidigt tillföres erforderlig förstärkning. Ett ytterligare skäl för att skjuta förstärkningen av personundersökningarna och kort läkarundersökning i förgrunden är enligt styrelsen, att detta synes vara det snabbaste och effektivaste sättet att vid inledandet av fullständig sinnesundersökning tillhandahålla läkaren tillförlitligt utredningsmaterial om den tilltalades personliga förhållanden. Här kan framläggas hela den sociala utredning som eljest måste utföras av socialassistent. Vid gränsdragningen mellan personundersökning i förening med kort läkarundersökning och fullständig undersökning bör man bibehålla fullständig undersökning i större utsträckning än utredningen föreslagit. I utpräglat psykiatriska frågor, där avgörandet är av synnerlig betydelse för den åtalade, måste bedömningen grundas på en fullständig undersökning, oavsett om den medicinska be-

dömningen på förhand ter sig såsom enkel eller mer komplicerad. Att fullständig sinnesundersökning bör ha verkställts innan någon dömes till förvaring, har från interneringsnämndens sida under hand framhållits för fångvårdsstyrelsen.

Överläkaren vid sinnessjukavdelningen vid fångvårdsanstalten Långholmen framhåller det betänkliga i att en straffriförklaring enligt förslaget skulle kunna äga rum efter en summarisk undersökning av en läkare utan rättspsykiatrisk utbildning och utan att den tilltalade underkastats närmare observation på rättspsykiatrisk avdelning samt utan kontroll av medicinsk överinstans. *Stockholms rådhusrätt* ifrågasätter om kort undersökning annat än i undantagsfall kan komma till användning såsom förstagångsundersökning. *Rådhusrätten i Göteborg* säger sig ej kunna dela utredningens åsikt, att man genom användande av kort undersökning skulle undvika särskilt dröjsmål genom att den skulle kunna verkställas i anslutning till personundersökningen. Enligt rådhusrättens erfarenhet har det visat sig att läkaren av naturliga skäl ej ens påbörjat sin undersökning, innan personutredningen föreligger i godtagbart skick. För övrigt blir det ofta först genom personundersökningen klart för domstolen om en sinnesundersökning i ena eller andra formen är indicerad. *Rättspsykiatriska föreningen* anser det med hänsyn till rättssäkerheten ytterst betänkligt, att intagning på sinnessjukhus eller säkerhetsanstalt med tidsbestämda omhändertaganden skulle kunna ske efter kort undersökning, utförd av psykiater som i de flesta fall torde sakna rättspsykiatrisk utbildning och erfarenhet. Dessutom synes det föreningen oförenligt med administrativ praxis att använda ett intyg till annat ändamål än det som avsetts. Frågorna i alternativ II har hämtats från frågeställningarna i de regelrätta sinnesundersökningarna enligt 41 § sinnessjuklagen och »inympats som artfrämmande skott» på läkarintyget. Att den erhållna »konstprodukten» ej alltid kommer att bli funktionsduglig visar svårigheterna när det gäller intagning för vård. Föreningen yrkar, att alternativ II av den korta undersökningen helt slopas och detta så mycket mer som det kan befaras bana väg för en deklassering av sinnesundersökningarna till det rutinmässiga formulärintygets nivå. *Föreningen Sveriges stadsdomare* anför bl. a., att då det gäller förstagångsundersökning kort undersökning bör kunna ske i klara fall, men att en utveckling som leder därtill, att den korta undersökningen mera allmänt skulle komma till användning såsom förstagångsundersökning måste ur rättssäkerhetens synpunkt betraktas som mindre lycklig.

Vad beträffar den närmare utformningen av förslaget i nu ifrågavarande del må först anmärkas, att ett flertal remissinstanser, nämligen *Svea hovrätt, riksåklagarämbetet, statsåklagaren i Göteborg, fångvårdsstyrelsen, överläkaren vid sinnessjukavdelningen vid fångvårdsanstalten Långholmen, förste läkaren vid fångvårdsanstalten Härlanda, medicinalstyrelsen, överläkarna vid rättspsykiatriska avdelningarna vid S:t Lars och S:t Jörgens sjukhus, rådhusrätten i Göteborg och svenska psykiatriska föreningen vän-*

der sig mot den begränsning i förslaget, som ligger i att endast läkare utom undersökningsorganisationen skulle utföra de korta undersökningar som är avsedda att träda i stället för egentlig sinnesundersökning. Särskilt *rådhusrätten i Göteborg* hävdar starkt, att det blir svårt att få tag i psykiatrer utom undersökningsväsendet som är villiga att utföra korta undersökningar. Beträffande häktade har rådhusrätten hittills hänvänt sig till läkarna vid vederbörande fångvårdsanstalt och fått intygen inom två å tre veckor. Att i fråga om häktade vända sig till psykiater utom undersökningsväsendet vore opraktiskt, om det gäller att vinna tid. Tjänsteläkarna har den häktade inpå sig dagligen och kommer kanske i sin tjänst i direkt beröring med honom. Rådhusrätten anser det för övrigt så gott som uteslutet, att en psykiater utom undersökningsväsendet skulle åtaga sig en kort undersökning av en häktad person. Uppdraget skulle medföra flera tidsödande resor till häktet, de lokala förhållandena i häktet är knappast inbjudande eller ändamålsenliga för undersökningen o. s. v. Härtill kommer det maximerade, relativt blygsamma arvodet. Även *statsåklagaren i Göteborg* anser att förslaget ofrånkomligen måste medföra i hög grad menliga konsekvenser. Genom sin speciella sakkunskap har den yrkesarbetande rättspsykiatern självfallet helt andra kvalifikationer för dylika uppdrag än läkare utom facket. Erfarenheterna i Göteborg av att för korta undersökningar anlita rättspsykiater har varit gynnsamma icke minst i det avseendet, att vederbörande läkare ofta varit i stånd att ge vägledande anvisningar för påföljdsfrågans bestämmande. En psykiater utom det rättspsykiatriska undersökningsväsendet torde beträffande denna fråga ha betydligt sämre förutsättningar att fungera som rådgivare åt domstolen. I den mån vederbörande rättspsykiater i nu avsedda fall förordnas att verkställa fullständig sinnesundersökning kan det arbete, som han tidigare nedlagt på en kort undersökning, komma honom till godo och därigenom i viss mån bidra till en förkortning av undersökningstiden. I nuvarande krisläge synes det för övrigt ej försvarligt att icke utnyttja rättspsykiaterna för detta ändamål. *Överläkaren vid sinnessjukavdelningen vid fångvårdsanstalten Långholmen* påpekar, att om domstolarna ej får möjlighet att på ett tidigt stadium anlita den rättspsykiatriska sakkunskapen kommer utan tvivel antalet fall som hänvisas till fullständig sinnesundersökning att öka.

I flera yttranden beröres frågan om formerna för omhändertagande för vård å sinnessjukhus av den som straffriförklarats efter kort läkarundersökning. Kritik framföres från åtskilliga håll mot utredningens tanke att domstolen skulle tillse att erforderliga intagningshandlingar enligt 2 kap. sinnessjuklagen föreligger innan dom meddelas.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Nedre Norrland, riksåklagarämbetet, statsåklagaren i Göteborg, rådhusrätten i Malmö, föreningen Sveriges häradshövdingar och föreningen Sveriges stadsdomare uttalar sig för en lagändring av innebörd att den som straffriförklarats på grundval av kort undersökning och som enligt läkarintyget över undersökningen

är i behov av vård å sinnessjukhus, skall på grund av domen och intyget kunna intagas å dylikt sjukhus.

I några yttranden beröres även frågan om arvodet för kort undersökning. Sålunda anser *svenska psykiatriska föreningen*, att ersättningsfrågan är bristfälligt behandlad av utredningen. Föreningen förmenar, att om kort undersökning enligt alternativ II införes, innebär detta, att intyget måste bli mer utförligt och basera sig på ett fylligare primärmaterial. Slutsatserna får i detta fall en så kvalificerad karaktär, att enligt föreningens mening en högre ersättning torde vara motiverad. Jämväl *rättspsykiatriska föreningen* kräver, att ersättningen för kort undersökning höjes.

Förslaget om en differentiering inom den nuvarande sinnessundersökningens ram har föranlett en mycket livlig diskussion i remissyttrandena. Till förmån för utredningens förslag — i en del fall dock med vissa ändringsförslag — uttalar sig *Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, hovrätten för Nedre Norrland, hovrätten för Övre Norrland, statsåklagarna i Stockholm och Malmö, föreningen Sveriges landsfogdar, föreningen Sveriges landsfiskaler, föreningen Sveriges stadsfiskaler, överläkarna vid sinnessjukavdelningarna vid fångvårdsanstalterna Håga och Malmö, överläkarna vid rättspsykiatriska avdelningarna vid Ulleråkers, Ryhovs, S:t Lars och Sidsjöns sjukhus, statskontoret, rådhusrätterna i Göteborg och Malmö, strafflagberedningen, fångvårdens organisationskommitté, föreningen Sveriges härads-hövdingar, föreningen Sveriges stadsdomare och Sveriges advokatsamfund.*

En i princip avstyrkande eller kritisk ståndpunkt intager *Svea hovrätt, riksåklagarämbetet, statsåklagaren i Göteborg, fångvårdsstyrelsen, överläkarna vid sinnessjukavdelningarna vid fångvårdstanstalterna Långholmen, Härlanda och Västervik, medicinalstyrelsen, överläkarna vid rättspsykiatriska avdelningarna vid psykiatriska sjukhuset och S:t Jörgens sjukhus, Stockholms rådhusrätt, svenska psykiatriska föreningen och rättspsykiatriska föreningen samt professorn Kinberg.*

Kritiken mot förslaget går i huvudsak ut på att det är svårt att draga upp någon klar gräns mellan de olika fallen och att det icke är lyckligt att genomföra en formell uppdelning, som ger intryck av att vissa utlåtanden är av sämre kvalitet.

Svea hovrätt anser sålunda sannolikt, att den föreslagna formella uppdelningen av undersökningsklientelet i två kategorier, som blir föremål för olika behandling, kommer att medföra praktiska och organisatoriska svårigheter för avdelningarnas personal och ha en psykologiskt ogynnsam inverkan på klientelet. Sådana och andra möjliga konsekvenser av förslagets genomförande har icke blivit belysta genom utredningen. Härtill kommer, att undersökningsläkaren redan inom ramen för gällande bestämmelser har möjlighet att behandla enkla och klara fall mera summariskt. En erinran här- om till vederbörande läkare från medicinalstyrelsens sida borde enligt hov-

rättens mening vara tillfyllest. *Riksåklagarämbetet* anmärker, att det förefaller oegentligt att bygga en uppdelning i A- och B-undersökningar på avfattningen av utlåtandena samt att en gräns av detta slag alltid måste bli flytande. *Statsåklagaren i Göteborg* ställer sig tveksam till tanken, att minska omfattningen av undersökningarna. Vid en differentiering synes det som om läkaren skulle komma att ställas inför många besvärliga gränssfall. Det förefaller, uttalar statsåklagaren, svårt att tro att, utom i vissa speciella fall, några påtagliga kännetecken kunna möjliggöra en snabb klassificering i A- och B-undersökning. I så fall blir föreskriften om förtursrätt för B-undersökning av ringa värde. I stället för att införa B-undersökning synes enligt statsåklagaren kort undersökning böra ske i samtliga fall, där ej fullständig undersökning anses erforderlig. *Fångvårdsstyrelsen* uttalar den uppfattningen, att man i de fall där sinnesundersökning anses böra komma till stånd icke får genomföra sådana förenklingar av förfarandet som kan befaras medföra en kvalitetsförsämring av undersökningarna. Det bör ankomma på den ansvarige läkaren att i varje särskilt fall bedöma hur omfattande undersökningen bör göras för att den skall kunna fylla sin uppgift att klarlägga fallets psykiatriska beskaffenhet med hänsyn bl. a. till den aktuella farligheten samt till prognosen vid behandlingsformer av olika slag. Härvid torde det vara olämpligt att läkaren stimuleras till att redan vid undersökningens början eller på ett tidigt stadium av densamma taga ställning till frågan om vad som behöver utredas för att få klarhet i fallet. *Medicinalstyrelsen* förordar, att en differentiering av undersökningarna sker men anser det för genomförandet av en sådan differentiering vara tillfyllest, att läkarnas uppmärksamhet fästes på nödvändigheten av förenkling av utlåtandena, vilket eventuellt kan ske genom cirkulär. *Förste läkaren vid sinnessjukavdelningen vid fångvårdsanstalten Härlanda* anser, att principen om en differentiering i A- och B-utlåtanden innebär något att taga fasta på, men att det knappast är lyckligt med »etiketter» på utlåtandena. Läkaren bör ha frihet att, om han anser ett fall lättbedömt, få skriva ett kortfattat utlåtande, utan att det stämplas som B-utlåtande. Det ligger nära till hands att misstänka, att just denna stämpel kommer att ge intryck av att utlåtandet är av sekunda kvalitet och därför mindre tillförlitligt.

Överläkaren vid rättspsykiatriska avdelningen vid S:t Lars sjukhus anmärker, att det torde vara mycket svårt att enbart på inkomna handlingar, utan att ha sett patienten och utan att ha hunnit införskaffa kompletterande upplysningar, snabbt avgöra, huruvida fallet är så pass enkelt att man kan nöja sig med en B-undersökning. *Överläkaren vid rättspsykiatriska avdelningen vid Sidsjöns sjukhus* säger angående de sakkunnigas uttalande, att B-undersökning skulle särskilt lämpa sig för tidigare undersökta, att det är uppenbart, att just straffrifyrklarade psykopater kräver en ingående och vidlyftig undersökning. *Svenska psykiatriska föreningen* uttalar att bakgrunden till förslaget synes vara den, att det bland undersökningsfallen finns ett antal, som kan betecknas som uppenbara, t. ex. klart sinnesslöa, senilt dementa och klart psykotiska sjuka, och att det i dessa fall

borde räcka med mycket kortfattade utlåtanden. Gränsen mellan det självklara och mindre självklara är emellertid flytande, och det bör vara läkaren obetaget att i varje särskilt fall göra den utredning, han finner behöflig. Då, enligt förslaget, den undersökande läkaren själv skall avgöra, om han anser att A- eller B-undersökning bör företagas i ett visst fall, kommer alltefter läkarens läggning ett större eller mindre antal fall bli antingen det ena eller andra. Föreningen kan icke tro, att formuläret för undersökning enligt lagen om särskild förundersökning i brottmål kommer att utöva något inflytande på utlåtandets utformning och finner det därför riktigast att i administrativ ordning endast rekommendera, att utlåtanden avseende relativt okomplicerade fall skall avfattas mycket kortfattat. *Rättspsykiatriska föreningen* framhåller, att det skulle vara en mycket betänklig åtgärd att med lagbestämmelser tvinga läkare utföra sådana undersökningar och skriva utlåtanden, som de själva finner vara otillfredsställande. Skulle de rättspsykiatriska specialisterna tvingas att avgiva utlåtanden som de anser otillräckliga, föreligger stora risker att den redan förut existerande vantrivseln inom undersökningsorganisationen blir så markerad, att en allmän flykt från rättspsykiaterbanan kommer till stånd. Efter ytterligare kritik av utredningens förslag — därvid föreningen bl. a. uttalar, att de enklare fall som skulle kunna bli föremål för B-undersökning ej torde bli så många — förklarar föreningen, att den med hänsyn till de långa väntetiderna anser sig kunna enas med utredningen om att ett visst, kortare förfarings-sätt i fråga om en del tilltalade *temporärt* bör tillämpas för att avverka balansen. Även *Stockholms rådhusrätt* är inne på tanken, att förslaget skulle kunna prövas såsom ett provisorium.

De förslag till jämkningar i utredningens förslag som framlägges rör i huvudsak treveckorsfristen i fråga om B-utlåtandena. Förslag om slopande eller uppmjukning av denna frist framlägges av *hovrätten för Nedre Norrland, riksåklagarämbetet, statsåklagaren i Malmö, föreningen Sveriges stadsfiskaler, överläkarna vid sinnessjukavdelningarna vid fångvårdsanstalterna Långholmen, Håga och Västervik, förste läkaren vid sinnessjukavdelningen vid fångvårdsanstalten Härlanda, medicinalstyrelsen, överläkarna vid rättspsykiatriska avdelningarna vid Ulleråkers, Ryhovs, S:t Lars, S:t Jörgens och Sidsjöns sjukhus, Stockholms rådhusrätt, rådhusrätten i Göteborg och rättspsykiatriska föreningen*. Sammanfattningsvis innebär kritiken mot förslaget i denna del, att läkaren icke alltid kan så råda över förhållandena, att B-undersökning hinner utföras och utlåtande avgivas inom den angivna tiden; dröjsmål kan uppkomma t. ex. på grund av att den tilltalade är svår att anträffa, vägrar inställa sig till undersökning, har svårt att bli ledig från sitt arbete, upplysningar om honom tar lång tid att anskaffa o. s. v. Det är icke rimligt, att läkaren endast av sådan anledning skulle kunna tvingas att göra en mera omfattande undersökning och bli nödsakad att nedlägga mera arbete på utlåtandets avfattning än som i och för sig betingas av ändamålet med undersökningen. Vidare påpekas, att en tidsfrist om tre

veckor kan medföra, att vissa läkare, som har hög arbetstakt, ständigt kommer att avgiva B-utlåtanden, medan andra däremot kanske uteslutande kommer att avgiva A-utlåtanden. Genom att B-undersökningarna gives förtur riskerar man även att A-fallen fördröjes. Ur den misstänktes synpunkt innebär förslaget, att man lägger i läkarens hand att avgöra om frihetsberövandet för en häktad skall räcka i tre eller sex veckor. Särskilt kritisk ställer sig *förste läkaren vid sinnessjukavdelningen vid fångvårdsanstalten Härlanda*, som uttalar, att förslaget innebär något av tvång eller straff och såsom sådant är allt annat än sympatiskt. Ju mer en läkare har att göra desto mer arbete blir han ålagd. Om han exempelvis skulle bli sjuk, skulle exspektantlistan för A-undersökningarna komma att öka. Utredningen har inte direkt rekommenderat förbud för rättspsykiater att ta semester, men man frågar sig onekligen hur en rättspsykiater skulle kunna våga ta någon ledighet. *Överläkaren vid rättspsykiatriska avdelningen vid S:t Jörgens sjukhus* understryker, att regeln om treveckorsfrist kan verka i motsatt riktning mot vad förslagsställaren åsyftat. På de små stationerna skulle sålunda semester, sjukdom eller tjänstledighet utan vikarie omedelbart medföra, att läkaren vid sitt återinträdande i tjänsten skulle vara berövad möjligheten att beträffande ett lämpligt fall skriva ett kortfattat utlåtande.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, föreningen Sveriges stadsfiskaler, Stockholms rådhusrätt och föreningen Sveriges stadsdomare anser, att domstolen bör till undersökningsläkaren kunna återsända ett utlåtande över en B-undersökning med begäran om att A-undersökning skall utföras.

Frågan om skäligheten av det nuvarande arvodet till läkare utanför undersökningsorganisationen för utförd sinnesundersökning — 300 kronor per undersökningsfall — beröres i en del remissyttranden. En höjning av arvodet tillstyrkes av *medicinalstyrelsen, svenska psykiatriska föreningen, rättspsykiatriska föreningen* och *vissa överläkare*.

Departementschefen. I direktiven för 1953 års utredning antyddes, såsom en tänkbar utväg att nedbringa väntetiderna, att noggrannare och mera tidskrävande undersökningar kunde förbehållas sådana allvarliga och svårbedömda fall, där sådan undersökning vore mest behövlig, medan i andra fall undersökningen kunde ske på det sätt som tillgängliga arbetskrafter medgäve. Utredningen har vid sina överväganden av denna fråga kommit till det resultatet, att en dylik differentiering bör kunna ske på två olika vägar. Den ena vägen är att i ökad utsträckning använda den s. k. korta läkarundersökningen enligt lagen den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål och låta denna i vissa fall ersätta den fullständiga undersökningen. Den andra vägen som utredningen anvisar är att genomföra en differentiering av de egentliga sinnesundersökningarna på så sätt att man i en del fall inskränker undersökningen jämligt sinnessjuklagen till att ungefärligen motsvara den korta undersökningen.

Utredningen har tänkt sig att en vidgad användning av den korta under-

sökningen skall vara möjlig på sådana orter, där lämplig psykiater utom undersökningsväsendet finnes att tillgå. Enligt förslaget bör som regel förundersökning jämlikt 1939 års lag äga rum, innan beslut om undersökning enligt sinnessjuklagen meddelas, och till komplettering härav bör, där lämplig psykiater utom undersökningsväsendet finnes att tillgå, läkarintyg enligt 1939 års lag anskaffas, såvida det icke kan antagas, att beslut om sinnesundersökning likväl kommer att meddelas. Utredningen anser att kort undersökning som utförts av psykiater skall kunna läggas till grund för strafffriförklaring.

De flesta remissinstanserna, däribland medicinalstyrelsen, har ställt sig välvilliga till utredningens förslag i nu ifrågavarande avseende. Även enligt min mening bör det vara möjligt att, utan risk för att rättssäkerhetens krav eftersättes, i viss omfattning ersätta sinnesundersökning enligt sinnessjuklagen med kort undersökning enligt 1939 års lag, ehuru den korta läkarundersökningens främsta uppgift är att utröna huruvida sinnesundersökning i sinnessjuklagens mening är motiverad. I enkla och klara fall synes kort undersökning kunna tjäna såsom grundval för strafffriförklaring under förutsättning att undersökningen utförts av psykiater. Formell täckning för en sådan utvidgning av den korta undersökningens funktion finnes i 41 § sinnessjuklagen, där det stadgas att domstolen, i fall då anledning föreligger till antagande, att den misstänkte begått brottet under inflytande av sådan själslig abnormitet eller tillfälligt rubbad själsverksamhet som avses i 5 kap. 5 § strafflagen, kan underlåta sinnesundersökning, där »av särskilda skäl sådan undersökning finnes obehövlig». Då det emellertid, med hänsyn till vissa uttalanden i förarbetena till 1939 års lag, kan råda någon tvekan om lagens innebörd på denna punkt, torde nämnda stadgande böra kompletteras med uttrycklig föreskrift om att sinnesundersökning är obehövlig, därest på grund av intyg över kort läkarundersökning utförd av psykiater framstår såsom uppenbart att brottet begåtts under sådant inflytande som avses i 5 kap. 5 § strafflagen. I anslutning härtill torde genom ett tillägg till 4 § förundersökningslagen böra inskräpas vikten av att läkarintyg enligt sagda paragraf anskaffas i sådana fall, då anledning föreligger till antagande att den misstänkte faller under 5 kap. 5 § strafflagen och omständigheterna gör sannolikt, att målet på grundval av sådant intyg kan avgöras utan sinnesundersökning enligt sinnessjuklagen. Beträffande spörsmålet om personutredning hänvisas till den följande framställningen.

Enligt 47 § sinnessjuklagen i dess gällande lydelse blir en tilltalad, som förklaras vara på grund av sin sinnesbeskaffenhet fri från ansvar och som enligt utlåtandet över verkställd sinnesundersökning är i behov av vård å sinnessjukhus, intagen å sådant sjukhus direkt på grund av domen och utlåtandet utan att de föreskrifter som eljest gäller för intagning på sinnessjukhus behöver iakttagas. Såsom framhållits i ett antal remissyttranden bör, såsom en konsekvens av att den korta läkarundersökningen i vissa fall kan ersätta sinnesundersökning enligt sinnessjuklagen, intyg över kort undersökning i nu ifrågavarande avseende jämföras med utlåtande enligt

sinnessjuklagen. Jag vill alltså förorda att 47 § sinnessjuklagen kompletteras i det angivna hänseendet.

Vid utformningen av sitt förslag har utredningen förutsatt, att den eftersträvade ökade användningen av den korta läkarundersökningen skall komma till stånd genom anlåtande av psykiatrer utom det rättspsykiatriska undersökningsväsendet. Tanken är att man på detta sätt skall från undersökningsorganisationen avlasta de enklare fallen, så att de inom densamma verksamma läkarna skall kunna koncentrera sig på de egentliga sinnessundersökningarna. Denna begränsning i förslaget har emellertid vid remissbehandlingen föranlett vissa anmärkningar, som ej synes obefogade. Möjligheterna att effektivt utnyttja den korta undersökningen för nedbringande av väntetiderna torde bli större, om även läkare inom undersökningsorganisationen anlitas.

Den andra åtgärden som utredningen föreslagit för differentiering av sinnessundersökningarna är som nämnts att en viss klassificering skall ske inom ramen för de egentliga sinnessundersökningarna enligt sinnessjuklagen. Utredningens förslag går ut på en uppdelning av undersökningarna i två särskilda kategorier, s. k. A- och B-undersökningar. Till A-undersökningar skulle hänföras de mera komplicerade och svårbedömda fallen, medan enklare undersökningsfall skulle utföras såsom B-undersökning. Skillnaden mellan de båda kategorierna har i förslaget huvudsakligen kommit till uttryck däri att utlåtande över B-undersökning skulle få avfattas i nära överensstämmelse med det formulär som gäller för de korta undersökningarna enligt 1939 års särskilda förundersökningslag. Beträffande B-undersökningarna har utredningen vidare föreslagit, att tiden för utlåtandets avgivande skulle inskränkas till tre veckor, medan den nuvarande tidsfristen sex veckor skulle bibehållas för A-undersökningarna.

Det är givet att undersökningsfallen är av varierande beskaffenhet och att det arbete och den tid som måste ägnas åt en undersökning för att den skall giva ett tillförlitligt resultat växlar från fall till fall. Även om man i enlighet med vad förut anförts utskiljer vissa enkla undersökningsfall, som uppklaras genom kort läkarundersökning enligt 1939 års lag, är de kvarstående egentliga sinnessundersökningsfallen av mycket skiftande slag, alltifrån fall som kräver en ingående observation och noggranna överväganden till sådana som kan bedömas efter en tämligen summarisk utredning. Det är emellertid tveksamt om den rätta vägen är att, såsom utredningen ifrågasatt, göra en formlig uppdelning i två särskilda kategorier med olika regler beträffande tiden för utlåtandets avgivande m. m. De invändningar som vid remissbehandlingen, främst från läkarhåll, framkommit mot förslaget i denna del, torde ej kunna förbigås. Särskild uppmärksamhet förtjänar den anmärkningen, att en uppdelning i enlighet med förslaget kan giva intryck av att de till den enklare kategorien hänförda undersökningarna (B-undersökningarna) är av en sämre kvalitet än de övriga. Uppenbart är att varje undersökningsfall skall underkastas en så omsorgsfull prövning som är påkallad för ett såvitt möjligt riktigt bedömande av fallet. Det synes även

mindre lämpligt att föreskriva olika tidsfrister — enligt förslaget tre resp. sex veckor — då det ofta kan vara vanskligt att innan undersökningen pågått någon tid konstatera huruvida den skall hänföras till den ena eller den andra kategorien. Jag har sålunda vid övervägande av frågan kommit till den uppfattningen att utredningens förslag på denna punkt bör något modifieras. Den differentiering av sinnesundersökningarna som är önskvärd — eller rättare sagt nödvändig — för att väntetiderna skall kunna nedbringas torde hellre böra bygga på anvisningar, utfärdade i administrativ ordning, vilka starkt inskräpper vikten av att undersökningarna i varje särskilt fall anpassas efter vad som är behöfligt och anvisar undersökningsläkaren att i enlighet härmed begränsa undersökningen till förhållanden, som verkligen är relevanta för fallets rättspsykiatriska bedömning. De enklare fallen bör i allmänhet behandlas med förtur. Anvisningarna torde böra utfärdas antingen av Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, av medicinalstyrelsen. I själva lagen bör den nuvarande för alla undersökningsfall gällande tidsfristen sex veckor bibehållas. Jag vill i detta sammanhang understryka, att den nämnda tidsfristen icke är avsedd att vara en normaltids utan en maximitid. Om förhållandena medger det skall undersökningen verkställas på kortare tid. För att detta förhållande tydligare än i den nuvarande avfattningen av lagen skall komma till uttryck torde regeln att sinnesundersökning skall verkställas utan dröjsmål böra skärpas på så sätt, att det stadgas att undersökningen skall verkställas med största möjliga skyndsamhet. Det bör vidare i lagen uttryckligen fastslås, att undersökningen skall till sin omfattning anpassas efter undersökningsfallets beskaffenhet.

Ett spörsmål, som icke berörts vare sig av utredningen eller vid remissbehandlingen men som ändock torde vara förtjänt att upptagas i detta sammanhang, är huruvida den nuvarande ordningen för prövning av fråga om anstånd med utlåtandets avgivande kan anses tillfredsställande. Enligt gällande lag ankommer det på domstolen att i särskilt fall på framställning av undersökningsläkaren medgiva anstånd utöver den stadgade sexveckorsfristen. Såsom skäl för uppskovsansökan torde i regel åberopas att undersökningen ej kan medhinnas i tid på grund av att undersökningsavdelningen är belastad med ett flertal andra undersökningsfall. Det kan ifrågasättas om domstolen har någon möjlighet att bedöma frågor som på detta sätt nära sammanhänger med arbetsförhållandena vid avdelningen. I praktiken har därför domstolarnas ställningstagande till uppskovsansökningar blivit en formalitet, och lagens stadgande om maximitid har icke förmått att fylla sin uppgift såsom en spärr mot alltför långa väntetider. Mera ändamålsenligt synes vara att lägga befogenheten att medgiva uppskov hos vederbörande centrala fackmyndighet, nämligen medicinalstyrelsen. Gentemot en sådan ordning skulle kunna invändas att medicinalstyrelsen är central myndighet endast för undersökningsavdelningarna vid sinnessjukhusen, medan sinnessjukavdelningarna vid fångvårdsanstalterna i organisatoriskt hänseende sorterar under fångvårdsstyrelsen. Det gäller dock här ett medi-

cinskt arbetsfält, och endast medicinalstyrelsen har tillräckliga möjligheter att överblicka de personella resurserna. Den enda praktiskt lämpliga anordningen är därför att medicinalstyrelsen har ansvar för att sinnesundersökningarna även inom fångvården utföres på de i lagen angivna tiderna. Visst samarbete med fångvårdsstyrelsen torde redan nu vara upprättat; i den mån det visar sig behövt torde bestämmelser därom få meddelas i administrativ ordning. Det bör alltså åligga medicinalstyrelsen att tillse att arbetet vid undersökningsstationerna bedrivs effektivt och med den snabbhet som kan fordras samt att, om så icke är fallet — i samarbete med fångvårdsstyrelsen, såvitt angår sinnessjukavdelningarna vid fångvården — vidtaga erforderliga åtgärder.

I detta sammanhang må nämnas att utredningen i anslutning till en framställning av medicinalstyrelsen behandlat frågan om arvoden till läkare utanför undersökningsorganisationen, vilka utför sinnesundersökningar enligt särskilt uppdrag. Utredningen har ställt sig avvisande till medicinalstyrelsens förslag om höjning av dessa arvoden från 300 till 400 kronor per utlåtande. Medicinalstyrelsen har i sitt remissyttrande över utredningens promemoria vidhållit sitt förslag. Vid remissbehandlingen har även från några håll framkommit önskemål om höjning av arvodet för läkarundersökning enligt 1939 års särskilda förundersökningslag (för närvarande maximerat till 75 kronor). Enligt min mening synes det ej finnas fog för antagande, att de långa väntetiderna skulle ha något samband med otillräckliga arvoden. Det är dock icke uteslutet att arvodesreglerna kan behöva omprövas sedan närmare erfarenhet vunnits av de nu föreslagna åtgärderna för en differentiering av undersökningarna.

2. Utlåtandenas avfattning.

Gällande bestämmelser m. m. Bestämmelser om vad utlåtandet över verkställd sinnesundersökning skall innehålla finns upptagna i 42 § fjärde stycket sinnessjuklagen. Där stadgas, att undersökningsläkaren i utlåtandet skall ange den undersöktes sinnestillstånd vid gärningens begående och om han är i behov av vård å sinnessjukhus. Finnes den undersökte eljest böra på grund av sin sinnesbeskaffenhet bli föremål för särskild åtgärd, bör sådant anmärkas. I utlåtandet skall vidare angivas de skäl och omständigheter, på vilka däri givet omdöme grundas. Om någon som ej är sinnessjuk eller sinnesslö förklaras vid gärningens begående ha lidit av annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämförbar med sinnessjukdom, skall utlåtandet tillika innehålla skälen till att sådan jämförbarhet anses föreligga.

De rättspsykiatriska utlåtandena består som regel av två skilda delar, undersökningsjournalen och själva utlåtandet. Den förra är icke en journal i egentlig mening utan en sammanställning av det primärmaterial, varpå undersökningsläkaren grundar sitt utlåtande. Journalen inledes vanligen

med ett sammandrag av rättegångshandlingarna, vilket följes av en redogörelse för den sociala utredning, som företagits i samband med undersökningen. Härefter plägar i skilda avdelningar återgivas de under observations-tiden direkt gjorda iakttagelserna beträffande den tilltalades kroppsliga och psykiska tillstånd. Efter skildringen av det psykiska tillståndet följer den medicinska och sociala förhistorien såsom den framkommit under läkarens och socialassistentens utforskning av den tilltalade (autoanamnesen). Journalen avslutas vanligen av en av den tilltalade på egen hand avfattad levnadsskildring.

Själva utlåtandet består, enligt den praxis som utbildat sig, i allmänhet av följande delar: 1) en summarisk sammanfattning av undersökningsjournalen med hänsyn till dess epikritiska bedömande, 2) en differentialdiagnostisk utredning, 3) en kortfattad analys av den kriminalpsykologiska, socialprognostiska och kriminalpolitiska situationen, 4) en kort sammanfattning av det resultat, vartill sjukvårdsläkaren på grund av undersökningen kommit.

Den nyssnämnda bestämmelsen om utlåtandenas avfattning tillkom i samband med 1945 års ändringar i sinnessjuklagen. Under förarbetena till dessa ändringar behandlades i olika sammanhang frågan om utlåtandenas form och innehåll. Departementschefen uttalade därvid bl. a., att det fick ankomma på granskningsmyndigheten, d. v. s. medicinalstyrelsen, att meddela sådana anvisningar beträffande avfattningen av utlåtandena, att dessa icke gjordes mera vidlyftiga än som var oundgängligen behöfligt. Några anvisningar om utlåtandenas avfattning har emellertid icke meddelats av medicinalstyrelsen.

Utredningen. Utredningen konstaterar att sättet för utlåtandenas avfattning har fått fritt utbilda sig på praktiska vägar allt efter rättspsykiatriens utveckling samt domstolarnas ökade behov av speciella upplysningar rörande de tilltalade i samma mån som det straffrättsliga reaktionssystemet differentierats. Utlåtandena har kännetecknats av stor vidlyftighet och någon ändring i detta avseende har icke förmärkts efter ikraftträdandet av 1945 års lagstiftning på området.

Utredningen föreslår, att utlåtandena skall skäras ned avsevärt. Som redan antytts i det föregående har utredningen tänkt sig, att utlåtande över begränsad undersökning (s. k. B-undersökning) skall kunna avfattas i huvudsaklig överensstämmelse med formuläret för den korta undersökningen. Undersökningsjournalen kommer därvid att helt bortfalla. Utredningen har emellertid ansett det angeläget att undersöka, om icke även de fullständiga utlåtandena (de s. k. A-utlåtandena enligt utredningens förslag) skulle kunna förenklas och förkortas. För bedömande av denna fråga har utredningen först klarlagt vilka syften utlåtandena skall tillgodose. Härom anför utredningen:

Det primära syftet är givetvis att tjäna till ledning för domstolen vid fallets straffrättsliga bedömande. Härmed sammanhänger intimt utlåtandenas

uppgift att tjäna till ledning vid den dömdes behandling och återanpassning i samhället. Utlåtandena skall vidare ligga till grund för den granskning, som enligt gällande ordning alltid äger rum i medicinalstyrelsen. Slutligen har de rättspsykiatriska utlåtandena plägat utformas så, att de kunnat utgöra material för den rättspsykiatriska forskningen.

Utredningen fortsätter:

För tillgodoseende av den primära uppgiften att vägleda domstolen torde utlåtandena kunna väsentligt inskränkas. Detta gäller särskilt undersökningsjournalen. Det däri ingående sammandraget av rättegångshandlingarna kan knappast vara av något värde för domstolen. Av större intresse för domstolen är den sociala utredning, som verkstälts i samband med undersökningen, och de under observationstiden gjorda direkta iakttagelserna. Det är emellertid att märka att i själva utlåtandet skall angivas de skäl och omständigheter, på vilka ett däri givet omdöme grundas. Med hänsyn härtill synes nämnda primärmaterial behöva vara tillgängligt för domstolen endast i de fall då riktigheten av någon i själva utlåtandet åberopad omständighet ifrågasättes eller domstolen eljest av särskild anledning önskar få någon av läkaren åberopad iakttagelse bestyrkt. Vad nu anförts torde i stort sett äga motsvarande tillämpning å autoanamnesen och levnadsberättelsen.

Av det ovan anförda torde framgå att det för domstolens del icke är erforderligt att avskrift av undersökningsjournalen åtföljer utlåtandet. Det synes vara tillräckligt att det primärmaterial som insamlats under undersökningen förvaras hos undersökningsläkaren för att på begäran kunna överlämnas till domstolen. Härigenom skulle en icke ringa lättnad vinnas för undersökningsläkaren, i det att något arbete icke behöfve nedläggas på undersökningsjournalens utformning, utan denna kunde mera få formen av en samling handlingar och anteckningar med huvudsaklig uppgift att vara ett direkt arbetsunderlag för utlåtandet. Samlingen torde i huvudsak komma att bestå av testprotokoll, brev och samtalsanteckningar ävensom utdrag av från annat håll lånade handlingar. Det förutsättes, att dessa handlingar och anteckningar är skrivna med maskin och även eljest i sådant skick att de kan läsas av en utomstående. Materialet synes böra bevaras i mappar, en för varje undersökningsfall.

Utlåtandenas värde som vägledning vid den dömdes behandling och återanpassning i samhället torde icke komma att minskas genom den ovan ifrågasatta begränsningen av utlåtandenas omfång. Däremot synes deras uppgift att tjäna som grundval för centralgranskningen och att tillgodose vetenskapliga ändamål komma att påverkas. Av skäl, som närmare utvecklas i annat sammanhang, har vi icke ansett att centralgranskningen bör utgöra hinder för genomförande av vårt förslag. Tyvärr är det ofrånkomligt att förslaget medför en viss försämring för den vetenskapliga verksamhet, som haft hemvist inom denna del av rättsväsendet och som otvivelaktigt är av stort värde. Framförallt kommer det stora sammelmaterialet, som finnes i kriminologiska centralarkivet att bli mera svårbedömt än nu. Å andra sidan torde bättre vetenskapliga resultat ofta kunna erhållas ur enhetligt bedömda serier. Något hinder för att varje avdelning lägger upp sitt material så att det kan bearbetas för vetenskapliga syften uppstår ej därigenom att det ej längre skrives långa refererande uppsatser. Vi anser därför icke att olägenheterna ur vetenskapliga synpunkter är så betydande att de bör hindra förslagets genomförande. I vilket fall som helst är det i rådande krissituation nödvändigt att främst tillgodose intresset att nedbringa de orimligt långa väntetiderna för de tilltalade. Rättssäkerhetens krav måste gå före vetenskapliga ambitioner.

Utredningen föreslår sålunda beträffande de s. k. A-utlåtandena en föreskrift om att dessa ej bör avfattas vidlyftigare än som erfordras för att lämna nödig ledning för fallets bedömande och att särskild undersökningsjournal ej skall vara erforderlig.

Yttrandena. Utredningens förslag i nu ifrågavarande del lämnas utan erinran eller tillstyrkes i princip i majoriteten av yttrandena. På en del håll önskar man till och med gå något längre än utredningen i fråga om beskärning av utlåtandenas omfattning. *Riksåklagarämbetet* anför sålunda, att utredningens utgångspunkt synes ha varit, att läkaren så snart fråga är om en mera omfattande undersökning skall vara nödsakad att redovisa undersökningsresultatet i ett vidlyftigare utlåtande. Ämbetet ifrågasätter om detta resonemang är riktigt och om icke utlåtandet som regel även i dessa fall bör kunna avfattas i huvudsaklig överensstämmelse med alternativ II av formuläret till intyg över kort undersökning. Även *statsåklagaren i Stockholm* framkastar tanken att beskära materialet ännu mera än vad utredningen föreslagit och i stället begagna utvägen att oftare höra läkaren personligen inför domstolen.

Föreningen Sveriges stadsdomare anför sammanfattningsvis i sitt yttrande, att riktmärket såväl för undersökningens omfattning som för utlåtandets avfattning städse bör vara, att domstolen och övriga myndigheter skall ha möjlighet att på egen hand bilda sig en uppfattning om riktigheten av läkarens omdömen.

En del remissinstanser ställer sig emellertid kritiska till utredningens förslag. *Medicinalstyrelsen*, *flera överläkare*, *statsåklagaren i Göteborg*, *professorn Kinberg*, *föreningen Sveriges stadsfiskaler* och *rättspsykiatriska föreningen* är sålunda ej tillfredsställda med förslaget. En huvudpunkt i kritiken är att man icke med lagbestämmelser bör tvinga läkarna att avfatta utlåtandena på visst sätt utan att individuella synpunkter och intressen bör få göra sig gällande. Denna synpunkt framföres bl. a. av *medicinalstyrelsen* och *flera överläkare*. *Medicinalstyrelsen* framhåller, att en del läkare utformar utlåtandet som en kort sammanfattning på några sidor och låter allt annat inrymmas i undersökningsjournalen, under det att andra läkare utarbetar själva utlåtandet till ett 20-tal sidor och mera, innefattande även en hel del primäruppgifter, varför undersökningsjournalen endast kommer att omfatta ett fåtal sidor. I förra fallet torde undersökningsjournalen vara oumbärlig även för domstolen, i det senare mången gång inte. Styrelsen tillfogar att de rättspsykiatriska utlåtandenas vidlyftighet ofta är skenbar, då man icke sällan ser ett urskillningslöst avskrivande av utlåtanden och handlingar. Styrelsens bestämda uppfattning är emellertid att utlåtandena skulle kunna göras mindre utförliga utan att deras användbarhet skulle minskas. Det synes styrelsen självklart, att undersökningsläkare bör inskränka sig till sådana fakta, som är relevanta för fallets bedömande.

Särskild uppmärksamhet ägnas i remissyttrandena åt frågan i vad mån primärmaterialet bör redovisas i utlåtandena. *Föreningen Sveriges stadsfis-*

kaler framhåller, att det många gånger finns anledning att polemisera mot de slutledningar, som en läkare kommit till. Att under dessa förhållanden utesluta primärmaterialet ur utlåtandena synes därför icke vara att rekommendera. Åtminstone borde en avskrift av undersökningsjournalen kunna medfölja utlåtandet. Skulle utredningens förslag vinna beaktande, bleve domstolarna helt bundna av utlåtandena och en viktig säkerhetsventil skulle därigenom stoppas till. Man måste vidare fråga sig, hur en domstol, som icke har tillgång till primärmaterialet, skall kunna bedöma när det är erforderligt att inhämta medicinalstyrelsens yttrande.

Rättspsykiatriska föreningen anför beträffande undersökningsjournalen följande:

Styrelsen anser det som en chimär att någon tid av betydelse skulle kunna vinnas genom att undersökningsjournalerna slopas. Primärmaterialet måste ändå alltid insamlas. Utdrag måste göras ur lånade handlingar. Koncept till undersökningsjournaler skall föreligga utskrivet på maskin. Läkaren måste alltid ur primärmaterialet så att säga draga fram de iakttagelser och fakta, som han finner vara av betydelse för fallets bedömning. Han måste våga olika observationer och faktorer mot varandra för att rätt uppskatta deras inflytande i den utvecklingskedja som hos den enskilde individen slutligen fört hän till asocialitet och brott. Därmed är praktiskt taget bearbetningen färdig. Att sedan diktera ned en sammanfattning och få journalen utskriven tar föga tid åtminstone för en rutinerad undersökningsläkare. Språkbehandlingen behöver aldrig hållas på en så hög nivå som bör känneteckna själva sammanfattningen. Även läkaren själv erhåller avsevärd hjälp genom att primärmaterialet är klart och tydligt sammanfattat, då han skriver sitt utlåtande. Det går mycket lätt att i vimlet av etiologiska faktorer överbetona det ena eller andra eller giva en skildring eller ett yttrande en annan valör än som avsetts, om han icke har primärmaterialet klart disponerat framför sig att bygga utlåtandet på.

I föreningens yttrande framhålles i anslutning härtill att, om primärmaterialet skall redovisas i sammanfattningen, denna blir mycket omständlig och svårläst. Föreningen anmärker att om en så högt kvalificerad instans som medicinalstyrelsens rättspsykiatriska nämnd icke kan bedöma utlåtandena utan tillgång till primärmaterialet — såsom utredningen framhållit i anslutning till sitt förslag om centralgranskningens slopande — så frågar man sig, hur domstolarna, som helt saknar medicinska specialister, skall bli i stånd härtill utan denna tillgång.

Flera överläkare anser jämväl, att lättnaden med att slopa undersökningsjournalen ej är så stor, att den nämnvärt kan inverka på väntetidernas längd. Uppgifterna måste ändå antecknas och journalen är till god hjälp då läkaren skriver sin sammanfattning. *Överläkaren vid rättspsykiatriska avdelningen vid Ulleråkers sjukhus* anför:

Förslaget vittnar om en hög grad av förtroende för undersökarnas integritet, som kanske inte delas av alla jurister. När undertecknad varit inkallad till rättsförhandling, har diskussionen inte rört sammanfattningen utan journalens primärdata, hur de insamlats, tolkats etc. Det kan för läkaren kännas behagligt att undandras dylik kritik, men ger knappast garantier ur rättssäkerhetens synpunkt. Med beaktande av denna torde domstolar, när

nedskurna utlåtanden skrivs, komma att inkalla läkare långt oftare än förut. Dylika inkallelser till avlägsna domstolar torde inte höja rättspsykiaternas effektivitet, mätt i antal utlåtanden per tidsenhet.

När en ny rättsreaktion skall baseras på ett tidigare utlåtande och detta är av A- eller B-typ, kan konklusionerna te sig särskilt hypotetiska, därför att primärmaterialet saknas. Detta kommer troligen att medföra, att förnyad undersökning oftare än hittills begärs, vilket upphäver syftet med nedskärningarna.

Det är naturligtvis tänkbart att i ett A-utlåtande, som endast skall bestå av den nuvarande sammanfattningen, primärdata redovisas i detalj, vilket kommer att öka sammanfattningens omfång väsentligt och göra den mera svåräst.

Vad man inte kan komma ifrån, i vilken form än utlåtanden avges, är att undersökaren behöver tid för att penetrera sina fall och skärskåda data ur alla relevanta synvinklar. Vid en psykologisk exploration är det nödvändigt att utsätta den undersökte för en mängd olika stimuli för att kunna uppställa och pröva olika hypoteser. Detta är ett tankearbete som kan ske jämsides med till synes överflödiga arbetstempi, såsom sammanfattande redovisningar etc. Undersökningens kvalitet måste sjunka, ju mindre tid läkaren i den ena eller andra formen ägnar fallet. Denna tidsfaktor förbises alltför lätt liksom en annan, nämligen att det tar åtskillig tid att skära ned ett stort material till ett oundgängligen nödvändigt minimum. Det är för att man sparat sig möda i denna sista form, som utlåtanden nu ofta expedieras i onödigt omständlig form.

Uppfattningen rörande frågan om primärmaterialet är dock icke enhällig bland läkarna. Ett par överläkare förmenar att ett slopande av undersökningsjournalen skulle innebära en klar tidsvinst.

Frågan om utlåtandenas avfattning behandlas ingående av professorn *Kinberg*, som starkt kritiserar den av utredningen föreslagna »stympningen av utlåtandenas material». Beträffande spörsmålet om utelämnande av reciten, d. v. s. redogörelsen för det aktuella brottet och vad därmed sammanhänger, framhåller *Kinberg*, att en stympning av utlåtandena i denna del visserligen är betydelselös för domstolen, för vilken det aktuella utredningsmaterialet ju är känt, men att det skulle innebära ett väsentligt handicap för de tjänstemän inom kriminalpolitiken som under ett falls behandling har att för praktiska ändamål skaffa sig inblick i fallets kliniska, psykologiska och sociala natur, såsom i fråga om villkorlig frigivning, straffbehandlingens avbrytande för att ersättas med vanlig hospitalsvård, benådning, samt vid förnyad rättspsykiatrisk bedömning.

Kinberg anför i anslutning härtill bl. a. följande:

Vad beträffar den förmenta arbetsökning för läkaren som uppstår genom att ett utdrag ur rättegångshandlingarna införes i utlåtandet vill jag till en början nämna att jag under alla år som jag varit verksam som överläkare vid Rättspsykiatriska kliniken aldrig själv skrivit en recit. Självklart måste läkaren läsa handlingarna. Om han då med en blyertspenna streckar för sådant som bör medtagas i reciten så betyder det ingen nämnvärd tidsförlust för honom. Enligt min erfarenhet kan en socialarbetare eller annan person anställd vid undersökningsavdelningen på mycket kort tid lära sig att göra användbara utdrag ur rättegångshandlingarna. Det är ju inte nödvändigt att dessa skall vara stilistiska mästestycken.

Förslaget att utesluta journalen ur utlåtandena finner Kinberg betänkligt. Härom säger han bl. a. följande:

Slopas journalen skulle den som har att läsa utlåtandet och om möjligt förstå sambandet mellan premisser och konklusioner mången gång bli ställd inför ett material där objektiva första-hands-iakttagelser saknas, eftersom den summariska beskrivningen i epikrisen väl ofta är färgad av subjektiva omdömen om iakttagelsernas kliniska betydelse. Om inga redogörelser för samtal med patienterna förekommer i utlåtandet skulle bedömaren vidare stå utan varje autentiskt uttalande från patientens sida, fastän patientens verbala beteenden ofta är den enda källan till kunskap om hans inre själsliga förlopp. Slopas journalen skulle rättspsykiatern också alltför mycket komma att likna Sibyllan på hennes trefot, medan hans uppgift ju är att till domstolen förmedla kunskaper om den tilltalade som domstolen inte på annat sätt kan förvärva, men som är oundgängliga inte bara för bedömningen om straff eller annan åtgärd skall användas utan också är av största betydelse för behandlingen i övrigt.

Om det verkligen är meningen att journalmaterialet skall helt uteslutas, fortsätter Kinberg, så kommer utlåtandets såväl kliniska som kriminologiska konklusioner att hänga i luften och enligt allmänna medicinska regler för framställning av kliniskt material är en sådan teknik rent ut sagt fusk och betraktas med rätta såsom otillåten. Hade det varit utredningens avsikt att rycka in journaliakttagelserna i epikrisen hade detta bort tydligt utsägas. Direkt motverkande promemorians syfte att sänka balansen undersökningsfall skulle enligt Kinberg vara, att i varje fall höra rättsläkaren som sakkunnigt vittne vid huvudförhandlingen.

Att en förkortning av utlåtandena kommer att medföra avsevärda olägenheter i fråga om undersökningsmaterialets utnyttjande för forskning och vetenskapligt ändamål understrykes av bl. a. *statsåklagaren i Göteborg, överläkarna vid rättspsykiatriska avdelningarna vid psykiatriska sjukhuset och Ulleråkers sjukhus, strafflagberedningen och rättspsykiatriska föreningen.*

Statsåklagaren i Göteborg anför:

Då utredningen till stöd för sina synpunkter förklarar att rättssäkerhetens krav måste gå före vetenskapliga ambitioner vill det synas som om det vetenskapliga ändamålet tillmätts en alltför snäv betydelse. Ehuru lekmannen icke vågar hysa någon bestämd mening i denna fråga, förefaller det som om just den vetenskapliga forskningen spelat en avgörande roll för rättspsykiatrins utveckling och nuvarande ställning. Därvid torde de rättspsykiatriska utlåtandena i deras nuvarande form ha utgjort ett betydelsefullt forskningsunderlag. Det finns väl också all anledning att utgå ifrån att den vetenskapliga verksamheten på detta relativt nya forskningsfält även i fortsättningen kommer att starkt påverka den praktiska rättspsykiatrin. I motsats till utredningens uttalande på denna punkt kan det kanske med större fog sägas att rättssäkerhetens krav icke kunna tillgodoses utan vetenskapliga ambitioner — uttrycket här taget i betydelsen av vetenskaplig forskning.

Strafflagberedningen beklagar liksom utredningen att ett genomförande av de framlagda förslagen måste medföra en viss, som man vill hoppas

tillfällig försämring för den vetenskapliga verksamheten på området. Professorn *Kinberg* understryker i sitt yttrande kriminologiska centralarkivets betydelse och den skada som den kriminologiska forskningen kommer att tillfogas därest utlåtandena avkortas. Kommer den stympning av utlåtandena som föreslås av utredningen till stånd blir, uttalar *Kinberg*, centralarkivet i fortsättningen värdelöst och det blir onödigt att framdeles dit insända ett material som inte längre kan användas. *Rättspsykiatriska föreningen* uttalar som sin bestämda åsikt, att utredningen tagit alldeles för lätt på följderna för forskningen av de förkortade undersökningarna och utlåtandena. Reflexionen att enhetligt undersökta serier skulle utgöra ett bättre undersökningsmaterial än det nuvarande förefaller ganska verklighetsfrämmande och vittnar om bristande erfarenhet av den rättspsykiatriska och kriminologiska forsknings invecklade problem. Föreningen understryker vidare kraftigt kriminologiska centralarkivets stora betydelse. Om utlåtandena skulle avkortas på sätt utredningen föreslår och om undersökningsjournalerna uteblir från arkivet, tillfogas detta en skada, som sedermera ej går att reparera.

Departementschefen. Sinnessjuklagen innehåller i sin gällande lydelse vissa bestämmelser angående avfattningen av utlåtande över sinnesundersökning. Undersökningsläkaren skall i utlåtandet ange den undersöktes sinnestillstånd vid gärningens begående. Vidare skall han ange huruvida den undersökte är i behov av vård å sinnessjukhus eller eljest bör på grund av sin sinnesbeskaffenhet bli föremål för särskild åtgärd. Han skall ange de skäl och omständigheter på vilka han grundar sitt omdöme. Förklaras någon, som ej är sinnessjuk eller sinnesslö, vid gärningens begående ha lidit av annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, skall utlåtandet innehålla skälen till att sådan jämställdhet anses föreligga. De nämnda bestämmelserna i sinnessjuklagen tillkom i samband med 1945 års lagstiftning om sinnesundersökningar. Redan då uppmärksammade man det förhållandet, att utlåtandena i vissa fall var mycket utförliga. Strafflagberedningen gav uttryck åt den uppfattningen, att utlåtandena gjordes onödigt vidlyftiga. Några föreskrifter i detta avseende meddelades emellertid ej i lagen utan det förutsattes att medicinalstyrelsen i egenskap av granskningsmyndighet skulle meddela de anvisningar som kunde finnas erforderliga. Hittills har sådana anvisningar ej utfärdats.

Vid sin inventering av olika möjligheter att nedbringa de långa väntetiderna har 1953 års utredning även upptagit frågan om utlåtandenas avfattning. Utredningen har konstaterat att utlåtandena kännetecknats av stor vidlyftighet och att någon ändring i detta avseende icke förmärkts efter ikraftträdandet av 1945 års lagstiftning. Enligt utredningens mening bör det vara möjligt att utan olägenheter väsentligt nedskära utlåtandenas omfång. Utredningens förslag i detta avseende anknyter till den av utredningen föreslagna uppdelningen av sinnesundersökningarna i två särskilda kategorier.

Beträffande de enklare undersökningarna skulle utlåtandena kunna avfattas i huvudsaklig överensstämmelse med det formulär som gäller för läkarintyg enligt 1939 års särskilda förundersökningslag, och även eljest skulle utlåtandena avsevärt nedskäras till omfånget.

Spörsmålet har, såsom framgår av den föregående redogörelsen, vid remissbehandlingen föranlett en ganska livlig diskussion, där skiftande åsikter kommit till uttryck. För egen del vill jag efter övervägande av vad som anförts av utredningen och av olika remissinstanser ansluta mig till den uppfattningen, att det egentliga syftet med utlåtandet — att lämna domstolen vägledning för bedömande av fallet — kan tillgodoses genom väsentligt kortare utlåtanden än som i många fall brukar presteras. Den ambition som kommer till uttryck i en omsorgsfull och utförlig redovisning av undersökningsmaterialet och de skäl varpå utlåtandet grundas är värd allt erkännande. Men på samma sätt som när det gäller utförandet av själva undersökningen hör i detta avseende en anpassning ske efter undersökningsfallens olika beskaffenhet. Särskilt gäller detta redovisningen av undersökningsmaterialet, men även själva utlåtandet torde i många fall med fördel kunna nedskäras betydligt. De farhågor som från vissa håll uttalats för att den vetenskapliga forskningen skulle kunna bli lidande av en begränsning av utlåtandenas omfång synes mig överdrivna, då undersökningsmaterialet — oavsett vad som redovisas till domstolen — kan bevaras och göras tillgängligt för erforderlig systematisk bearbetning i vetenskapligt syfte. Vad särskilt angår det sammandrag av rättegångshandlingar som nu inleder utlåtandena torde det närmast vara till fördel att det helt avskaffas. För domstolen är detta sammandrag värdelöst, och för vetenskapligt bruk kan det utgöra en felkälla. I sistnämnda hänseende torde vara till större nytta att avskrift av domen i målet alltid insändes till kriminologiska centralarkivet.

Av samma skäl som jag anfört i frågan rörande en differentiering av själva undersökningarna torde det ej vara lämpligt att genomföra en formlig kategoriklyvning av undersökningsfallen såvitt angår utlåtandenas avfattning. I varje fall synes ej i själva lagen — utöver vad som redan föreskrives beträffande utlåtandenas avfattning — böra meddelas annan bestämmelse än att utlåtandet ej skall avfattas vidlyftigare än som erfordras för att lämna domstolen ledning för fallets bedömande. De olika undersökningsfallens beskaffenhet är alltför skiftande för att närmare föreskrifter lämpligen skall kunna meddelas i lagen. Detta gäller även den särskilt omtvistade frågan i vad mån undersökningsjournal — d. v. s. sammanställningen av undersökningsmaterialet — bör upprättas och bifogas utlåtandet. Man kan emellertid icke vara säker på att en ändring verkligen skall kunna ernås enbart genom att komplettera lagen med en allmän regel av den nyss angivna innebörden. För att säkra ett effektivt resultat torde anvisningar böra meddelas med närmare riktlinjer för hur utlåtandena bör avfattas för att de skall anses uppfylla de i lagen ställda fordringarna. I likhet med vad jag fö-

reslagit beträffande själva undersökningarna bör de erforderliga anvisningarna meddelas av Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, av medicinalstyrelsen.

3. Den obligatoriska granskningen av utlåtandena i medicinalstyrelsen.

Gällande bestämmelser m. m. Jämlikt 42 § femte stycket sinnessjuklagen skall undersökningsläkaren, då utlåtande över sinnesundersökning avgives, samtidigt insända en avskrift därav till medicinalstyrelsen. Om styrelsen finner anledning föreligga till ytterligare psykiatrisk granskning, skall styrelsen ofördröjligen underrätta domstolen härom. Granskningen inom medicinalstyrelsen verkställs av föredraganden i styrelsens rättspsykiatriska nämnd. Någon skyldighet för domstolen att inhämta medicinalstyrelsens utlåtande är icke föreskriven för det fall att styrelsen till domstolen anmäler, att behov av ytterligare psykiatrisk granskning syntes styrelsen föreligga. I allmänhet föranleder dock en dylik anmälan, att domstolen beslutar inhämta medicinalstyrelsens utlåtande angående den tilltalades sinnesbeskaffenhet. Sådant utlåtande kan domstolen begära även om medicinalstyrelsen lämnar läkarutlåtandet utan erinran.

I 44 § sinnessjuklagen finns bestämmelser för det fall att domstolen beslutar inhämta medicinalstyrelsens utlåtande. Styrelsen äger då föranstalta om förnyad undersökning av den tilltalade genom läkare, som medicinalstyrelsen utser.

I fråga om den praxis, som utbildats inom medicinalstyrelsen vid granskningen av utlåtandena, har utredningen från föredraganden i medicinalstyrelsens rättspsykiatriska nämnd inhämtat följande.

Behov av ytterligare rättspsykiatrisk granskning har i största utsträckning anmälts i fråga om de s. k. jämställdhetsfallen, d. v. s. sådana fall av själslig abnormitet, som anses jämställd med sinnessjukdom. Denna grupp omfattade 1949 12 % och 1950 14 % av samtliga undersökningsfall. Granskaren har förordat ytterligare granskning, när han icke funnit jämställdheten fullt visad.

Därnäst i omfattning kommer fall, som tidigare straffriförklarats, men som undersökningsläkaren nu icke ansett falla under 5 kap. 5 § strafflagen. Särskilt har sådana fall uppmärksammats, där utskrivningsnämnd eller sinnessjuknämnden icke funnit skäl medge försöksutskrivning eller sjukvårdsläkaren i yttrande till domstol eller åklagare hänfört fallet under 5 kap. 5 § strafflagen. Det har nämligen ansetts, att *en* läkares utlåtande icke skall kunna förändra formen för omhändertagande av en person, vars behandling dithills bestämts förutom av sjukvårdsläkaren även av utskrivningsnämnd eller sinnessjuknämnden.

En större grupp innefattar ställningstagande till vårdfrågan. Granskaren har ofta förordat ändring till behov av vård i fall där brottsrecidiv eller risk för sådant förelegat ävensom vid visad höggradig social missanpassning. En del undersökningsläkare har nämligen brukat utesluta vårdbehov i fall, där rent medicinsk behandling icke kan väntas uträtta något, och har därvid bortsett från den edukativa, arbets- och psykoterapeutiska behandlingen.

Slutklämmens formulering har ofta varit otillfredsställande och oklar samt därigenom föranlett anmälan om behov av ytterligare granskning. Långa, även av medicinsk expertis svårtolkade slutklämmor har ofta förekommit.

En grupp utgör gränfallen mellan sinnesslö och icke sinnesslö, där det funnits anledning misstänka att fallen upp- resp. nedklassats på sådant sätt, att det varit skäl att förorda ytterligare granskning.

Det förhållande att brottet varit av svårare beskaffenhet eller av mera allmänt intresse har understundom ansetts böra föranleda ytterligare granskning av ett utlåtande.

En mindre grupp omfattar fall, där uppenbart sinnessjuka eller sinnesslöa betecknats som psykiskt abnorma, jämställda med sinnessjuka.

I några fall, där ytterligare granskning förordats, har undersökningsläkaren själv ställt sig tveksam och i något fall direkt rekommenderat inhämtande av medicinalstyrelsens yttrande.

Slutligen har ett fåtal fall förekommit, där undersökningsläkaren ställt diagnosen schizofreni, utan att belägg härför funnits i utlåtandet.

Här må anmärkas följande siffror, som belyser medicinalstyrelsens granskning av utlåtandena.

A. Utlåtanden angående häktade.

Å r	Anmälan om behov av ytterligare granskning		Härav ändrad bedömning av med.-styrelsen	
	Antal	% av samtliga utlåt.	Antal	% av samtliga utlåt.
1	2	3	4	5
1949	77	14,0	32	5,8
1950	63	12,6	25	5,0
1951	54	10,7	22	4,4
1952	44	8,5	18	3,5

B. Utlåtanden angående icke häktade.

1	2	3	4	5
1949	97	20,5	55	11,6
1950	77	14,4	41	7,7
1951	68	12,7	31	5,8
1952	59	11,1	28	5,3

Frågan om borttagande av centralgranskningen var föremål för livlig diskussion i samband med 1945 års lagstiftning om sinnesundersökningar. *Strafflagberedningen* hade i ett 1942 avgivet betänkande föreslagit, att den centrala granskningen skulle avskaffas, därvid bl. a. framhållits, att utlå-

tandena avfattades med tanke på eftergranskningen och därför gjordes onödigt vidlyftiga.

Departementschefen hyste emellertid tvekan om det tillrädliga att vid denna tidpunkt avskaffa den centrala granskningen och anförde härom följande.

Bedömandet i rättspsykiatriska frågor har med våra hittillsvarande tillräknelighetsbestämmelsers oklara avfattning och olika undersökningsläkares skiftande uppfattning varit mindre enhetligt och medicinalstyrelsens granskning av de avgivna utlåtandena torde ha verkat i utjämmande riktning. Behov av en sådan kontroll av de enskilda undersökningsläkarnas verksamhet torde åtminstone under en övergångstid efter den nya organisationens genomförande alltjämt föreligga. Särskilt beaktande förtjänar i detta sammanhang att förslag till nya tillräknelighetsbestämmelser föreligger. Genomföres detta förslag, är det uppenbarligen av största vikt att praxis i fråga om tillämpningen av de nya bestämmelserna redan från början blir så fast och enhetlig som möjligt. En central granskning av de avgivna läkarutlåtandena kan här bli va vägledande.

Första lagutskottet anförde i sitt av riksdagen godkända utlåtande:

Inom utskottet ha olika meningar yppats rörande behovet för närvarande av en central granskning av de rättspsykiatriska utlåtandena. Enighet har rått om att ett utlåtande över verkställd sinnesundersökning är att jämföra med ett vanligt sakkunniguttalande, till vilket domstolen har att taga självständig ställning. Det har också framhållits, att domstolen äger möjlighet att höra undersökningsläkaren personligen, om den skulle finna erforderligt att införskaffa kompletterande upplysningar, en anordning som dessutom står i god överensstämmelse med principerna för en muntlig process. Å andra sidan har hävdats, att behov av en central granskning alltjämt föreligger, därvid framhållits att önskemålet om en enhetlig kår av rättspsykiatriska undersökningsläkare endast blivit ofullständigt tillgodosett genom den föreslagna omorganisationen av undersökningsväsendet. Härjämte har erinrats om de nya tillräknelighetsbestämmelser, som föreslagits av utskottet. Utskottet har med hänsyn till vad sålunda anförts funnit sig böra förorda ett bibehållande tills vidare av den centrala granskningen.

Utredningen. Enligt utredningens mening har centralgranskningen av utlåtandena varit en av orsakerna till den vidlyftighet, som traditionellt präglar sinnesutlåtandena, och granskningen kan därför icke fränkännas ett visst ansvar för uppkomsten av de nuvarande exceptionella väntetiderna. Det har i samband därmed framhållits, att för många läkare — särskilt de yngre — utlåtandet nästan har karaktär av ett specimentsarbete, som i medicinalstyrelsen blir föremål för granskning, för att icke säga prövning.

Utredningen säger vidare, att dess förslag om differentiering av undersökningarna och förenkling av utlåtandena icke går väl samman med ett bibehållande av centralgranskningen. Denna skulle nämligen icke kunna ske utan att granskningsmyndigheten hade tillgång såväl till rättegångshandlingarna som till de handlingar och anteckningar, som härrör från undersökningen och som enligt förslaget skall förvaras på avdelningen. Ett

översändande av dessa handlingar skulle emellertid uppehålla målet, varigenom en del av den tidsvinst, som uppnått genom förslagets genomförande, åter skulle gå förlorad. På grund därav anser utredningen obetingat, att avsevärda fördelar skulle vara att vinna genom att avskaffa centralgranskningen.

Utredningen har vidare prövat om centralgranskningens bibehållande kan anses pakallad ur andra synpunkter och anför därom bl. a. följande:

Det för centralgranskningens införande åberopade syftet — ernående av största möjliga enhetlighet i det rättspsykiatriska bedömandet — ansågs vid omorganisationen av undersökningsväsendet 1945 motivera granskningens bibehållande under en övergångstid. Som skäl härför anfördes dels de nya tillräknelighetsbestämmelser som samtidigt infördes och dels det förhållandet att önskemålet om en enhetlig rättspsykiaterkår endast blivit ofullständigt tillgodosett. Sedan de nya tillräknelighetsbestämmelserna nu varit i kraft i mera än sju år, synes det första skälet knappast längre vara bärande. Vi kan visserligen icke påstå att straffriförklaring jämlikt 5 kap. 5 § strafflagen numera sker efter helt enhetliga principer. Att uppnå fullständig enhetlighet på detta av subjektiva bedömningar så beroende område torde över huvud taget vara så gott som omöjligt. Vi är emellertid av den uppfattningen att praxis likväl blivit så stabiliserad, att det numera icke är mycket att vinna genom en central granskning av utlåtandena. Den vägledning som kan vara erforderlig inom förevarande område torde bättre kunna lämnas genom att medicinalstyrelsens rättspsykiatriska nämnd avgiver *motiverade* utlåtanden i de fall då domstol begärt dess yttrande samt på lämpligt sätt bringar fall av mera allmänt intresse till rättspsykiaterkårens kännedom. Ett dylikt förfarande synes vara det naturliga sätt, på vilket en överinstans påverkar utvecklingen inom sitt område.

Det andra av de båda skäl som åberopats för bibehållandet av centralgranskningen — avsaknaden av en enhetlig rättspsykiaterkår — synes alltjämt ha ett visst fog för sig. Härmed åsyftas icke de inom undersökningsväsendet anställda psykiatrerna. Dessa bildar numera en enhetlig kår, vars medlemmar har till huvudsaklig uppgift att verkställa sinnesundersökningar. Den rådande krissituationen inom undersökningsväsendet har emellertid lett till att undersökningar i betydande utsträckning utföres av läkare utanför organisationen. — — — Det synes dock icke föreligga skäl att antaga att undersökningar utförda av utomstående läkare i högre grad än övriga undersökningar är i behov av den kontroll som den obligatoriska granskningen innebär.

Utredningen framhåller, att under de senaste åren ytterligare rättspsykiatrisk granskning förordats i mindre omfattning beträffande utlåtanden angående häktade än beträffande utlåtanden angående icke häktade, fastän de förra till mera än halva antalet utförts av läkare utanför undersökningsorganisationen. Utredningen anser därför icke, att anlita utomstående läkare med fog kan åberopas som ett skäl för att bibehålla den obligatoriska granskningen.

Yttrandena. Det stora flertalet remissinstanser har icke något att erinra mot att centralgranskningen avskaffas. Det framhålles bl. a., att granskningen väsentligen är en skengranskning, som ger ett falskt intryck av kontroll samt att det rättspsykiatriska bedömandet numera är tämligen enhet-

ligt. I ett yttrande sägs, att det ligger nära till hands att antaga, att domstolarna ej sällan drager sig för att inhämta yttrande från medicinalstyrelsen i tro att styrelsens obligatoriska granskning inneburit mera än som verkligen varit fallet.

Endast *Svea hovrätt* och *överläkaren vid sinnessjukavdelningen vid fångvårdsanstalten Håga* avstyrker uttryckligen förslaget i denna del. Viss tveksamhet inför slopandet av centralgranskningen uttalas emellertid jämväl av *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *statsåklagaren i Göteborg*, *föreningen Sveriges stadsfiskaler* och *överläkaren vid rättspsykiatriska avdelningen vid S:t Jörgens sjukhus*.

Svea hovrätt framhåller, att utredningen visar att medicinalstyrelsens granskning lett till ändrat bedömande i ett icke obetydligt antal fall, samt fortsätter:

Det synes icke kunna antagas, att vederbörande domstolens i flertalet av dessa fall skulle på eget initiativ ha föranställt om ytterligare psykiatrisk granskning. Att bibehålla den centrala granskningen synes därför vara en fördel från rättssäkerhetssynpunkt, särskilt som det finnes anledning antaga, att läkare utan rättspsykiatrisk utbildning i fortsättningen komma att anlitas för undersökningar i ännu större utsträckning än hittills. De av utredningen anförda skälen mot centralgranskningens bibehållande finner hovrätten icke övertygande. Det får sålunda anses tveksamt, om ett avskaffande av centralgranskningen verkligen kommer att medföra någon förkortning av väntetiderna — eller i varje fall en så avsevärd förkortning, att detta kan uppväga de obestridliga nackdelarna av granskningens bortfall.

Överläkaren vid sinnessjukavdelningen vid fångvårdsanstalten Håga uttalar bl. a., att huvudsyftet med centralgranskningen, nämligen ernående av största möjliga enhetlighet i det rättspsykiatriska bedömandet, alltjämt synes vara av sådan betydelse, att granskningen bör bibehållas ävensom att granskningens bibehållande endast helt obetydligt kan fördröja målets avgörande.

Hovrätten över Skåne och Blekinge förklarar sig trots sin tvekan ej vilja motsätta sig utredningens förslag men utgår från att, om granskningen upphör, domstolarna kommer att i större utsträckning än nu begagna sig av möjligheten att inhämta yttrande från medicinalstyrelsen. *Statsåklagaren i Göteborg* finner det tveksamt om granskningen kan slopas utan men för rättssäkerheten och undersökningsväsendets allmänna standard. *Statsåklagaren i Malmö* påpekar, att inom sinnessjukvården tjänstgör ett icke obetydligt antal utländska läkare, som kanske icke fullständigt behärskar svenska språket, varför det är angeläget att tillse, att endast läkare som fullständigt behärskar språket anlitas för rättspsykiatriska undersökningar. *Överläkaren vid rättspsykiatriska avdelningen vid S:t Jörgens sjukhus* säger, att granskningens vara eller icke vara när det gäller att nedbringa väntetiderna synes vara av underordnad betydelse. Granskningen torde dock i det stora flertalet fall vara onödig men av visst värde i samband med eventuell nyrekrytering till rättspsykiaterbanan. Dessutom synes honom

granskningen ha ett psykologiskt värde inför misstänksamma och kverulerande undersökningspatienter.

Medicinalstyrelsen och rättspsykiatriska föreningen anser att granskningen bör bibehållas beträffande de s. k. jämställdhetsfallen, d. v. s. de fall då den undersökte befunnits lida av själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom.

Medicinalstyrelsen säger inledningsvis, att utredningens uttalande, att läkarna skulle skriva utlåtandena mera med tanke på medicinalstyrelsens granskning än på att vägleda domstolen, liksom att den centrala granskningen skulle ha ett visst ansvar för de nuvarande exceptionella väntetiderna, torde sakna reellt underlag, varefter styrelsen fortsätter:

Att numera större enhetlighet vid det rättspsykiatriska bedömandet av undersökningsfall råder än tidigare torde vara obestridligt. Detta gäller särskilt inom fångvårdens verksamhet. Sinnessjukvårdens rättspsykiater variera mer i sin bedömning, i det att vissa läkare omfattar bedömningsprinciper, som leder till förslag om straffriförklaring i påfallande stor utsträckning.

Den allvarligaste invändningen mot den obligatoriska centralgranskningens upphörande är emellertid, att läkare utan rättspsykiatrisk utbildning alltjämt i stor utsträckning måste anlitas för undersökningar. Härvid har utredningen som argument för ifrågavarande granskningens upphävande bl. a. anfört, att ytterligare psykiatrisk granskning förordats i mindre omfattning beträffande häktade än beträffande icke häktade, ehuru betydligt flera häktade undersökts av läkare utanför den rättspsykiatriska organisationen. Häremot kan anföras att inom fångvården förordnade läkare i stor utsträckning har tidigare rättspsykiatrisk erfarenhet; de ha dessutom i övervägande flertalet fall sina patienter placerade på sinnessjukavdelningar med därav följande möjligheter till samråd med sinnessjukläkare, socialassistenter etc., vilka oftast själva ha personlig kännedom om de olika fallen. Beträffande icke häktade utföras undersökningarna i flertalet fall av läkare på långt avstånd från rättspsykiatriska avdelningar, med ingen eller obetydlig rättspsykiatrisk erfarenhet och med ringa möjlighet till samråd med rättspsykiater, vilken själv sett den undersökte. Ofta har denne kanske inte ens genomgått handlingarna från domstolen utan begärt förordnande för annan läkare av praktiska skäl, exempelvis pågående eller avslutad sinnessjukvård, eller av rent geografiska skäl. Behovet av ytterligare psykiatrisk granskning är även betydligt mindre för häktade än icke häktade. Den stora gruppen tidigare straffriförklarade sinnessjukhuspatienter, som vid ny undersökning förklaras »icke 5: 5» utgöras till övervägande del av icke häktade. Likaså är gruppen »5: 5 utan vård», där vårdfrågan varit orsak till den ytterligare granskningen, vanlig bland frifotingar men sällsynt bland häktade. Granskningsanledning till följd av slutsatsernas formulering förefinnes praktiskt taget utslutande beträffande frifotingar. Samma gäller gränfallen mellan sinnesslö—icke sinnesslö, då övervägande flertalet bland dessa icke blivit föremål för häktningförfarande. — — —

Ehuru sålunda särskilda motiv anföras för bibehållandet av den obligatoriska centrala granskningen för icke häktade, finner styrelsen dock att övervägande skäl tala för att den kan upphöra, åtminstone rörande vissa grupper av undersökningsfall. Hit höra de fall, där undersökningsläkaren klart konstaterat förefintligheten av sinnessjukdom eller sinnesslöhet i strafflagens mening samt de fall, i vilka undersökningsläkaren icke funnit

skäl föreslå straffriförklaring. I fråga om den mest svårbedömda gruppen, »själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom», vilken grupp utgör omkring 10—12 % av samtliga undersökningsfall, är åter behovet av ytterligare granskning i och för sig mera framträdande, varför man torde kunna förvänta att domstolarna vid ett upphörande av den obligatoriska granskningen i större utsträckning än hittills skulle komma att inhämta styrelsens utlåtande. Ett bibehållande av den obligatoriska granskningen av dessa utlåtanden, vilka till följd av upp-giftens art under alla förhållanden måste göras utförliga, synes därför vara motiverad.

Rättspsykiatriska föreningen, som är av den uppfattningen, att tidsvinsten av granskningens slopande icke kan bli av nämnvärd betydelse, understryker, att de s. k. jämställdhetsfallen utgör en mycket heterogen grupp och att uppfattningarna fortfarande är mycket växlande rörande vilka sjukdomstillstånd som skall anses vara så djupgående att de kan jämnställas med sinnessjukdom och beträffande den lämpligaste behandlingen av dessa fall.

Föreningens vice ordförande, överläkaren *Helge Knöös*, har en avvikande uppfattning om den obligatoriska granskningen. Enligt Knöös saknas skäl att under nuvarande förhållanden bibehålla granskningen av de med sinnessjukdom jämnställda fallen. Knöös anser emellertid, att ett borttagande av den obligatoriska granskningen samtidigt med att sinnesundersökningarna avkortas icke är tillrådligt, utan att om den ena av dessa åtgärder vidtages den andra måste underlåtas.

Departementschefen. Före tillkomsten av 1929 års sinnessjuklag var det medicinalstyrelsen som avgav utlåtanden över sinnesundersökningar i brottmål. Utlåtandet grundades på ett av läkare utfärdat intyg angående den misstänktes sinnesbeskaffenhet. Den ordning som infördes med 1929 års lag innebär, att undersökningsläkaren avger sitt utlåtande direkt till domstolen. Han är emellertid skyldig att insända en avskrift av utlåtandet till medicinalstyrelsen, som har att, därest styrelsen finner anledning föreligga till ytterligare rättspsykiatrisk granskning, därom ofördröjligen underrätta domstolen. Syftet med denna centralgranskning är, enligt uttalanden som gjordes i samband med lagstiftningens genomförande, att tillgodose största möjliga enhetlighet i det rättspsykiatriska bedömandet

Jag vill erinra om att spörsmålet om centralgranskningen var föremål för mycket ingående överväganden i samband med genomförandet av 1945 års lagstiftning angående sinnesundersökningarna. Strafflagberedningen hade då föreslagit att centralgranskningen skulle upphöra. Dåvarande departementschefen hyste emellertid tvekan om det tillrådliga i att vid denna tidpunkt avskaffa centralgranskningen. Han framhöll att bedömandet i rättspsykiatriska frågor med dittillsvarande tillräknelighetsbestämmelsers oklara avfattning och olika undersökningsläkares skiftande uppfattning varit mindre enhetligt och att medicinalstyrelsens granskning av de avgivna utlåtandena torde ha verkat i utjämnande riktning. Departementschefen ansåg därför behov av en sådan kontroll av de enskilda undersökningslä-

karnas verksamhet åtminstone under en övergångstid efter den nya organisationens genomförande alltjämt föreligga, och han underströk i detta sammanhang särskilt vikten av att praxis i fråga om tillämpningen av de nya tillräknelighetsbestämmelserna redan från början bleve så fast och enhetlig som möjligt. Riksdagen anslöt sig till denna ståndpunkt under betonande av att behov av central granskning kunde föreligga jämväl med hänsyn till att önskemålet om en enhetlig kår av rättspsykiatriska undersökningsläkare endast blivit ofullständigt tillgodosett genom den föreslagna omorganisationen av undersökningsväsendet.

När 1953 års utredning enligt sina direktiv haft att taga ståndpunkt till frågan om centralgranskningen har utredningen naturligt nog i första hand sett frågan ur synpunkten om granskningen har någon väsentligare betydelse för de långa väntetiderna. Utredningen har i detta hänseende givit uttryck åt den uppfattningen, att centralgranskningen icke kan fränkännas ett visst ansvar för uppkomsten av den nuvarande stora balansen vid undersökningsavdelningarna. Hänsynen till den centrala granskningen kan nämligen enligt utredningen vara en av orsakerna till den vidlyftighet som präglar sinnesutlåtandena, i det utlåtandena skrives mera med hänsyn till medicinalstyrelsens granskning än för att tjäna till vägledning för domstolen. Utredningen framhåller i samband härmed att den önskvärda differentieringen och förenklingen av utlåtandenas avfattning icke så väl går samman med ett bibehållande av centralgranskningen. Då ett sådant bibehållande icke med fog kan anses påkallat ur andra synpunkter, har utredningen i sin promemoria förordat centralgranskningens slopande.

Som jag nyss nämnde ansågs vid genomförandet av 1945 års lagstiftning centralgranskningen böra bibehållas under en övergångstid för att säkra största möjliga enhetlighet vid tillämpningen av de nya tillräknelighetsbestämmelserna. Nu har så lång tid förflutit efter antagandet av de nya bestämmelserna, att god erfarenhet torde ha vunnits. Visserligen är undersökningsväsendet ej fullt tillfredsställande organiserat, och en centralgranskning kan måhända vara befogad bl. a. med hänsyn till att undersökningar för närvarande i viss utsträckning måste utföras av läkare utanför organisationen. Därest ett slopande av centralgranskningen, såsom utredningen antagit, kan medverka till ett nedbringande av balansen, är emellertid detta en fördel som väger tungt. Utredningens förslag har också tillstyrkts i det stora flertalet remissyttranden. Medicinalstyrelsen och rättspsykiatriska föreningen har förordat att granskningen bibehålles beträffande de s. k. jämställdhetsfallen (sådana fall av själslig abnormitet som anses jämställd med sinnessjukdom). Det är givet att tveksamma fall kan uppkomma speciellt inom detta gränsområde. Jag anser det emellertid mest rationellt att slopa granskningen i dess helhet. Det får förutsättas att domstolarna, när ovisshet kan råda beträffande bedömningen av dylika fall — liksom av tveksamma fall i övrigt — utnyttjar möjligheten att inhämta utlåtande från medicinalstyrelsen. Utredningen har understrukit betydelsen av att medicinalstyrelsen i dylikt utlåtande anger skälen för sin uppfatt-

ning. Jag vill erinra om att enligt en år 1953 på riksdagens initiativ vidtagen ändring av 44 § sinnessjuklagen uttryckligen stadgats, att i detta hänseende för medicinalstyrelsens utlåtanden gäller samma grundsatser som beträffande utlåtanden av undersökningsläkare.

4. Utredning om den misstänktes person.

Gällande bestämmelser m. m. Bestämmelser om personundersökning i brottmål finnes som förut nämnts i lagen den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål. Enligt 1 § nämnda lag må i brottmål, där det prövas erforderligt, särskild förundersökning äga rum för vinnande av utredning rörande den misstänktes personliga förhållanden samt angående de åtgärder som må anses lämpligast för hans rättande. Sådan förundersökning är enligt 2 § obligatorisk beträffande häktad under tjuguet år, där ej anledning är till antagande, att utredning om de personliga förhållandena ändå kommer att vara för domstolen tillgänglig. Samma regel gäller med vissa närmare angivna undantag beträffande häktad över tjuguet år. Utan att förundersökning ägt rum eller därmed avsedd utredning ändå är tillgänglig får ej dömas till straffarbete eller fängelse i sex månader eller däröver eller till ungdomsfängelse eller anstånd enligt 1 § lagen om villkorlig dom beviljas.

Enligt sinnessjuklagen, 42 § andra stycket och 43 § fjärde stycket, må vid sinnesundersökning undersökningsläkaren hos polismyndighet begära utredning angående omständigheter av betydelse för undersökningen och hos domstolen göra framställning om att förhör i målet hålles med personer, som kan antagas äga kännedom om sådana omständigheter.

Frågan, hur den utredning om den misstänktes person som erfordras för sinnesundersökningen, skall införskaffas, var föremål för diskussion vid förarbetena till 1945 års lagstiftning på hithörande område. *Strafflagberedningen* föreslog införande av en särskild föreskrift att, innan förordnande om sinnesundersökning meddelades, erforderlig utredning skulle förebringas om den tilltalades levnadsomständigheter och personliga förhållanden i övrigt. Beredningen framhöll bl. a., att det syntes önskvärt både ur synpunkten av tidsbesparing för läkaren och därmed för undersökningen samt för kontrollen av uppgifternas riktighet, att utredningsmaterialet i lämplig utsträckning införskaffades av domstolen. *Departementschefen* fann emellertid särskild föreskrift om skyldighet för domstolen att sörja för erforderlig utredning rörande den tilltalades person icke påkallad. Som skäl för sin ståndpunkt angav departementschefen, att det låg i sakens natur, att även om domstolen nedlade omsorg på att utredningen om den tilltalades personliga förhållanden blev så god som möjligt, läkaren dock behövde infordra kompletterande upplysningar, då domstolen icke alltid kunde avgöra vilka omständigheter som ägde relevans för det psykiatriska be-

dömandet. Ofta torde för övrigt behov av utredning på viss punkt yppa sig först under undersökningens gång. Riksdagen anslöt sig till departementschefens uppfattning.

Den 22 juni 1949 utfärdades av justitiedepartementet ett cirkulär till de allmänna domstolarna i riket angående möjligheterna att utnyttja äldre material vid bedömande av sinnesbeskaffenheten hos den som är misstänkt för brott. I detta cirkulär påpekades att material för bedömandet ganska ofta kan finnas i handlingar angående vissa offentliga myndigheters tidigare befattning med den misstänkte. Som exempel nämndes barnavårdsnämnd, nykterhetsnämnd, skyddskonsulent, ungdomsfängelnsnämnden, interneringsnämnden och centrala fängregistret.

Utredningen. Utredningen framhåller, att undersökningsläkaren måste ägna mycket tid åt att införskaffa utredning om den misstänktes person och att det därför är angeläget att undersöka vad som kan göras för att underlätta detta arbete och på den vägen nedbringa väntetiderna.

Enligt utredningens mening kan en inför domstolen förebragt utredning om den misstänktes person, hur omsorgsfullt den än göres, icke alltid bespara undersökningsläkaren arbetet att komplettera utredningen på sådana punkter, som är av särskilt intresse ur psykiatrisk synpunkt. Men på denna väg kan dock åtskilligt vinnas för att minska läkarens arbete och därmed nedbringa väntetiderna för undersökningarna. Det är nämligen tydligt, att personutredningen i flertalet fall lättare kan verkställas av domstolen — i förekommande fall med biträde av åklagaren och personundersökaren — än av undersökningsläkaren med hans omfattande upptagningsområde. Ur rättssäkerhetssynpunkt måste det även vara mera tillfredsställande att utredningen i största möjliga utsträckning förebringas inför domstolen.

Frågan hur personutredningen skall förebringas ställer sig något olika, allteftersom den misstänkte tidigare varit föremål för ingripanden från samhällets social- eller kriminalvård eller sådana ingripanden icke tidigare vidtagits mot honom. I det förra fallet gäller det i första hand att från de myndigheter, som tidigare tagit befattning med den misstänkte, införskaffa hos dem förvarade akter, journaler eller protokoll, som kan vara av betydelse för undersökningen. Det sålunda erhållna materialet måste därefter ofta kompletteras, särskilt för tiden efter det senaste samhälls-ingripandet. Detta får ske genom att inhämta upplysningar direkt från den misstänkte och från personer, som varit i kontakt med honom. För införskaffande av upplysningar om en misstänkt, som icke tidigare varit föremål för något samhälls-ingripande, står endast denna senare utväg till buds.

Insamlandet av handlingar från andra myndigheter har hittills som regel utförts av undersökningsläkaren. Utredningen påpekar, att efter utfärdandet av cirkuläret den 22 juni 1949 insamlandet av handlingar i viss utsträckning synes ha ombesörjts av domstolarna, men att praxis i detta hänseende är mycket växlande. Därest undersökningsläkaren skall bli befriad från detta arbete, torde det därför, anför utredningen, vara nödvändigt med en

uttrycklig föreskrift, att insamlandet skall vara verkställt innan rättegångshandlingarna översändes till läkaren. En fråga, som härvid uppställer sig, är om detta insamlande skall verkställas av domstolen eller om det möjligen bör förläggas redan till förundersökningsstadiet och i så fall utföras av åklagaren. Härom anför utredningen:

Domstolsakter och protokoll är mera sällan sekretesskyddade, varför det i allmänhet icke innebär någon svårighet för åklagaren att rekvirera dessa. Annorlunda förhåller det sig med vissa andra slags handlingar, vilka i detta sammanhang är av stort intresse, nämligen hos myndighet vid fångvården upprättade handlingar angående å anstalt intagen person, sjukhusens journaler, rättspsykiatriska utlåtanden samt handlingar rörande fattigvård, barnavård och alkoholistvård. Sekretesskyddet för nu uppräknade slag av handlingar behandlas i 12 och 14 §§ sekretesslagen. Dessa lagrum reglerar dock endast handlingarnas utlämnande till enskilda. Frågan om dylika handlingars tillhandahållande åt domstol och undersökningsledare var intill den 1 januari 1948 icke reglerad i lag. Samtidigt med nya RB tillkom emellertid 38 § andra stycket sekretesslagen, vilket lagrum i huvudsak innebär, att, om handling av bl. a. nu ifrågakarande slag kan antagas vara av betydelse som bevis i rättegång eller för förundersökning i brottmål, tillkommer det domstolen — dvs. den domstol, där rättegången föres eller fråga som hör till förundersökningen må upptagas — att pröva om handlingen skall tillhandahållas domstolen eller undersökningsledaren. I förarbetena till lagrummet diskuterades möjligheten att låta åklagaren pröva frågan om utlämnande av sekretesskyddade handlingar åt undersökningsledaren. Man ansåg dock att större trygghet för ett riktigt avgörande skulle vinnas, om prövningen förlades till domstol. Detta stode även i överensstämmelse med föreskrifterna i 23 kap. 14 § nya RB, enligt vilka undersökningsledare har att hänvända sig till domstol för editionsföreläggande gentemot enskild person.

Av det anförda framgår att avgörandet om sekretesskyddets brytande åvilar domstolen, ej åklagaren. På grund av undantagsregeln i sekretesslagens 14 § och myndigheternas allmänna skyldighet att bistå varandra torde man visserligen kunna räkna med att handlingar av ifrågakarande slag i stor utsträckning på åklagarens begäran utlämnas till denne. Det förhållandet att åklagaren icke har någon ovillkorlig rätt att utbekomma dylika handlingar utan i vissa fall kan bli nödsakad att begära bistånd av domstolen utesluter emellertid enligt vår uppfattning möjligheten att ålägga åklagaren att hopsamla de handlingar varom här är fråga. Denna uppgift bör därför läggas på domstolen. En sådan anordning överensstämmer också med den praxis, som under de senare åren börjat utveckla sig. Någon ovillkorlig skyldighet att införskaffa ifrågakarande material bör dock icke åläggas domstolen. I undantagsfall kan det nämligen visa sig lämpligare att viss handling infor dras först sedan undersökningsläkaren fått hand om fallet. Det kan inträffa att en journal eller akt kan erhållas som lån blott under någon kortare tid och det är då lämpligast att den rekvireras av undersökningsläkaren först då den behöver användas.

Utredningen framhåller att genom personundersökningen erhålles huvudparten av upplysningar angående misstänkta, som tidigare ej varit föremål för något samhällsinsgripande. Vid många domstolar torde det numera vara regel, att beslut om sinnesundersökning icke meddelas förrän personundersökning verkställts angående den misstänkte eller motsvarande utredning likväl är tillgänglig. På sina håll förekommer det dock att detta un-

derlåtes. Utredningen har därför ansett det vara av värde, att det uttryckligen föreskrives, att innan beslut om sinnesundersökning meddelas, personundersökning skall äga rum, för såvitt icke därmed avsedd utredning ändock är tillgänglig.

Med hänsyn till sitt förslag, att domstolen skall infordra de handlingar angående tidigare samhällsinspripanden, som behövs för sinnesundersökningen, har utredningen jämväl undersökt, vilka åtgärder som kan vidtagas för att underlätta detta arbete. Den värdefullaste upplysningskällan för domstolen torde enligt nuvarande ordning vara det utdrag av allmänna straffregistret, som föreligger i praktiskt taget alla mål, där det kan bli fråga om sinnesundersökning. Av straffregisterutdraget är det i viss utsträckning möjligt att sluta sig till huruvida sinnesundersökning av en misstänkt tidigare ägt rum eller ej. Man kan även med hjälp av utdraget med en viss grad av sannolikhet räkna ut om personundersökning verkställt och hos vilken domstol den är att söka. Utredningen anför härom närmare:

Även om straffregisterutdraget sålunda utgör en värdefull upplysningskälla i nu berörda hänseenden, föreligger dock vissa brister. Det är, såsom framgår av det föregående, icke alltid möjligt att erhålla kännedom om tidigare verkställd sinnesundersökning. Eftersom undersökning, som icke föranlett tillämpning av vare sig 5 kap. 5 § eller 5 kap. 6 § strafflagen, aldrig anmärkes i utdraget, kan det inträffa att sinnesundersökning beslutas i fall då så icke skulle ha skett, därest utdraget lämnat upplysning här om. Vidare kan full visshet om tidigare personundersökningar icke erhållas, utan man får härvidlag röra sig med antaganden. Slutligen saknar utdraget helt upplysningar om läkarintyg som utfärdats jämlikt 4 § lagen om särskild förundersökning i brottmål. Att de upplysningar dessa intyg innehåller endast med svårighet kan utnyttjas vid senare undersökningar framstår redan nu som en allvarlig olägenhet. Därest dylika läkarintyg i enlighet med våra förslag kommer att utfärdas i ökad omfattning, blir denna olägenhet ännu mera framträdande.

Ett avhjälpande av de nämnda bristerna synes enligt utredningens mening böra ske så, att i de uppgifter, som av domstolarna insändes till straffregistret, anmärkes i målet verkställd sinnesundersökning eller personundersökning eller införskaffat läkarintyg jämlikt 4 § lagen om särskild förundersökning i brottmål. Dessa uppgifter medtages därefter då utdrag ur straffregistret utfärdas. Utredningen påpekar, att eftersom de föreslagna uppgifterna om verkställda undersökningar endast successivt kommer att inflyta i straffregistret, anordningen kommer att bli av nämnvärd praktisk betydelse först om några år. Det synes dock icke finnas anledning att dröja med genomförandet till dess projektet om kriminaljournal blivit utrett, ty även om en sådan kommer till stånd får den föreslagna anordningen uppenbarligen sitt värde.

Yttrandena. Utredningens förslag i fråga om personutredningen tillstyrkes eller lämnas utan erinran i det stora flertalet remissyltanden.

Vad först beträffar frågan om införskaffande av tidigare utredning angående den misstänkte förklarar *Svea hovrätt* sig förutsätta, att åklagarna

instrueras att under förundersökningen såvitt möjligt införskaffa ifrågavarande handlingar. *Riksåklagarämbetet* anmärker, att det av utredningen åberopade skälet mot att låta åklagaren införskaffa handlingarna knappast är bärande men att man kan befara, att ett åläggande för åklagarna att under förundersökningen vara verksamma i detta hänseende skulle medföra att åklagarna ansåge sig skyldiga att som ett normalt led i förundersökningsförfarandet verkställa en sådan materialinsamling och att en dylik utveckling skulle medföra åtskilligt onödigt utredningsarbete. *Medicinalstyrelsen* understryker, att det måste anses innebära en stor fördel, att undersökningsläkaren så snart som möjligt erhåller tillfredsställande kännedom om den undersöktes tidigare levnad, och att därigenom många gånger tiden för den undersöktes vistelse å undersökningsavdelning torde kunna förkortas. *Några överläkare* anmärker, att det i huvudsak är socialassistenterna som utför det ifrågavarande arbetet och att det därför är oriktigt att säga att undersökningsläkaren måste ägna mycken tid åt att insamla materialet.

Utredningens förslag att domstolen skall införskaffa tidigare utredning angående den misstänkte avstyrkes av *hovrätten för Nedre Norrland, fångvårdsstyrelsen, Stockholms rådshusrätt* och *föreningen Sveriges häradshövdingar*. Viss kritik mot förslaget framföres därjämte av *föreningen Sveriges stadsfiskaler, överläkarna vid rättspsykiatriska avdelningarna vid Ulleråkers och Sidsjöns sjukhus* samt *rådshusrätten i Göteborg*.

Hovrätten för Nedre Norrland anser att, i den mån förslaget endast avser att domstolarna skall taga på sig en del av undersökningsväsendets arbetsbörda, en avlastning för läkarna lämpligare sker genom utökning i undersökningsväsendet av antalet socialassistenter. *Hovrätten* anför:

Självklart är att det redan nu åligger domstolen att sörja för sådan utredning som är nödig för domstolens eget bedömande av påföljd för brottet. Härför tarvas ej nya föreskrifter. Däremot måste det för en i undersökningsväsendet verkande socialassistent vara väsentligt lättare att införskaffa de kompletterande upplysningar, som äga relevans för det psykiatriska bedömandet, än för domstolen, även om i senare fallet biträde lämnas av åklagare och särskild personundersökare. Olägenheten av upptagningsområdets storlek synes hovrätten mer än uppvägas av socialassistentens speciella erfarenhet och möjlighet till direkt samarbete med undersökningsläkaren. Ur rättssäkerhetens synpunkt måste det vara likgiltigt, om erforderliga handlingar från olika myndigheter införskaffas av läkaren eller av domstolen. För övrigt anser hovrätten att de skäl, som av chefen för justitiedepartementet i propositionen nr 239 till 1945 års riksdag anfördes mot det av de sakkunniga förordade, redan då diskuterade förfarandet, alltjämt äro bärande.

Enligt *fångvårdsstyrelsens* mening faller det sig naturligt, att med en förstärkt organisation för personundersökning — i vilken befattningshavare inom skyddskonsulentorganisationen och vid skyddsvärnen utför personundersökningarna eller på annat sätt medverkar — låta insamlandet av handlingar och upplysningar ankomma på personundersökaren. Eftersom personundersökningsberättelsen bör utnyttjas såsom socialutredning vid sin-

nesundersökningen, synes det icke vara erforderligt att ålägga domstolen att införskaffa handlingarna. Det sagda finner styrelsen tillämpligt även då det gäller att införskaffa utlåtande över tidigare verkställd sinnesundersökning. Varken i fråga om sinnesundersökning, personundersökning eller kort läkarundersökning är det enligt fångvårdsstyrelsens mening erforderligt att, i syfte att underlätta utnyttjandet av tidigare gjorda undersökningar av detta slag, såsom en isolerad åtgärd genomföra utredningens förslag att i straffregistret anteckna att sådan undersökning verkställts. Då en sådan utvidgning av straffregistrets innehåll möter vissa betänkligheter ur såväl principiella som praktiskt organisatoriska synpunkter, bör frågan därom ytterligare övervägas i samband med den fortsatta utredningen rörande standardisering av upplysningsmaterial från tidigare samhällsåtgärder (kriminaljournal).

Stockholms rådhusrätt anser, att arbetet med insamlande av material, av betydelse enbart för den blivande undersökningen, ligger vid sidan av domstolens normala verksamhet och därjämte för att bli effektivt bör ledas av undersökningsläkaren. Om läkaren får erforderlig biträdespersonal behöver detta arbete enligt rådhusrättens mening ej bli särskilt betungande för läkaren. Liknande synpunkter anföres av *föreningen Sveriges häradshövdingar*.

Överläkaren vid psykiatriska avdelningen vid Ulleråkers sjukhus påpekar, att det vore av stort värde för läkaren att ha tillgång till utdrag ur kontrollstyrelsens straffregister och socialregistret, vilka utdrag liksom uppgifter från tidigare fängelsevistelser borde inhämtas av domstolarna. Däremot synes det mindre lämpligt, att handlingar från barnavårds- och nykterhetsnämnder och från andra anstalter än fängelser inhämtas av domstolarna. En läkare får bättre tillgång till uppgifter av medicinskt konfidentiellt slag, som är honom till nytta, även om de inte kan redovisas in extenso, vilket t. ex. gäller militära läkarkort.

Utredningens förslag att domstolen skall låta verkställa personundersökning innan beslut om sinnesundersökning meddelas har föranlett invändningar från några håll. *Statsåklagaren i Göteborg* ifrågasätter, om personundersökning bör göras obligatorisk, då därigenom risk torde uppstå för att den rättspsykiatriska undersökningen fördröjes. *Stockholms rådhusrätt* anser likaledes, att bestämmelsen om personundersökning ej bör givas kategorisk utformning utan förses med förbehåll av innebörd, att personundersökning icke får fördröja sinnesundersökningens påbörjande. Det bör icke vara uteslutet, säger rådhusrätten, att förordna om både personundersökning och sinnesundersökning samtidigt. Av samma uppfattning är *strafflagberedningen*, som påpekar, att om den tilltalade nekar, domstolen kan finna anledning att icke låta verkställa personundersökning förrän domstolen vid huvudförhandling kunnat bedöma skuldfrågan och att man i sådana fall bör kunna besluta om person- och sinnesundersökning samtidigt. Även *föreningen Sveriges häradshövdingar* önskar en uppmjukning av förslaget i denna del. Föreningen anför:

Föreningen kan för sin del icke finna någon förnuftig mening med att genom en dylik bestämmelse klavbinda förfarandet. Det i detta sammanhang åsyftade ändamålet med den föreslagna bestämmelsen torde endast vara att personundersökningen skall vara tillgänglig för undersökningsläkaren i så god tid som möjligt, men detta har i och för sig icke mycket att göra med tidpunkten för meddelande av beslut om sinnesundersökning. Även om det — också av andra skäl — är önskvärt att personundersökningen föreligger färdig vid nämnda tidpunkt, torde det för undersökningsläkarens del vara tillräckligt om han erhåller personundersökningen kort tid efter övriga handlingar. Fall kan inträffa då personundersökningen, exempelvis på grund av sjukdom eller svårighet att anträffa personer, som skola höras, ej hinner färdigställas för huvudförhandlingen. Det skulle då bli nödvändigt att framskjuta tiden för huvudförhandlingen. Fall kunna också inträffa då anledning icke förelegat att överhuvud föranstalta om personundersökning men det vid huvudförhandlingen befinner sig, att den tilltalade bör personundersökas. Bestämmelsen skulle då medföra tvång att hålla ny huvudförhandling.

Departementschefen. Såsom framgår av den föregående redogörelsen var spörsmålet om personutredning i sådana brottmål, där sinnesundersökning är aktuell, föremål för övervägande i samband med 1945 års lagstiftning om sinnesundersökningar. Några särskilda bestämmelser i ämnet meddelades emellertid ej i det sammanhanget. 1953 års utredning har nu upptagit denna fråga och undersökt i vad mån det kan vara möjligt att nedbringa väntetiderna genom att från undersökningsläkaren avlasta arbetet med att införskaffa utredning om den misstänktes person.

Det är givet att en omsorgsfull personutredning är en viktig förutsättning för att sinnesundersökningen skall giva ett tillförlitligt resultat, och för sinnesundersökningens snabba genomförande måste det vara av stort värde att personmaterialet i största möjliga omfattning redan från början är tillgängligt för undersökningsläkaren. Vid sådant förhållande är det angeläget att utredning om den misstänktes personliga förhållanden föreligger redan innan beslut om sinnesundersökning meddelas av domstolen. Det kan dock ifrågasättas om det är befogat att, såsom utredningen i sin promemoria föreslagit, meddela föreskrift om att personundersökning städse skall föregå beslut om sinnesundersökning. Vad beträffar förstagångsbrottslingar torde praktiskt taget alltid personundersökning verkställas med föranledande av den nuvarande bestämmelsen i 1 § i 1939 års förundersökningslag. I sådana fall då den misstänkte har tidigare kriminell belastning kan det i vissa fall vara tillfyllest att man får tillgång till det material angående den misstänktes personliga förhållanden som redan finnes hos olika myndigheter. Domstolarna bör i sådana fall ha frihet att handla efter omständigheterna. Några ytterligare författningsbestämmelser till vägledning för domstolarna då det gäller föranstaltande av sådan personundersökning som avses i 1939 års lag synes mig ej behövlige.

Emellertid torde det böra klargöras vem som har att svara för anskaffandet av sådana handlingar av betydelse för bedömandet av den misstänktes sinnesbeskaffenhet, vilka förvaras hos olika myndigheter, i den mån

dylika handlingar ej blir tillgängliga i samband med personundersökning eller eljest. I ett cirkulär från justitiedepartementet år 1949 har domstolarna uppmanats att i största möjliga utsträckning införskaffa material som kan tjäna till vägledning vid bedömandet av den misstänktes sinnesbeskaffenhet. Med cirkuläret åsyftades att fästa domstolarnas uppmärksamhet på möjligheterna att genom utnyttjande av redan befintliga kunskapskällor i vissa fall träffa ett avgörande utan att fullständig sinnesundersökning behövde anordnas. Om sinnesundersökning tidigare verkställtts beträffande den misstänkte, är givetvis utlåtandet däröver en utomordentligt viktig sådan kunskapskälla, men även handlingar rörande andra samhällsringripanden kan vara av betydelse. Äldre material av nu avsedd beskaffenhet fyller den dubbla funktionen att för domstolen underlätta bedömandet, huruvida sinnesundersökning är behövlig, och att — då detta bedömande leder till beslut om sinnesundersökning — underlätta läkarens arbete och därigenom främja ett snabbt genomförande av undersökningen. På de skäl som utredningen närmare har utvecklat synes mig mest ändamålsenligt att domstolen är verksam för anskaffande av dylikt äldre material. Jag vill förorda att en bestämmelse härom upptages i sinnessjuklagen. Bestämmelsen bör emellertid ej få en helt kategorisk avfattning, då det såsom utredningen påpekat i vissa fall kan vara lämpligare att en handling infordras först sedan undersökningsläkaren fått hand om fallet.

I syfte att underlätta anskaffandet av handlingar angående tidigare samhällsringripanden har utredningen föreslagit, att i domstolarnas uppgifter till straffregistret skall anmärkas i målet verkställd sinnesundersökning eller personundersökning eller införskaffat intyg över kort läkarundersökning och att dessa uppgifter skall medtagas då utdrag ur straffregistret utfärdas. Jag vill tillstyrka detta förslag, som förefaller mig vara ändamålsenligt. För genomförande av förslaget torde en komplettering av lagen om straffregister vara påkallad.

III. Specialmotivering till lagförslagen.

Utredningen har endast på en punkt föreslagit lagändring, nämligen såvitt angår slopandet av den obligatoriska granskningen av utlåtandena i medicinalstyrelsen. I övrigt har utredningen, som avsett att de föreslagna åtgärderna skulle kunna genomföras utan dröjsmål, föreslagit bestämmelser av administrativ natur. De förslag, som i det föregående framlagts på grundval av utredningens promemoria, föranleder emellertid ett flertal lagändringar. Ändring måste sålunda vidtagas i 4 § lagen den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål. I anslutning härtil vill jag föreslå, att de i nämnda lag använda uttrycken »särskild förundersökning» och »förundersökare» utbytes mot benämningarna »personundersökning» och »personundersökare». Uttrycket förundersökning användes numera i rätte-

gångsbalken såsom allmän beteckning för den förberedande undersökningen i brottmål. Med hänsyn därtill är det mindre lämpligt att använda benämningen särskild förundersökning för den utredning om den tilltalades person som här avses. Benämningen personundersökning — som i praxis redan användes i betydande utsträckning — ger ett riktigare uttryck för vad som avses med undersökningen. Det sålunda förordade utbytet föranleder ändring såväl i lagens rubrik som i praktiskt taget alla dess paragrafer. På grund härav har 1939 års lag i förslaget ersatts med en ny lag.

Inom justitiedepartementet har vidare utarbetats förslag till lag om ändrad lydelse av 2 § 1 mom. lagen den 17 oktober 1900 (nr 82 s. 1) om straffregister samt lag om ändring i sinnessjuklagen den 19 september 1929 (nr 321).

Beträffande de föreslagna lagändringarna får jag, utöver vad som framgår av den tidigare framställningen, anföra följande.

1. Förslaget till lag om personundersökning i brottmål.

Denna lag skall som nämnts ersätta lagen den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål. Paragraferna i de båda lagarna motsvarar helt varandra, och bortsett från 4 § — varom närmare i det följande — har inga andra ändringar vidtagits än att benämningarna »särskild förundersökning» och »förundersökare» utbyts mot »personundersökning» och »personundersökare», varjämte vid avfattningen iakttagits, att lagen om tvångsuppfostran numera är upphävd. Den översyn av lagen som i övrigt kan vara påkallad torde få anstå i avbidan på strafflagberedningens utredning angående den villkorliga domen m. m. En särskild övergångsbestämmelse har meddelats med hänsyn till andra lagar och författningar, där uttrycket särskild förundersökning och förundersökare användes eller där eljest hänvisats till 1939 års lag (se bl. a. 2 § lagen den 20 december 1946 med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig och 86 § militära rättegångslagen den 30 juni 1948).

Vad beträffar 4 § i förevarande lag må erinras om att det är avsett att kort läkarundersökning i enklare fall skall kunna ersätta sinnesundersökning enligt sinnessjuklagen och, om undersökningen utförts av psykiater, läggas till grund för straffriförklaring. I första stycket stadgas i nuvarande lydelsen, att domstolen när skäl därtill äro, må besluta att läkarintyg angående misstänkt skall anskaffas. Att avgiva sådant intyg, vilket skall avfattas enligt av Konungen meddelade anvisningar, förordnas, därest den misstänkte är häktad, läkare vid anstalten och eljest annan läkare, om möjligt en psykiater. Redan i den gällande lydelsen har sålunda önskvärdheten av att läkarintyget avgives av psykiater framhävt. Beträffande häktad skall dock alltid läkare vid anstalten förordnas, även om han ej är psykiater och psykiater utom anstalten finnes att tillgå. Denna begränsning bör borttagas, så att domstolen även beträffande häktade alltid har möjlighet att förordna

psykiater, om sådan finnes att tillgå vare sig vid anstalten eller utom densamma.

Vid remissbehandlingen av utredningens promemoria har från några håll påpekats att begreppet psykiater borde närmare klarläggas. Med psykiater torde böra förstås den som — enligt vad därom är stadgat i kungörelsen den 17 december 1915 (nr 559) angående villkor för behörighet till vissa civila läkarbefattningar — äger behörighet till befattning såsom läkare vid statens sinnessjukhus ävensom den som av Sveriges läkarförbund förklarats behörig att annonsera psykiska och nervösa sjukdomar.

Andra stycket av 4 § har kompletterats med föreskrift om att läkarintyg skall av domstol anskaffas i brottmål, där anledning föreligger till antagande, att den misstänkte begått brottet under inflytande av sådan själslig abnormitet eller tillfälligt rubbad själsverksamhet som avses i 5 kap. 5 § strafflagen, såframt omständigheterna göra sannolikt att målet därigenom kan avgöras utan inhämtande av utlåtande enligt sinnessjuklagen. Beträffande motiven för denna lagändring hänvisas till vad som anförts beträffande frågan om differentiering av undersökningarna.

2. Förslaget till lag om ändrad lydelse av 2 § 1 mom. lagen om straffregister.

I överensstämmelse med vad som anförts vid behandlingen av frågan om utredning beträffande den misstänktes person har detta lagrum kompletterats med föreskrift om att uppgift till straffregistret skall innehålla jämväl upplysning om verkställd personutredning. I anslutning härtill bör i administrativ ordning föreskrivas en ändring i formulären till straffuppgifter, så att dessa kommer att upptaga sinnesundersökning samt personundersökning och läkarintyg jämlikt lagen om personundersökning i brottmål.

3. Förslaget till lag om ändring i sinnessjuklagen.

41 §.

Första stycket i denna paragraf har ändrats i syfte att uttryckligen skall framgå att kort läkarundersökning enligt lagen om personundersökning i vissa fall kan ersätta sinnesundersökning jämlikt sinnessjuklagen. Enligt den föreslagna lydelsen kan sinnesundersökning underlåtas, om det på grund av intyg, som enligt lagen om personundersökning i brottmål avgivits av psykiater, framstår såsom uppenbart att den tilltalade faller under 5 kap. 5 § strafflagen eller om sinnesundersökningen eljest av särskilda skäl finnes obehövlig.

41 a §.

Såsom ett nytt första stycke har i denna paragraf införts en bestämmelse av innebörd, att domstolen då fråga uppkommer om sinnesundersökning

skall, i den mån det lämpligen kan ske, från myndigheter som tidigare tagit befattning med den misstänkte infordra handlingar som kan antagas vara av betydelse vid bedömandet av hans sinnesbeskaffenhet. På sätt förut utvecklats är sådana handlingar ofta av stor betydelse för domstolens bedömande, huruvida sinnesundersökning bör äga rum, men avsikten med stadgandet är främst att domstolen i möjligaste mån skall vara verksam för att förse undersökningsläkaren med material angående den misstänktes person.

42 §.

I denna paragraf har vidtagits ett flertal ändringar. Bestämmelsen om obligatorisk granskning av utlåtandena i medicinalstyrelsen har utgått, medan paragrafen i andra hänseenden kompletterats. För att bestämmelserna skall bli mera lättöverskådliga har paragrafen uppdelats i skilda moment.

1 mom. i den föreslagna lydelsen motsvarar nuvarande första och andra styckena.

I 2 mom. har såsom ett första stycke införts bestämmelse om att sinnesundersökning skall verkställas med största möjliga skyndsamhet och till sin omfattning anpassas efter undersökningsfallets beskaffenhet. Formuleringen innebär en skärpning av den nuvarande föreskriften i paragrafens tredje stycke, att sinnesundersökning skall verkställas utan dröjsmål.

I andra stycket meddelas bestämmelser om avgivande av utlåtande, vilka överensstämmer med reglerna härom i nuvarande tredje stycket med den ändringen att fråga om anstånd prövas av medicinalstyrelsen i stället för domstolen.

3 mom. upptager såsom ett första stycke de nuvarande bestämmelserna i paragrafens fjärde stycke. I ett andra stycke har stadgats, att utlåtande ej skall avfattas vidlyftigare än som erfordras för att lämna domstolen nödig ledning för fallets bedömande.

Slutligen har i 4 mom. angivits, att Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, medicinalstyrelsen äger meddela de närmare anvisningar som erfordras beträffande tillämpningen av vad i 2 och 3 mom. är stadgat. Enligt vad jag förut anfört bör ändamålet med sådana anvisningar vara att utan formelig kategoriklyvning giva normer för en anpassning av undersökningarna och utlåtandenas avfattning efter de olika undersökningsfallens beskaffenhet, och att även i övrigt, bl. a. genom föreskrifter om förtur för enklare fall och lämpliga tidsfrister för arbetets bedrivande, sörja för att väntetiderna såvitt möjligt nedbringas.

43, 44, 46 och 46 a §§.

Ändringarna i dessa paragrafer är av rent formell natur.

47 § 2 mom.

Som förut anförts bör — i konsekvens med att kort läkarundersökning enligt lagen om personundersökning i brottmål i vissa fall får läggas till

grund för straffriförklaring — tilltalad, som på grundval av intyg om sådan undersökning förklarats straffri och enligt intyget är i behov av vård å sinnessjukhus, kunna intagas på sinnessjukhus utan iakttagande av de i 2 kap. sinnessjuklagen stadgade formerna. I detta syfte har förevarande lagrum omarbetats. Enligt den föreslagna lydelsen blir intyg över kort läkarundersökning i det angivna avseendet jämställt med utlåtande över sinnesundersökning enligt sinnessjuklagen.

Den nya lagstiftningen torde böra träda i kraft den 1 juli 1954.

I enlighet med vad jag i det föregående anført har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

- 1) lag om personundersökning i brottmål;
- 2) lag angående ändrad lydelse av 2 § 1 mom. lagen den 17 oktober 1900 (nr 82 s. 1) om straffregister; samt
- 3) lag om ändring i sinnessjuklagen den 19 september 1929 (nr 321).

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över lagförslagen, av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar¹, måtte för det i § 87 regeringsformen angivna ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Axel Nilsson.

¹ Denna bilaga, som överensstämmer med de vid propositionen fogade lagförslagen, har här utelämnats.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 26 mars 1954.

justitieråden NISSEN,
HELLQUIST,
KARLGREN,
regeringsrådet ECKERBERG.

Enligt lagrådet den 24 mars 1954 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 26 februari 1954, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen angivna ändamålet inhämtas över upprättade förslag till

- 1) lag om personundersökning i brottmål;
- 2) lag angående ändrad lydelse av 2 § 1 mom. lagen den 17 oktober 1900 (nr 82 s. 1) om straffregister; samt
- 3) lag om ändring i sinnessjuklagen den 19 september 1929 (nr 321).

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av e. o. hovrättsassessorn C. J. G. Persson.

Justitieråden Nissen och Hellquist lämnade förslagen utan erinran.

Justitierådet Karlgren anförde:

De remitterade lagförslagen skulle medföra delvis ganska ingripande förändringar i rättsreglerna på det föreliggande området. Den korta tid, som stått till buds för granskning av förslagen, har icke medgivit mycket ingående överväganden av de konsekvenser, som dessa förändringar må kunna föranleda. Emellertid synas mot förslagen kunna riktas invändningar i följande hänseenden.

Enligt remissprotokollet åsyftas med ändringen i 41 § sinnessjuklagen att i viss omfattning ersätta sinnesundersökning enligt denna lag med s. k. kort läkarundersökning. Sistnämnda undersökning skall, ehuru dess främsta uppgift är att utröna huruvida sinnesundersökning i sinnessjuklagens mening är motiverad, kunna tjäna såsom grundval för straffrifyrkning »i enkla och klara fall», närmare bestämt i de fall då på grund av läkarintyg, som jämlikt lagen om personundersökning i brottmål avgivits av psykiater, framstår såsom uppenbart, att brottet begåtts under inflytande av sådan själslig abnormitet eller tillfälligt rubbad själsvärksamhet som avses i 5 kap. 5 § strafflagen. Denna utvidgning av tillämplighetsområdet för den korta

läkarundersökningen — som också föranlett en tilläggsbestämmelse i 4 § andra stycket lagen om personundersökning i brottmål — synes icke kunna förordas. Det måste, såsom under remissbehandlingen erinrats, vara betänkligt, att en person kan förklaras sinnessjuk efter en summarisk undersökning av en läkare i avsaknad av rättspsykiatrisk utbildning, utan att vederbörande underkastats närmare observation på undersökningsavdelning och utan att kontroll från medicinsk överinstans anordnats. Framför allt ur synpunkten av behovet av rättssäkerhet kan en sådan regel icke anses försvarlig. Risken för att domstolarna med stöd av vad dylika efter kort undersökning utfärdade läkarintyg innehålla bedöma ett fall som enkelt och klart, fastän detsamma i verkligheten är mer eller mindre komplicerat, bör förvisso icke underskattas. Betänkligheterna skulle väl i någon mån minskas, om undersökningsläkaren ålades att i konklusionen i sitt utlåtande uttryckligt ange, huruvida det enligt hans mening är uppenbart, att den tilltalade handlat under inflytande av ifrågavarande själsliga abnormitet, men de skulle även under denna förutsättning i väsentlig grad kvarstå. En olägenhet är också, att här icke skulle komma att gälla den för sinnesundersökning enligt sinnessjuklagen tillämpliga regeln, att beslut om undersökning ej må meddelas med mindre den misstänkte erkänt gärningen eller övertygande bevisning förebragts att han begått densamma. En person kunde alltså efter en summarisk läkarundersökning komma att i samband med brottmålet stämplas som sinnessjuk även när han är oskyldig till den gärning som lagts honom till last. — Jämväl enligt nuvarande lydelsen av 41 § sinnessjuklagen kan visserligen domstolen nöja sig med en kort läkarundersökning, om fullständig sinnesundersökning av särskilda skäl finnes obehöfelig. Men denna bestämmelse har tydligen, såsom förarbetena bestyrka, avsetts att vinna tillämpning allenast inom ett mycket snävt avgränsat område.

Vad angår utlåtanden om sinnesundersökningar i enlighet med sinnessjuklagen lär icke kunna bestridas, att dessa understundom äro mera utförliga än som är av behovet påkallat. En viss förkortning av desamma kan förty vara önskvärd. Om emellertid för detta ändamål vederbörande undersökningsläkare skulle föranledas att i någon större omfattning beskära redovisningen i utlåtandena av det primärmaterial, varpå slutsatserna beträffande den tilltalades sinnesbeskaffenhet grundas, innebure detta enligt min mening en farlig utveckling. De invändningar, som under remissbehandlingen riktats mot tanken att en dylik »stympning» av utlåtandena skulle komma till stånd, förefalla tungt vägande. Det är ett rättsskyddsintresse av första rang, att de premisser noggrant angivas, på vilka konklusionerna i utlåtandena bygga. Sker icke detta, kan näppeligen undvikas, att domstolarna utan vidare bliva bundna av vad undersökningsläkarna dekretera som sin uppfattning. En viktig rättssäkerhetsgaranti ginge därmed till spillo. Skulle man åter bibehålla kravet på en övertygande redovisning av premisserna men ändock fordra, att åt utlåtandena gäves en kortare och mera koncis avfattning, kan detta visserligen icke lända annat än till fördel. Men den eftersträfvade tids- och arbetsbesparingen vunnas i så fall knappast, åtminstone icke mera

generellt. Ty det är en gammal erfarenhet, att det ofta kräver mer tid och möda att skriva kort än utförligt eller brett.

Då nu syftet synes vara att med den föreslagna nya regeln i 42 § 3 mom. andra stycket sinnessjuklagen — och med i anslutning därtill framdeles meddelade administrativa bestämmelser — befrämja en utveckling hän mot en viss reducering av det i utlåtandena redovisade primärmaterialet, avstyrkes för min del upptagandet i sinnessjuklagen av denna regel, trots att regeln i sig själv icke utsäger något annat än vad som ligger i sakens natur och ur sådan synpunkt kunde tyckas vara i allt fall oskadlig.

Enligt de remitterade förslagen skall den obligatoriska granskningen i medicinalstyrelsen av utlåtanden rörande sinnesundersökningar enligt sinnessjuklagen upphöra. Även denna förändring skulle innebära, att en viktig rättsskyddsgaranti slopades, och den bör därför enligt min åsikt icke accepteras. Av avgörande betydelse torde vara att redan den omständigheten, att den som avgiver ett dylikt utlåtande vet med sig att hans uttalanden bliva föremål för granskning av överordnad sakkunnig myndighet, är ägnad att bidra till en omsorgsfull, objektiv och klarläggande utredning av grunderna för hans ställningstagande. Om därav understundom vållas större vidlyftighet i avfattningen av utlåtandena än eljest skulle varit fallet, lär det detta med tanke på de viktiga avgöranden som det här gäller vara en mindre olycka. I förhållande till nämnda indirekta verkan av medicinalstyrelsens ifrågavarande överprövning är det av mera underordnat intresse, i vilken utsträckning överprövningen lett till en ändrad bedömning i förekommande fall. Den tillgängliga statistiken avseende åren 1949—1952 utvisar för övrigt, att samma överprövning haft en rätt avsevärd betydelse i berörda hänseende. När det på sina håll talats om att medicinalstyrelsens granskning i det hela vore en skengranskning, måste detta följaktligen anses vara uppenbart missvisande. Det torde vara en illusion, om man föreställer sig att medicinalstyrelsens granskning kan effektivt ersättas genom att domstolen, efter det den erhållit ett utlåtande enligt sinnessjuklagen, föranstaltar om ytterligare psykiatrisk granskning. Så kan naturligtvis tänkas ske i ett eller annat fall, men säkerligen blott undantagsvis. Behovet av en centralgranskning ur synpunkten av att därigenom befrämjas enhetlighet vid tillämpningen av de svårtolkade tillräknelighetsbestämmelserna synes vidare alltjämt vara för handen; av intresse är härutinnan bl. a. medicinalstyrelsens remissyttrande. Och det av utredningen framförda argumentet, att den föreslagna differentieringen av sinnesundersökningarna och förenklingen av utlåtandena icke ginge väl samman med bibehållandet av medicinalstyrelsens granskning, har icke så stor bärkraft, om man på sätt ovan skett ställer sig betänksam just till nämnda förenkling särskilt vad angår redovisningen i utlåtandena av primärmaterialet. Hur ingripande utredningen tänkt sig berörda beskärning av sagda material skola bliva belyses för resten av att man synes förutsätta, att utlåtandena i sitt förkortade skick framdeles icke längre skulle lämpa sig för en överprövning å medicinalstyrelsens sida. Icke ens denna medicinskt sakkunniga myndighet, menas det tyd-

ligen, skulle alltså utan särskilda föranstaltningar ha tillräckligt material till sitt förfogande för att kunna taga ståndpunkt till frågan om hållbarheten av undersökningsläkarens slutsatser om den tilltalades sinnesbeskaffenhet.

De missförhållanden, som givit anledning till de föreliggande lagförslagen, torde icke i avgörande grad kunna hävas med de medel, som i remissprotokollet förordas. För ändamålet torde fasthellre i främsta rummet erfordras en radikal förstärkning av undersökningsväsendets organisation, vilket i sin ordning synes förutsätta gynnsammare ekonomiska villkor för vederbörande läkare.

Regeringsrådet Eckerberg yttrade:

Otvivelaktigt innebära de nu föreslagna lagändringarna en försämring av processmaterialet i de brottmål vari tvekan kan råda om den åtalades sinnesbeskaffenhet. Detta följer bland annat av förslaget att slopa den obligatoriska granskningen i medicinalstyrelsen av alla utlåtanden över sinnesundersökningar i brottmål, och det framgår även tydligt av motiveringen till förslaget härom. Då centralgranskningen under åren 1949—1952 resulterat i en ändrad bedömning från medicinalstyrelsens sida av 4,4—5,8 % av utlåtandena angående häktade och 5,3—11,6 % av utlåtandena angående icke häktade, kan denna granskning icke anses vara utan betydelse för domstolsavgörandena. Som skäl för centralgranskningens slopande har bland annat framhållits, att den i övrigt föreslagna differentieringen av undersökningarna och förenklingen av utlåtandena icke går väl samman med ett bibehållande av centralgranskningen. Det förutsättes tydligen, att utlåtandena framdeles icke skola innehålla en så fyllig redogörelse för de iakttagelser och övriga fakta, varå läkarens slutomdömen grundas, att ens den medicinska sakkunskapen inom medicinalstyrelsen skall vara i stånd att med ledning av utlåtandena pröva dessa omdömens bärkraft. Långt mindre kan man då förvänta en sådan prövning från domstolarnas sida, utan dessa skulle troligen i regel finna sig nödsakade att okritiskt lägga läkarutlåtandena till grund för sina beslut i tillräknelighetsfrågor eller frågor om bestämmande av påföljd för brott.

Vad nu sagts synes måhända böra leda till ett avstyrkande av väsentliga delar av de remitterade lagförslagen. Emellertid ha dessa därvid behandlats endast ur rättssäkerhetens synpunkt. Att rättssäkerheten i processen värnas och icke försämras är förvisso ett önskemål av största betydelse, men även detta önskemål kan understundom få vägas mot ett annat av likaledes stor tyngd, nämligen önskemålet om snabbhet i processen. Nu förhåller det sig uppenbarligen så, att på grund av det ringa antalet psykiatrer, som för närvarande står till förfogande för verkställande av sinnesundersökningar i brottmål, samt de krav, som ställas på dessa undersökningar och utlåtandena över dem, högst avsevärda dröjsmål uppstått med målens slutliga domstolsbehandling. En snar ändring av detta allvarliga missförhållande är

en angelägen åtgärd. Då den föreslagna lagstiftningen innebär en sådan åtgärd, och därtill synbarligen den enda som nu och inom en nära framtid står till buds, anser jag mig, trots det först sagda, icke böra avstyrka förslagen. Önskvärt synes dock vara att denna lagstiftning endast får provisorisk karaktär i avbidan på den förstärkning av undersökningsväsendets organisation som framstår såsom en angelägenhet av stor vikt.

Ur protokollet:

Harriet Stangenberg.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 27 mars 1954.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, LINGMAN, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med chefen för inrikesdepartementet anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, lagrådets den 27 mars 1954 avgivna utlåtande över de till lagrådet den 26 februari 1954 remitterade förslagen till

- 1) lag om personundersökning i brottmål;
- 2) lag angående ändrad lydelse av 2 § 1 mom. lagen den 17 oktober 1900 (nr 82 s. 1) om straffregister; samt
- 3) lag om ändring i sinnessjuklagen den 19 september 1929 (nr 321).

Efter redogörelse för lagrådets utlåtande hemställer föredraganden, att förslagen måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Sven Fischier.
